ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ISSN: 2617-5940

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Електронне наукове видання

Випуск 2, 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Оксана Гордей, д.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:
Людмила Діденко, к.е.н., доцент, Державний податковий університет, Україна

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:
Олена Береславська, д.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна
Олена Білик, д.н.д.у., доцент, Національний університет «Львівська політехніка», Україна
Анатолій Гулей, д.е.н., професор, Українська міжбанківська валютна біржа, Західноукраїнський національний університет, Україна
Микола Гусятинський, к.т.н., доцент, Державний податковий університет, Україна
Надія Давиденко, д.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна
Юлія Коваленко, д.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна
Валентина Мартиненко, д.е.н., доцент, Державний податковий університет, Україна
Тарас Маршалок, д.е.н., доцент, Навчально-реабілітаційний ЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна
Світлана Онишко, д.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна
Катерина Проскура, д.е.н., професор, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, Україна
Людмила Слюсарева, д.е.н., доцент, Державний податковий університет, Україна
Ірина Чуницька, д.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна
Борис Язлюк, д.е.н., професор, Західноукраїнський національний університет, Україна
Гіві Бедіанашвілі, д.е.н., Інститут досліджень економічних та соціальних проблем глобалізації Європейського університету Грузії, Грузія
Лариса Белінська, д.е.н., Вільнюський університет, Литва
Флавіо Боссіо, PhD, Parthenope University of Naples, Італія
Владімер Глонті, доктор наук, Державний університет імені Шота Руставелі, Грузія
Агнешка Дзюбинська, PhD, Економічний університет у Катовицях, Польща
Сліман Ед-Давалі, PhD, Національна школа комерції і менеджменту, University Chouaib Doukkali, Марокко
Юзуф Зекірі, PhD, Південно-східний європейський університет, Республіка Північна Македонія
Тетяна Паєнтко, д.е.н., професор бізнес-школи Берлінського університету прикладних наук економіки і техніки, Німеччина
Рафаеле Петруцці, доктор філософії, керуючий директор Центру трансфертного ціноутворення WU в Інституті австрійського та міжнародного податкового права при WU (Віденський університет економіки та бізнесу), Австрія
Прадіп Кумар Рой, PhD, Коледж Маулана Азад, Калькутта, Індія
Мартін Сагаян, PhD, Карунський технологічно-науковий інститут, Індія
Рохаіл Хасан, PhD, Технологічний університет, Petronas, Малайзія
Іветта Шимберова, PhD, Технологічний університет Брно, Чехія
Анджей Які, доктор наук, Краківський економічний університет, Польща

Затверджено до поширення в мережі інтернет відповідно до рішення вченої ради
Державного податкового університету (протокол від 28.11.2024 р. № 6)

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук (категорія «Б»)
на підставі Наказу МОН України від 02.07.2020 р. № 886 (додаток 4)

Спеціальності: 051 Економіка; 071 Облік і оподаткування;
072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок; 073 Менеджмент; 075 Маркетинг;
281 Публічне управління та адміністрування

Наукометричні бази даних: Vernadsky National Library of Ukraine; Google Academy; Crossref;
The European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS); CiteFactor; MIAR;
Academic Journals Index (OAJI); INFOBASEINDEX; Turkish Education Index

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Електронна сторінка видання: https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/collectioneconomy

© Державний податковий університет, 2024
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2024

УДК 336.74
JEL E58, F31
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.1

Олена Береславська
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8856-2478
E-mail: bereslav@bigmir.net

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СТРУКТУРІ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНИХ РЕЗЕРВІВ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

Анотація. *У статті досліджуються питання сучасних трансформацій у структурі міжнародних валютних резервів центральних банків та змін у золотовалютних резервах Національного банку України. Зазначається, що міжнародні резерви мають специфічну структуру авуарів, серед яких монетарне золото, валюта та депозити, цінні папери (боргові та пайові), резервна позиція в МВФ та спеціальні права запозичення. Наголошується, що структуру міжнародних резервів та співвідношення часток авуарів або активів, формує центральний банк країни відповідно своїм потребам та стану економіки. Визначено фактори, які сприяють трансформаційним змінам в структурі загальних світових міжнародних резервах. До таких факторів віднесено: зменшення частки доларів та збільшення часток нетрадиційних резервних валют (китайського юаня, південнокорейської вони, сінгапурського долару і скандинавських валют.); намагання країн, що розвиваються емітувати більше боргових інструментів у валютах країн-кредиторів, зокрема таких як Китай; потенційна конкуренція між фіатними та цифровими грошами, створення платіжних систем для цифрових валют. Проаналізовано структуру загальних міжнародних резервів центральних банків, на основі чого зроблено висновок про повільну динаміку змін в цій структурі. Однак тенденція до скорочення обсягів долару в міжнародних резервах має місце. Також проаналізовано структуру міжнародних валютних резервів Національного банку України. На основі даного аналізу проілюстровано, що у резервах НБУ переважає американський долар, частка інших резервних валют, крім євро, має тенденцію до зниження. Також встановлено, що у структурі міжнародних резервів НБУ основне місце належить цінним паперам, які є дохідним та ліквідним інструментом хоча й мають певний рівень ризикованості, пов'язаний з мінливістю процентних ставок.*

Ключові слова: *міжнародні валютні резерви, центральний банк, валютна структура, боргові цінні папери, монетарне золото, платіжний баланс.*

Olena Bereslavska
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Finance Markets and Technologies,
State Tax University
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8856-2478
E-mail: bereslav@bigmir.net

MODERN TRANSFORMATIONS IN THE STRUCTURE INTERNATIONAL FOREIGN EXCHANGE RESERVES OF CENTRAL BANKS

Abstract. *The article examines the issues of modern transformations in the structure international currency reserves of central banks and changes in the gold and currency reserves of the National Bank of Ukraine. It is noted that international reserves have a specific structure of holdings, including monetary gold, currency and deposits, securities (debt and equity), a reserve position in the IMF and special borrowing rights. It is emphasized that the structure of international reserves and the ratio shares of holdings or assets is formed by the country's central bank in accordance with its needs and the state of the economy. Factors contributing to transformational changes in the structure of the world's general international reserves are determined. Such factors include: a decrease in the share of dollars and an increase in the share of non-traditional reserve currencies (Chinese yuan, South Korean won, Singapore dollar and Scandinavian currencies); the efforts of developing countries to issue more debt instruments in the currencies of creditor countries, in particular such as China; potential competition between fiat and digital money, creation of payment systems for digital currencies. The structure of general international reserves of central banks was analyzed, based on which a conclusion was drawn about the slow dynamics of changes in this structure. However, there is a tendency to reduce the volume of the dollar in international reserves. The structure of the international currency reserves of the National Bank of Ukraine was also analyzed. Based on this analysis, it is illustrated that the American dollar prevails in the reserves of the NBU, the share other reserve currencies, except the euro, tends to decrease. It was also established that in the structure of international reserves of the NBU, the main place belongs to securities, which are an income and liquid instrument, although they have a certain level of risk associated with the volatility of interest rates.*

Keywords: *international currency reserves, central bank, currency structure, debt securities, monetary gold, balance of payments.*

© Олена Береславська, 2024

Вступ. Міжнародні валютні резерви відіграють вирішальну роль у підтримці макроекономічної та макрофінансової стабільності в будь-якій країні світу. За своєю сутністю ці резерви є активами в іноземній валюті, які формуються та утримуються центральними банками, створюючи подушку безпеки для подолання наслідків непередбачуваних руйнівних фінансових криз, підтримки вартості їхньої внутрішньої валюти, забезпечення стабільності платіжного балансу. Важливість міжнародних резервів можна зрозуміти також з того факту, що вони виступають буфером у впливі зовнішніх шоків на внутрішній грошовий ринок і допомагають підтримувати довіру інвесторів та кредиторів до економіки країни.

Масштабна економічна криза, з якою світова економіка зіткнулася в 2020–2021 роках, фінансова нестабільність та геополітична напруженість, що спостерігається сьогодні як результат м'якої монетарної політики центральних банків протягом 2021–2022 років та проведення повномасштабної війни в Україні, акцентують увагу на важливості визначення одним із ключових завдань у сфері монетарного регулювання – формування достатнього рівня та адекватної структури міжнародних резервів з точки зору їх стійкості до можливих кризових явищ.

Літературний огляд. Питання формування міжнародних валютних резервів центральних банків, їх достатній рівень, а також оптимальна внутрішня структура знаходяться у полі зору як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Зокрема, Дж. Айземан, Н. Меріон на прикладі 125 країн досліджували достатність міжнародних резервів та їх роль під час кризових явищ [1]. М. Обстфельд, Дж. Шамбо, А. Тейлор пов'язували питання достатності міжнародних резервів з обраними режимами валютних курсів [2]. О. Береславська розглядала, систематизувала критерії оптимального рівня обсягів золотовалютних резервів центральних банків та НБУ [3, 4]. Колективом авторів вітчизняних науковців досліджувалися питання формування та впливу обсягів міжнародних резервів НБУ на рівень валютної безпеки в Україні [5]. Незважаючи на достатню кількість наукових праць з даної тематики, більш глибокого дослідження потребують тенденції, які генерують трансформації у валютній структурі активів та інструментів міжнародних резервів центральних банків.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій та факторів трансформації структури загальних світових міжнародних валютних резервів центральних банків та зміни у структурі активів та інструментів золотовалютних резервів НБУ.

Методологія. У процесі дослідження для досягнення поставленої мети застосовано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, а саме: метод узагальнень для розгляду наукових підходів та експертної оцінки щодо об'єкту дослідження; аналізу та синтезу, статистичних порівнянь, групування вибірки – застосовувалися оцінки для оцінки структурних трансформацій у загальних міжнародних резервах країн світу та золотовалютних резервах Національного банку України.

Основна частина. Міжнародні резерви включають в себе всі фінансові активи країни, контрольовані органами державного управління і номіновані в іноземній валюті. Формування міжнародних резервів є невід'ємною частиною економічної політики країни, а визначення їх обсягу та структури – основна функція центрального банку.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) визнає грошові фонди, сформовані в іноземній валюті міжнародними резервами тільки в тому випадку, якщо вони знаходяться під управлінням органів грошово-кредитного регулювання і використовуються у тому числі для регулювання динаміки валютного курсу та платіжного балансу.

Згідно класичної класифікації МВФ, структура міжнародних резервів складається з таких авуарів, як: монетарне золото; спеціальні права запозичення (СДР – валюта МВФ); резервна позиція в МВФ; валюта і валютні депозити; цінні папери (боргові та пайові цінні папери, номіновані в іноземній валюті та емітовані нерезидентами); похідні фінансові інструменти (виключно пов'язані з активами, що входять до міжнародних резервів) [6].

Співвідношення часток активів у загальних обсягах міжнародних резервів визначається ЦБ. Дослідження показують, що в сировинних економіках істотна частка резервів зберігається у валюті та депозитах, що пояснюється: по-перше, більшою волатильністю платіжного балансу та необхідністю підтримки високої ліквідності резервних активів; по-друге, залежністю обсягів резервів від режиму валютного курсу, що обрав ЦБ [2].

Левова частка міжнародних резервів майже у всіх країнах припадає на цінні папери. Інвестування в боргові папери, номіновані у найбільш ліквідних світових валютах, є універсальним засобом з позиції ефективного управління міжнародними резервами. Наприклад центральні банки вкладаються у US treasuries (трежеріс – казначейські облігації, що емітуються Міністерством фінансів США), які є одним із найбільш ліквідних інструментів на світовому борговому ринку і забезпечують достатню прибутковість. Однак, дохідність зазначених цінних паперів є достатньо волатильною, так як вона формується під дією двох ключових факторів: динаміки процентної ставки ФРС (що вона вища, тим вищою є дохідність за випущеними трежеріс, і тим нижчою є їхня ціна); економічної ситуації у світі. Наприклад, банківська криза, що спостерігалась у США до середини березня 2023 року призвела до падіння дохідності та зростання цін. Тому, отримуючи додаткову прибутковість, центральні банки приймають на себе відсотковий ризик, який вони намагаються захеджувати через похідні фінансові інструменти, виключно пов'язані з активами, що входять до міжнародних резервів.

Використання монетарного золота у якості резервного активу, незважаючи на його низьку порівняно з цінними паперами, валютою та депозитами ліквідність, також є доцільним. Золото, будучи класичним захисним активом, може забезпечити прибутковість під час криз, так як воно зростає в ціні.

Набір валют, що формують міжнародні валютні резерви центральних банків, залишається незмінним десятки років. Проте геополітичні зрушення та технологічні новації, які у період пандемії COVID-19 та після неї значно прискорилися, змінюють характер світової економіки та використання валют у міжнародних розрахунках.

В даний час існує приблизно 180 національних валют, але деякі з них не є навіть частково конвертовані і тому не використовуються у міжнародних платіжних системах. При цьому окремі валюти, що отримали статус резервних, широко використовуються в міжнародних операціях, наприклад, для виставлення рахунків, оплати експорту та імпорту, а також випуску боргових інструментів або зарубіжних інвестицій. До цих валют належать долар США, євро, меншою мірою японська єна, британський фунт стерлінгів та деякі інші.

У цих валютах центральні банки з давніх часів зберігають міжнародні резерви. Вище вже зазначалося, що резерви призначені для підтримки міжнародних операцій, оскільки дозволяють офіційним органам країн фінансувати потреби платіжного балансу, здійснювати інтервенції на валютних ринках та забезпечувати іноземною валютою вітчизняних економічних суб'єктів.

У робочому документі МВФ експертами з посиланням на статистичну інформацію було проаналізовано склад загальних світових валютних резервів центральних банків і фактори, що сприяють трансформаційним змінам в їх структурі після пандемії коронавірусу. Одним із ключових висновків став той факт, що зміни у структурі резервів ЦБ були мінімальними незважаючи на зростаючу роль Китаю у світовій економіці. Долар все ще займав основні позиції у світі, а на китайський юань припадала лише невелика частка глобальних операцій, таких як емісія зовнішнього боргу або торгові операції на світовому валютному ринку. Фактична частка юаня становить лише 2,3%, порівняно з 42,7% для долара та 31,7% для євро [7].

Дослідження засвідчують, що фінансові зв'язки є основним фактором, що впливає на структуру світових валютних резервів, і останні десять років їхня роль зросла. Це вказує на те, що американська валюта продовжує домінувати у світовій фінансовій системі та торгівлі. У той же час економічна фрагментація та потенційна реорганізація глобальної економічної та фінансової діяльності зі створенням окремих блоків, що не перетинаються, потенційно можуть спонукати окремі країни використовувати у розрахунках та зберігати у своїх резервах інші міжнародні валюти.

Ще одним фактором, який сприятиме зменшенню доларових авуарів у резервах є намагання країн, що розвиваються випустити більше боргових інструментів у валютах країн-кредиторів, таких як Китай, з метою сприяння задоволенню збільшених потреб у фінансуванні. Експертні дослідження МВФ показують, що валюта, в якій номінований державний борг, є визначальним фактором формування структури міжнародних резервів країн, що розвиваються, який відображає бажання ЦБ забезпечити захист від ризиків, пов'язаних з борговими зобов'язаннями [7].

Двадцять перше сторіччя пов'язують з четвертою промисловою революцією, наслідком якої є технологічні прориви у всіх сферах діяльності людства. Пандемія прискорила досягнення у сфері фінансових технологій та технологій платежів. Потенційна можливість виникнення конкуренції з емітентами великих компаній приватного сектора, такими як Diem (платіжна система на основі блокчейн від Facebook), змусила найбільші центральні банки прискорити роботу зі створення цифрових валют та систем транскордонних платежів. Випуск цифрових валют ЦБ може підвищити попит на них, а передові технологічні платформи допоможуть новим валютам подолати деякі переваги існуючих валют. Залежно від впровадження та використання державних чи приватних цифрових грошей, центральні банки будуть змушені переосмислити склад резервів та способи їх зберігання у майбутньому.

Наведені вище фактори, які є джерелом поточних та потенційних трансформацій у структурі міжнародних резервів, спонукали проаналізувати валютну структуру загальних міжнародних резервів країн світу за попередній та поточний роки. Згідно з останніми даними структури офіційних валютних резервів, наведених у таблиці 1, можна побачити зниження обсягів долара США в розподілених валютних резервах центральних банків у другому кварталі 2023 року, стрімке зростання у третьому кварталі того ж року, і незначне зменшення – у другому кварті 2024 року.

Скорочення обсягів долара США супроводжується зростанням обсягів інших валют, таких як євро та англійського фунта стерлінгів. Також спостерігається зростання обсягів так званих нетрадиційних резервних валют, включаючи австралійський долар, канадський долар, китайський юань, південнокорейську вону, сінгапурський долар і скандинавські валюти (останні три валюти зазначені у графі інші валюти). Ці нетрадиційні валюти стають привабливими для систем управління

Таблиця 1

Світові міжнародні валютні резерви у розрізі валют по кварталам у 2023–2024 (млрд дол. США)

Структура валют	2 кв. 2023	3 кв. 2023	4 кв. 2023	1 кв. 2024	2 кв. 2024
Загальний обсяг світових валютних резервів	12,050.50	11,845.68	12,347.16	12,383.61	12,347.42
Розподілені валютні резерви, у т.ч.:	11,176.21	10,977.44	11,453.21	11,498.25	11,465.52
Долари США	6,640.39	6,496.75	6,690.71	6,774.82	6,675.45
Євро	2,204.44	2,146.83	2,284.33	2,253.79	2,265.29
Китайські юані	273,38	260,61	262,17	247,10	245,17
Японські єни	600,18	601,30	651,68	654,52	641,07
Фунти стерлінгів	532,63	527,92	557,13	562,48	565,92
Австралійські долари	219,70	222,54	245,53	248,42	256,45
Канадські долари	279,60	275,40	296,47	295,64	306,85
Швейцарські франки	21,17	19,79	22,27	21,93	22,43
Інших валюти	404,72	426,30	442,92	439,56	486,89
Нерозподілені резерви	874,29	868,24	893,95	885,35	881,90

Джерело: складено автором за даними Міжнародного валютного фонду: https://data.imf.org/?sk=e6a5f467-c14b-4aa8-9f6d-5a09ec4e62a4

міжнародними резервами ЦБ, так як забезпечують диверсифікацію та більшу прибутковість, а також тому, що ці валюти легше купувати, продавати та зберігати в міру розвитку нових цифрових фінансових технологій (таких як автоматична підтримка двосторонніх котирувань та автоматизовані системи управління ліквідністю).

Дослідження показують, що скорочення доларових активів і збільшення обсягів резервів нетрадиційних валют, насправді відображає поведінку невеликої кількості великих власників резервів. Зокрема, Швейцарія, яка накопичила резерви за останнє десятиліття, має підстави зберігати більшу частину своїх резервів у євро, так як єврозона є її географічним сусідом і найважливішим торговим партнером [8, с. 17].

Насправді, ця динаміка має досить масштабний характер. У дослідженнях експертів МВФ за 2022 рік було виділено 46 країн, які проводять активну диверсифікацію, тобто країн, де частка валютних резервів, розміщених у нетрадиційних валютах, становила не менше 5% на кінець 2020 року. До них відносяться найбільші країни з розвиненою економікою і країни з ринками, що розвиваються, у тому числі більшість країн «Групи двадцяти». У 2022 році до цього списку приєдналися ще як мінімум три країни (Ізраїль, Нідерланди, Сейшельські острови) [8. с. 18–20].

Загалом міжнародна валютно-резервна система продовжує розвиватися, а проведений аналіз засвідчує тенденцію дуже поступового відходу від домінування долара і зростання обсягів нетрадиційних валют невеликих країн з відкритою економікою, які стали можливими у тому числі завдяки новим технологіям цифрової торгівлі.

Трансформації, що спостерігаються у структурі загальних міжнародних резервів світу, також можна побачити й в Україні. Інформація, наведена у таблиці 2 засвідчує, що левова частка резервів зберігається у авуарах, номінованих у іноземній валюті – на рівні 93–95%. При цьому за 9 місяців 2024 року частка монетарного золота зросла, що відповідає загальносвітовій тенденції. Введені санкції проти певних країн сприяли зменшенню обсягів резервних валют та збільшенню частки монетарного золота.

Структуру міжнародних резервів, як зазначалося, формує ЦБ виходячи відповідно з внутрішніх та зовнішніх чинників, пов'язаних з міжнародною торгівлею, інвестуванням в цінні папери, припливом іноземної валюти у вигляді прямих та портфельних інвестицій тощо. В Україні з початку війни запроваджено режим фіксованого, а з часом – регульованого валютного курсу, який потребує підтримки та забезпечення стабільної динаміки курсоутворення гривні. Сформована структура авуарів міжнародних резервів НБУ дозволяє досягати обраної цілі і ефективно управляти резервами.

Також в Україні спостерігається тенденція трансформації структури міжнародних резервів у розрізі валют, але вона суттєво відрізняється від загальносвітової. Аналіз інформації, наведеної у таблиці 3 показує, що у 2021 році левова частка резервів зберігалась у американських доларах. При цьому, частки інших валют були незначними, серед яких частка резервів у євро перевищувала над англійським фунтом стерлінгів та японською ієною.

Однак, починаючи з 2022 року і до теперішнього часу частка американського долара у загальній структурі міжнародних резервів НБУ почала зростати, а інших валют – знижуватися. При цьому за 9 місяців 2024 року частка євро збільшилася до 5,4% проти 3,5%

Таблиця 2

Структура міжнародних резервів НБУ у розрізі авуарів у 2021–2024 рр.

Авуари	2021		2022		2023		2024 (на 01.09)	
	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%
Загальний обсяг (млрд дол. США)	30 941		28 495		40 514		38 899	
Резерви в іноземній валюті	29 364	94,9	25 236	94,5	37 781	93,3	36 512	93,9
Резервна позиція МВФ	0,34	0,001	0,32	0,001	0,32	0,001	0,33	0,001
СДР	18,62	0,1	16,93	0,01	934	2,3	35,89	0,1
Монетарне золото	1 558	5	1 565	5,5	1799	4,4	2 350	6

Джерело: складено і розраховано за даними Національного банку України: https://bank.gov.ua/ua/statistic

Таблиця 3

Структура міжнародних резервів НБУ у розрізі валют у 2021–2024 рр. (частка у загальних обсягах, %)

Назва валюти	2021	2022	2023	2024 (на 01.09)
Долар США	80,2	83,6	90,1	87,5
Євро	7,1	6,3	3,5	5,4
Англійський фунт стерлінгів	1,5	1,2	0,6	0,3
Японська єна	3,9	1,3	0,5	0,2
Китайський юань	2,1	2	0,8	0,4
Золото	5	5,5	4,4	6
Інші	0,1	0,1	0,1	0,1

Джерело: складено за даними Національного банку України [10]

у 2023 році, частки всіх інших валют, у тому числі й американського долара, мали тенденцію до зниження.

Така тенденція пов'язана з тим, що левова частка розрахунків за експортно-імпортними операціями поточного рахунку платіжного балансу України здійснюється у американських доларах і євро. Зокрема, інформація, наведена у таблиці 4 показує, що найбільша частка розрахунків здійснюється у американських доларах, найменша – у інших валютах, до яких відноситься англійський фунт стерлінгів, японська єна, китайський юань.

При формуванні структури міжнародних валютних резервів Національний банк керується ще фактором, пов'язаним з управління ними. Управління резервами входить до офіційної економічної політики, а конкретні обставини впливають на вибір варіантів як у сфері достатності резервів, так і цілей управління резервами. При управлінні резервами центральним банкам слід прагнути до забезпечення: 1) наявності їх у достатньому обсязі; 2) ефективного регулювання ризику ліквідності, ринкового та кредитного ризиків; 3) отримання доходів від розміщених коштів у розумному обсязі у середньо- та довгостроковій перспективі з урахуванням зазначених ризиків. Інформація щодо структури міжнародних резервів НБУ у розрізі інструментів, наведена у таблиці 5 засвідчує, що левова частка резервів утримується у цінних паперах, частина з яких є казначейськими облігаціями США. Вони є достатньо ліквідним та дохідним інструментом, хоча й мають певний рівень ризикованості, пов'язаний з мінливістю процентних ставок.

Одним із важливих результатів управління резервними активами є отримання прибутку, тому орган управління резервами повинен прагнути до досягнення максимальної вартості резервів не виходячи при цьому за межі розумного ризику, які становлять основи управління резервами, так щоб резерви завжди можна було використовувати, коли у цьому виникне необхідність. Цим пояснюється яскраво виражене прагнення резервних портфелів активів уникнути ризику, а отже, і пріоритетність забезпечення ліквідності та безпеки порівняно з прибутковістю та врахуванням витрат на підтримку активів. Це неминуче передбачає компроміс між ризиком і доходами в контекст визначення пріоритетів управління резервами.

Висновки. Проведене дослідження сучасних трансформацій в структурі міжнародних валютних резервів країн світу дало можливість дійти наступних висновків:

1. Серйозні зміни у складі загальних валютних резервів центральних банків на теперішній час відсутні. Однак повільна динаміка змін не означає, що у майбутньому ці процеси не прискоряться. З впровадженням в оборот цифрових валют ЦБ структура резервів може суттєво змінитися. При цьому, у відношенні світових економічних та фінансових тенденцій, так само як і геополітичних та технологічних змін, а також можливостей динамічнішої трансформації в майбутньому, існує значна невизначеність.

2. Збільшення частки нетрадиційних резервних валют, у тому числі й китайського юаня, відповідає зниженню частки долара США у резервах. Китайський уряд проводить політику з кількох напрямів сприяння інтернаціоналізації юаня, зокрема, розвиває транскордонну платіжну систему, проводить своп-операції і впроваджують пілотний проект використання цифрової валюти в обігу.

3. Зниження доларової частки міжнародних резервів відображає активну диверсифікацію структури активів та інструментів центральними банками. При цьому несподіваною тенденцією для експертів стало те, що зниження частки долара не супроводжувалося збільшенням частки фунта стерлінгів, єн і євро, які разом з доларом історично становили спеціальні права запозичення – колективної валюти МВФ.

4. Структурні трансформації спостерігаються також у міжнародних валютних резервах Національного банку України. Однак на відміну від світових тенденцій, частка долара у резервах НБУ не зменшується, порівняно з іншими валютами. Це пояснюється зовнішньоекономічними розрахунками за статтями платіжного балансу, існуючим режимом валютного курсу гривні, попитом на американську валюту всередині країни.

Таблиця 4

Валютна структура розрахунків за операціями поточного рахунку операцій платіжного балансу України у 2021–2024 роках (у % до загального обсягу)

Назва валюти	2021		2022		2023		2024 (II кв.)	
	надходження	виплати	надходження	виплати	надходження	виплати	надходження	виплати
Долар США	65,8	53,2	63,2	51,8	66,8	51,8	64,8	48,9
Євро	30,3	42,7	31,8	44,4	30,5	44,9	32,7	48,5
Інші валюти	0,9	1,8	2,6	1,8	1,3	2,8	1,3	2,4

Джерело: складено актором за даними Національного банку України: https://bank.gov.ua/ua/statistic

Таблиця 5

Структура міжнародних резервів НБУ у розрізі інструментів у 2021–2024 (частка у загальних обсягах, %)

Назва інструменту	2021	2022	2023	2024 (на 01.09)
Цінні папери	76,3	66,7	69,7	75,9
Монетарне золото	5	5,5	4,4	6
Готівка, кор. рахунки, депозити	18,6	27,8	25,9	18

Джерело: складено за даними Національного банку України: https://bank.gov.ua/ua/markets/international-reserves-allinfo/tools-structure

Список використаних джерел:

1. Aizenman J., Marion N. The high demand for international reserves in the Far East: What is going on? *Journal of the Japanese and international Economies.* 2003. Т. 17. № 3. P. 370–400 URL: https://ideas.repec.org/a/eee/jjieco/v17y2003i3p370-400.html
2. Obstfeld M., Shambaugh J.C., Taylor A.M. Financial stability, the trilemma, and international reserves. *American Economic Journal: Macroeconomics.* 2010. Т. 2. № 2. P. 57–94. URL: https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/mac.2.2.57
3. Береславська О.І. Золотовалютні резерви України: джерела поповнення та ефективність управління. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» серія «Економіка».* 2014. Випуск 27. С. 63–68. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3474/1/13.pdf
4. Береславська О.І. Лібералізація механізму валютного регулювання в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» серія «Економіка».* 2016. № 2(30). С. 43–50. URL: https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/226/159
5. Lesnik T., Bereslavska O., Derkach Ju., Moskalenko N., Boldova A. The latest aspect of assessing the level of currency security of Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* 2024. Том 4 (57). С. 32–35. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.57.2024.4438
6. Керівництво з міжнародних резервів та ліквідності в іноземній валюті. URL: https://www.imf.org/external/np/sta/ir/irprocessweb/dataguide.htm
7. Reserve Currencies in an Evolving International Monetary System. URL: https://www.imf.org/en/Publications/Departmental-Papers-Policy-Papers/Issues/2020/11/17/Reserve-Currencies-in-an-Evolving-International-Monetary-System-49864
8. Arslanalp S., Eichengreen B., Simpson-Bell C. The Stealth Erosion of Dollar Dominance: Active Diversifiers and the Rise of Nontraditional Reserve Currencies. Working Papers. 2022. № 58. URL: https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2022/03/24/The-Stealth-Erosion-of-Dollar-Dominance-Active-Diversifiers-and-the-Rise-of-Nontraditional-515150
9. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: https://www.imf.org/en/home
10. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic

References:

1. Aizenman J., Marion N. (2003) The high demand for international reserves in the Far East: What is going on? *Journal of the Japanese and international Economies*, vol. 17, no. 3, pp. 370–400 Available at: https://ideas.repec.org/a/eee/jjieco/v17y2003i3p370-400.html
2. Obstfeld M., Shambaugh J. C., Taylor A. M. (2010) Financial stability, the trilemma, and international reserves. *American Economic Journal: Macroeconomics*, vol. 2, no. 2, pp. 57–94. Available at: https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/mac.2.2.57
3. Bereslavska O. I. (2014) Zolotovaliutni rezervy Ukrainy: dzherela popovnennia ta efektyvnist upravlinnia. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» seriia «Ekonomika»,* is. 27, pp. 63–68. Available at: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3474/1/13.pdf
4. Bereslavska O. I. (2016) Liberalizatsiia mekhanizmu valiutnoho rehuliuvannia v Ukraini. *Naukovi zapysky Na tsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» seriia «Ekonomika»,* no. 2(30), pp. 43–50. Available at: https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/226/159
5. Lesnik T., Bereslavska O., Derkach Ju., Moskalenko N., Boldova A. (2024) The latest aspect of assessing the level of currency security of Ukraine. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, vol. 4 (57), pp. 32–35. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.57.2024.4438
6. Kerivnytstvo z mizhnarodnykh rezerviv ta likvidnosti v inozemnii valiuti. Available at: https://www.imf.org/external/np/sta/ir/irprocessweb/dataguide.htm
7. Reserve Currencies in an Evolving International Monetary System. Available at: https://www.imf.org/en/Publications/Departmental-Papers-Policy-Papers/Issues/2020/11/17/Reserve-Currencies-in-an-Evolving-International-Monetary-System-49864
8. Arslanalp S,, Eichengreen B., Simpson-Bell C. (2022) The Stealth Erosion of Dollar Dominance: Active Diversifiers and the Rise of Nontraditional Reserve Currencies. Working Papers, no. 58. Available at: https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2022/03/24/The-Stealth-Erosion-of-Dollar-Dominance-Active-Diversifiers-and-the-Rise-of-Nontraditional-515150
9. Ofitsiinyi sait Mizhnarodnoho valiutnoho fondu. Available at: https://www.imf.org/en/home
10. Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Available at: https://bank.gov.ua/ua/statistic

Стаття надійшла до редакції 11.10.2024

УДК 336.221
JEL H21, H25, H32
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.2

Анатолій Гуцул
аспірант кафедри фінансів,
Одеський національний економічний університет
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-1323-2428
E-mail: a.gutsul@i.ua

ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *Оподаткування – одне з першочергових питань внутрішньої політики будь-якої держави. Будь-яка адміністрація в розвинутих країнах має постійний пріоритет удосконалення податкової системи. Саме ця розбіжність у попиті на підвищення податкових зборів і попиті на створення сприятливих умов для вітчизняного підприємництва стає основною причиною змін у податковому законодавстві. Будь-де і будь-де, незалежно від обраної моделі економічного розвитку, оподаткування є обов'язковою частиною фінансової системи. Проблема в тому, що податок – складна категорія. Беручи до уваги податкові категорії в Україні, можна зробити висновок, що їх важко відокремити від складу відрахувань в інших країнах. Тому важливо визначити їх основні функції, принципи, елементи та процеси впливу на формування державної бюджетної політики. На сучасному етапі розвитку національної економіки її важлива позиція в довгостроковому ефективному зростанні залежить від якості управління в національній та місцевій фіскальних сферах. Як основний фінансовий план в Україні сьогодні державний бюджет є важливим механізмом перерозподілу фінансових ресурсів, забезпечення безперебійного функціонування національної економічної системи з одного боку та належного рівня соціальної безпеки з іншого. Важливого значення набуває ефективність дохідної складової державного бюджету з урахуванням поточних зовнішніх і внутрішніх негативних впливів (економічних і політичних). Враховуючи, що більшу частину доходів бюджету складають податкові надходження, аналіз цих тенденцій зумовлює актуальність теми наукового дослідження.* ***Метою дослідження*** *є визначення принципів оподаткування, їх характеристика та висвітлення основоположних принципів і засад податкової системи України.* ***Методи дослідження.*** *Для вирішення поставлених у роботі завдань на науковому рівні були використані такі методи дослідження: історичний (при вивченні історії становлення оподаткування прибутку підприємств); порівняльний аналіз (при вивченні економічних категорій, порядку оподаткування прибутку); статистичні та економічні методи (при вивченні тенденцій розвитку оподаткування, факторів, що впливають на розмір податкових надходжень).* ***Результати дослідження.*** *У статті дуже чітко визначено природу корпоративних податків та їх основні переваги та недоліки. Автор подав класичні підходи до сутності принципів оподаткування та додав свій, доповнивши його принципами ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та принципом розширеного відтворення. Обґрунтовую доцільність виділення інвестиційної функції прямих податків з підприємств.* ***Оригінальність дослідження.*** *Запропоновано новий підхід до класифікації принципів оподаткування, що включає принципи ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості. Це дозволяє більш комплексно оцінювати вплив податкової системи на фінансовий стан підприємств та економіку в цілому.*

Ключові слова: *оподаткування, принципи оподаткування, функції податків, інвестиційна функція, принцип платоспроможності, принцип ліквідності.*

Anatoliy Gutsul
Postgraduate Student at the Department of Finance,
Odesa National Economic University
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-1323-2428
E-mail: a.gutsul@i.ua

PRINCIPLES AND FUNCTIONS OF BUSINESS PROFIT TAXATION

Abstract. *Taxation is one of the primary issues of the internal policy of any state. Any administration in developed countries has a constant priority of improving the tax system. It is this discrepancy in the demand for increasing tax fees and the demand for creating favorable conditions for domestic entrepreneurship that is the main reason for changes in tax legislation. Anywhere and everywhere, regardless of the chosen model of economic development, taxation is a mandatory part of the financial system. The problem is that tax is a complex category. Taking into account the tax categories in Ukraine, we can conclude that it is difficult to separate them from the composition of deductions in other countries. Therefore, it is important to determine their main functions, principles, elements and processes of influence on the formation of state budget policy. At the current stage of development of the national economy, its important position in long-term effective growth depends on the quality of management in the national and local fiscal spheres. As the main financial plan in Ukraine today, the state budget is an important mechanism for redistributing financial resources, ensuring the smooth functioning of the national economic system on the one hand, and the appropriate level of social security on the other. The effectiveness of the revenue component of the state budget is of great importance, taking into account the current external and internal negative influences (economic and political). Given that the majority of budget revenues are tax revenues, the analysis of these trends determines the relevance of the topic of scientific research.* ***The purpose of the article*** *is to study the principles of taxation, their characteristics and highlight the fundamental principles and foundations of the tax system of Ukraine.* ***Research methods.*** *To solve the tasks set in the work at the scientific level, the following research methods were used: historical (when studying the history of the formation of corporate income taxation); comparative analysis (when studying economic categories, income taxation procedure); statistical and economic methods (when studying trends in the development of taxation, factors affecting the amount of tax revenues).* ***Research results.*** *The article very clearly defines the nature of corporate taxes and their main advantages and disadvantages. The author presented classical approaches to the essence of the principles of taxation and added his own, supplementing it with the principles*

© Анатолій Гуцул, 2024

of liquidity, solvency, financial stability and the principle of extended reproduction. I substantiate the expediency of allocating the investment function of direct taxes from enterprises. ***Originality of the research:*** *A new approach to the classification of taxation principles is proposed, including the principles of liquidity, solvency, and financial stability. This allows for a more comprehensive assessment of the impact of the tax system on the financial condition of enterprises and the economy as a whole.*

Keywords: *taxation, principles of taxation, functions of taxes, investment function, principle of solvency, principle of liquidity.*

Вступ. Одним із істотних важелів державного впливу на соціально-економічний розвиток країни є податки. Існуюча система оподаткування в Україні є постійно динамічною, тому потребує уважного ставлення до вивчення. Визначення сучасних тенденцій його розвитку дасть реальну можливість розробити основні шляхи його вдосконалення.

Економічною основою функціонування держави, очевидно, є податки, оскільки їх спрямування пов'язане із задоволенням суспільних потреб держави. Податки – це відображення економічних відносин між державою та платниками податків, що складаються в процесі примусового відчуження частини отриманого прибутку суб'єктів господарювання на користь держави для забезпечення фінансування витрат останньої.

Літературний огляд. Проблеми визначення сутності прямого оподаткування суб'єктів господарювання та його методологічних засад є актуальними для багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків. Найбільш вагомий внесок у розвиток теорій та практики прямого оподаткування здійснили А. Сміт [12], Дж. Кейнс [11], Т.П. Добрунік [3], Н.О. Лобода [5], О.М. Чабанюк [5], С.В. Скрипник [8], Р.В. Лавров [8], І.В. Шепель [8], О.Є. Сушкова [9], Є.С. Осадчий [9], Т.В. Чижова [10] та інші науковці.

Методологія. Для вирішення поставлених у роботі завдань на науковому рівні були використані такі методи дослідження: історичний (при вивченні історії становлення оподаткування прибутку підприємств); порівняльний аналіз (при вивченні економічних категорій, порядку оподаткування прибутку); статистичні та економічні методи (при вивченні тенденцій розвитку оподаткування, факторів, що впливають на розмір податкових надходжень).

Основна частина. Податкова реформа полягає у визначенні принципів оподаткування та доведенні їх до раціональної реалізації. Податкові принципи є джерелом формування податкового законодавства, орієнтують діяльність із забезпечення і застосування норм, мають визначальний вплив на формування масової та професійної правової свідомості, а також є надійним критерієм, що характеризує рівень регулятивності та впорядкованості реалізованих суспільних відносин. У державному законодавцеві як національні, так і міжнародні мають бути враховані при прийнятті, зміні чи скасуванні нормативних актів [1].

У науково-практичному коментарі до Податкового кодексу України принципи оподаткування визначено як основні керівні ідеї, на яких ґрунтується податкова система держави, основні принципи, відповідно до яких відбувається встановлення та справляння податків і зборів.

На думку О.С. Башняка, принципи оподаткування – це такі основні ідеї, основоположні положення, нормативно-правові принципи, що складають основний зміст податкового права, мають імперативний характер і визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин з питань оподаткування. На думку О.С. Башняка, принципи оподаткування цілком можуть слугувати важливими напрямами в законодавчому процесі, правотворчості та систематизації, тлумаченні та застосуванні права. Це означає, що, приймаючи, змінюючи чи скасовуючи нормативні акти, законодавець має враховувати перелічені принципи національного та міжнародного права.

О.С. Башняк до конституційних засад формування принципів оподаткування відносить такі (рис. 1):

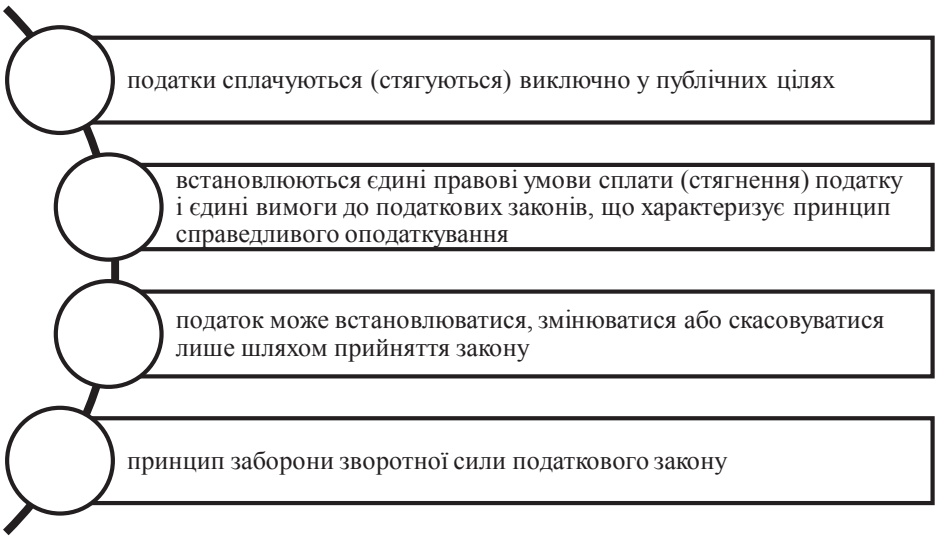

Рис. 1. Принципи оподаткування за О.С. Башняк

Джерело: складено автором на основі [3, с. 235–244]

Вперше принципи оподаткування були сформульовані А. Смітом, який обгрунтував чотири принципи, що лежать в основі сучасної податкової системи: пропорційність оподаткування, визначеність, зручність і справедливість. «Громадяни повинні платити державі пропорційно своїм доходам», – стверджував А. Сміт [5, с. 228–234]. Податок і все, що в нього входить, повинно бути чітко, чітко і зрозуміло визначено для платника. Автор зазначив, що податок потрібно стягувати тоді, коли його найзручніше сплачувати. Справедливість податку полягає в тому, що його розмір відображає матеріальне становище платників, оскільки податок має бути необтяжливою часткою доходу громадян.

У своїх працях Д. Рікардо підтримував і розвивав думку А. Сміта. Він стверджував, що «найсправедливіший той податок, який є найменшим». А саме – справедливість податку має бути першочерговим поштовхом для формування системи оподаткування та правильних ефективних відносин між суб'єктами податкової системи.

Основні принципи податкового законодавства, викладені у статті 4 Податкового кодексу, знаходять своє відображення в інших статтях ПК, де розглядаються питання правового регулювання встановлення і сплати окремих видів податків та їх адміністрування. Принципи, проголошені у статті 4, мають використовуватися насамперед на етапі встановлення податків, їх основних параметрів, а також при внесенні змін до окремих параметрів податку [2].

Податкова система має бути взаємопов'язаним цілим широким спектром податкових принципів.

Податкова система є правильно організованою лише тоді, коли вона дотримується таких основних принципів. Першим серед них є принцип економічної ефективності, згідно з яким податкова система не повинна перешкоджати розміщенню ресурсів. Принцип економічної ефективності, пов'язаний з іншими принципами оподаткування, означає, що рівномірно розподілений податковий тягар не дозволяє ефективно використовувати ресурси конкретно для економії продукції в масштабі всієї національної економіки одночасно відповідно до критерії справедливості та нейтральності оподаткування.

Відповідно до принципу ефективності, податкова служба не повинна переслідувати єдину податкову мету, характерну для її діяльності, яка є своєрідним податковим макіавеллізмом – намаганням зібрати податки в максимальному обсязі, незалежно від можливостей економіки. Оскільки в цьому випадку блокується розміщення ресурсів, податкова система стає гальмом економічного зростання.

Безперечно, це безпосередньо пов'язано з адміністративною ефективністю оподаткування, яка, у свою чергу, може бути виміряна показником «безпосереднє відчуття податкового тягаря платниками». Цей захід впливає на силу опору фіскальним зусиллям держави. Розподіл податкового тягаря має лягати порівну на певну категорію платників податків, а також у встановлених для кожної з цих категорій межах. Податкова політика не повинна будуватися на негнучкій основі щодо розподілу цього тягаря. Його суворе дотримання або часті грубі порушення мають дуже сильний наслідок – масове ухилення від сплати податків.

Жодній країні світу не вдалося досягти рівності, справедливості та правдивості у розподілі податкового тягаря. Швидше за все, неможливо винайти систему оподаткування, яка за своєю справедливістю задовольняла б абсолютно всіх раціональних платників податків. Проте прагнути не допускати значних диспропорцій у розподілі податкового тягаря між різними категоріями платників податків (за соціальним складом, професією, місцем проживання тощо) і не допускати неоднакових рівнів оподаткування для осіб з однаковою рівністю [4].

Податкове навантаження – це агрегований критерій, який характеризує обсяги списання податків на мікро- або макрорівні. Чи існує різниця, за умови переважання, пов'язаного з розміром податкового тягаря, між країнами з високим рівнем оподаткування та країнами з щедрим підходом до розміру списання податків. Характерними рисами податкового навантаження для вітчизняної економіки є його пропорційність аналогічним показникам розвинених ринкових країн та нерівномірність розподілу між суб'єктами господарювання. Це пояснюється значними масштабами ухилення від сплати податків та наявністю значної кількості податкових пільг.

Дотримання принципу забезпечення максимальної зручності для платника податків є важливим завданням для держави, яка виступає в якості суб'єкта, орієнтованого на економіку. Зручність платника податків – це не лише правильне встановлення строків сплати податків, їх відстрочення та розстрочення, а й чіткість норм та правил податкового законодавства. Законодавча доступність норм податкового законодавства для всіх категорій платників є метою законодавців усіх країн світу, але ніде не можна сказати, що ця мета досягнута на 100%.

Податкове законодавство має бути стабільним. Стабільність податкового законодавства означає, що норми та правила у сфері податкових відносин не підлягають змінам.

Відповідно до цього принципу не можна змінювати податкове законодавство протягом фінансового року та не слід змінювати правила пільг і преференцій (скасовувати) раніше встановленого законодавцем терміну. Не менш важлива стабільність податкового законодавства протягом ряду років – реформи, щороку неможливі суттєві зміни. Усі великі інвестори у всіх світових компаніях розглядають нестабільність податкового законодавства як привід для розміщення міжкраїнних (чи територіальних) зон, несприятливих для інвестування та підприємництва [6].

У більшості країн норми податкового законодавства не можуть бути змінені не тільки в поточному, але і в наступному фінансовому році. У всіх країнах є правила, які говорять про те, що між моментом прийняття нових податкових змін і моментом набуття ними чинності має пройти тривалий період – розтяжка.

Принцип стабільності закріплено в Податковому кодексі України, де встановлено, що зміни до будь-яких елементів податків і зборів не можуть вноситися пізніш як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду. У новому бюджетному періоді діятимуть нові правила та ставки податків і зборів. Зміна податків і зборів, їх ставок і податкових пільг протягом бюджетного періоду не може відбуватися. Принцип стабільності підтримує стабільність на двох рівнях:

а) платник – у цьому випадку він привикає, приєднується до податкових рахунків, забезпечує найбільше ефективне використання своїх можливостей і коштів;

б) податкового органу – в цьому випадку створюються явні облікові та контрольні механізми, становляться документооборот, інструкції та ін. д.

Дійсно, стабільність відображається через принцип гнучкості, хоча ці два принципи часом ідентифікуються як альтернативні принципи. Спокійний податок, який не змінюється, рано чи пізно стане незбалансованим. Вона повинна змінюватися під впливом складної економічної ситуації, а часом давати поштовх для її розвитку. Таким чином, гнучкість податкового механізму є одним із термінів податкової стабільності в цілому.

Безумовно, рівність платників податків перед законом є одним із найвагоміших канонів податкових систем. Про цей принцип можна сказати, що в багатих країнах і розвинених країнах він майже повністю дотримується, а в бідних і відсталих країнах майже завжди порушується.

Рівноправність платників податків передбачає їх загальні та рівні права, а також відповідальність у сфері оподаткування. Не можна приписувати права чи обов'язки, які не можуть належати іншим.

Взаємністю з критерієм економічного потенціалу можна керувати згідно з теоретичним правилом: у межах рівних податків на однакові економічні можливості, що виявляються у розмірі доходу, обсязі споживання, вартості майна платника, повинні мати однакові наслідки, спричинені податковим тягарем. Якщо податки викликали однакові економічні та соціальні наслідки для всіх платників, то є підстави говорити про відповідність принципу справедливості (рівності) в оподаткуванні принципу економічної ефективності та політичної нейтральності податкової системи.

Одним із основних принципів розвиненої цивілізованої податкової системи є принцип доступності та відкритості податкової інформації. Найважчим є принцип відкритості та доступності інформації з усіх питань оподаткування, який необхідно послідовно реалізовувати. Це означає, що не може бути жодного документа, пов'язаного з податками, до якого платники податків не мають доступу. Реалізація цього принципу на місцях означає, що податкові адміністрації повинні надавати будь-яку інформацію про регулювання у сфері податків будь-якій особі, яка її запитує. У розвинених країнах податкові органи повинні безкоштовно показувати всі джерела податкового законодавства, надавати роз'яснення та консультації на вимогу заявника. Вони мають право стягувати плату за надання копій інформації, крім випадків, коли єдиними додатковими послугами, що надаються, є відповідно перенесення інформації на інший носій або складання тематичних добірок. Перші дві лінії цих видів послуг також надаються безкоштовно [8].

Отже, взаємозв'язок і комунікація податкової системи з платником податків і контролюючими органами є ключовими для слабкого функціонування податкової системи країни. Реформа податкової системи має ґрунтуватися на принципі фіскальної ефективності. Саме формування дохідної частини бюджету на належному рівні, що забезпечить виконання державою своїх функцій, а саме: досягнення рівності податкового навантаження, рівної напруги між платниками, соціальна справедливість, стабільність, гнучкість – запорука ефективності податкової системи.

Усі принципи, згадані вище, перегукуються з принципами, закріпленими у Всесвітньому податковому кодексі soi-disant, положення якого є майже рекомендаційними. Розробляючи Кодекс, розробники виходили з певних загальних принципів і положень, які різною мірою знайшли своє відображення в документі, а саме [9]:

– єдиної системи оподаткування доходів на відміну від окремих законів про оподаткування доходів;

– відсутність захисних фіскальних заходів як передумови інтеграції у світову економіку;

– відмова від податкових пільг та звільнення від сплати податків, заміна, у разі необхідності, підтримки виробників та/або споживачів;

– врахування національних особливостей;

– орієнтація податку на доходи фізичних осіб більше на соціальну справедливість, ніж на мету отримання доходу;

– врахування фактору інфляції.

Як відомо, податки виконують низку функцій, зумовлених їх економічною природою, і, у свою чергу, є визначальними у формуванні податкової системи країни. Функції податків і загальної податкової системи як фінансової категорії є похідними від функцій фінансів – розподільної та контрольної. Податки мають безпосереднє відношення до розподільної функції, оскільки перерозподіляють вартість створеного ВВП між державою та юридичними та фізичними особами. Водночас вони являють собою централізацію ВВП у бюджеті для загальносуспільних потреб і виконують фіскальну функцію.

Функції також визначають сутність і зміст податку та податкових правовідносин, хоча єдиного погляду на їх класифікацію вчених немає. У класичній економічній літературі (наприклад, у класичній праці Адама Сміта «Багатство народів») прийнято виділяти такі функції: фіскальну, контрольну, регулюючу та мотивуючу (див. табл. 1).

Таблиця 1

Функції податків

Функція	Сутність функції
Стимулююча функція податків	Це надання: знижок; вилучень; податкового кредиту; територіальних пільг; інших пільг
Фіскальна функція податків	Це визначення: податкової бази; видів податків; структури податкової системи; ставок податків; джерел їх сплати
Контрольна функція податків	Це встановлення: штрафів; пені; адміністративної та кримінальної відповідальності; санкцій.
Регулююча функція податків	Це вирівнювання: соціальної нерівності; територіального дисбалансу; умов господарювання.

Джерело: складено автором на основі [10, с. 131–136]

І. Самсін зазначає, що реалізація податкових функцій безпосередньо пов'язана з принципами, закладеними в ньому та реалізованими в певному виді податку. Принципи оподаткування реалізуються через конкретні прояви, які характеризують особливості цього специфічного механізму. Податковий кодекс України опрацьовує поняття податкового обов'язку. Тому стаття 36 Кодексу має назву «Податковий обов'язок» і проголошує: «Податковим обов'язком є обов'язок платника податку самостійно обчислити, визначити та/або сплатити розмір податку та збору в порядку і строки, визначені цим Кодексом, актами з питань митної справи...» [9].

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що розбіжності між дослідниками принципів оподаткування є скоріше формальністю, яка походить від зміни чи ізоляції підходів, але всі науковці мають однакову точку зору під час обговорення оптимізації рівня оподаткування в підприємницькому секторі економіки та впровадження такої податкової системи, яка б підтримувала розвиток підприємництва. Принципи побудови податкової системи мають полягати в узгодженні двох основних вимог щодо задоволення фіскальних потреб держави та врахування інтересів платників податків.

Список використаних джерел:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян: офіційний веб-сайт. URL: https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes
2. Для пільг війна скінчилася. Держава повертає бізнесу мирні правила оподаткування. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/1/694463/
3. Добрунік Т.П. Оподаткування малого бізнесу в Україні: реалії сьогодення та перспективи. *Причорноморські економічні студії.* 2022. Випуск 76. С. 235–244. DOI: https://doi.org/10.32782/bses.76-34
4. Зіграти на 2%. Хто скористався податковим поспіхом уряду. URL: https://lb.ua/economics/2023/02/09/545260_zigrati_2_hto_skoristavsya.html
5. Лобода Н.О., Чабанюк О.М., Мосолова Ю.О. Спрощена система оподаткування як мікроекономічний фіскальний регулятор. *Бізнес Інформ.* 2021. № 4. С. 228–234.
6. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua.
8. Скрипник С.В., Лавров Р.В., Шепель І.В. Облік і оподаткування суб'єктів малого підприємництва. *Економіка та суспільство.* 2023. Випуск 52. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-61
9. Сушкова О.Є., Осадчий Є.С. Роль платників єдиного податку у формуванні фінансового-економічного потенціалу регіонів України. *Ефективна економіка.* 2020. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8346
10. Чижова Т.В. Єдиний податок та його роль в сучасному підприємницькому просторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2022. Випуск 41. С. 131–136. DOI: https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-41-24
11. Кейнс Дж. Загальна теорія зайнятості, процента і грошей. 2009. 960 с.
12. Сміт А. Багатство народів: Дослідження про природу та причини добробуту націй : книга / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. Київ : Наш формат, 2018. 736 с.

References:

1. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian: ofitsiinyi vebsait [State web portal of the budget for citizens: official website]. Available at: https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes
2. Dlia pilh viina skinchylasia. Derzhava povertaie biznesu myrni pravyla opodatkuvannia [The war is over for benefits. The state returns peaceful taxation rules to business]. Available at: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/1/694463/
3. Dobrunik T. P. (2022) Opodatkuvannia maloho biznesu v Ukraini: realii sohodennia ta perspektyvy [Small business taxation in Ukraine: current realities and prospects]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies,* vol. 76, pp. 235–244. DOI: https://doi.org/10.32782/bses.76-34 (in Ukrainian)
4. Zihraty na 2%. Khto skorystavsia podatkovym pospikhom uriadu [Play at 2%. Who took advantage of the government's tax haste]. Available at: https://lb.ua/economics/2023/02/09/545260_zigrati_2_hto_skoristavsya.html
5. Loboda N. O., Chabaniuk O. M., Mosolova Yu. O. (2021) Sproshchena systema opodatkuvannia yak mikroekonomichnyi fiskalnyi rehuliator [Simplified taxation system as a microeconomic fiscal regulator]. *Biznes Inform – Business Inform*, vol. 4, pp. 228–234. (in Ukrainian)
6. Natsionalna stratehiia dokhodiv do 2030 roku. Ministerstvo finansiv Ukrainy [National Revenue Strategy until 2030. Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
7. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI [Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI]. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: http://zakon0.rada.gov.ua
8. Skrypnyk S. V., Lavrov R. V., Shepel I. V. (2023) Oblik i opodatkuvannia subiektiv maloho pidpryiemnytstva [Accounting and taxation of small business entities]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 52. Available at: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-61
9. Sushkova O. Ie., Osadchyi Ye. S. (2020) Rol platnykiv yedynoho podatku u formuvanni finansovoho-ekonomichnoho potentsialu rehioniv Ukrainy [The role of single tax payers in the formation of the financial and economic potential of the regions of Ukraine]. *Efektyvna ekonomika – Efficient Economy,* vol. 11. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8346
10. Chyzhova T. V. (2022) Yedynyi podatok ta yoho rol v suchasnomu pidpryiemnytskomu prostori [Single tax and its role in the modern business space]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University,* vol. 41, pp. 131–136. DOI: https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-41-24 (in Ukrainian)
11. Keynes J. M. (2009) Zahalna teoriia zainiatosti, protsenta i hroshei [The General Theory of Employment, Interest and Money]. 960 p.
12. Smith A. (2018) Bahatstvo narodiv: Doslidzhennia pro pryrodu ta prychyny dobrobutu natsii [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations]. Kyiv: Nash format, 736 p. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 11.10.2024

УДК 366.012.32:355.48 (477)
JEL G20, H31
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.3

Наталія Добрянська
здобувачка третього рівня вищої освіти (PhD)
кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4348-0580
E-mail: dobranskanatalia@gmail.com

ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ УКРАЇНИ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ[1]

Анотація. *Актуальність дослідження пояснюється необхідністю активізації процесів залучення тимчасово вільних коштів домогосподарств в інвестиції, використовуючи сучасні фінансові та цифрові інструменти, що функціонують на фінансовому ринку України, передусім облігації внутрішньої державної позики та військові облігації, які в умовах повномасштабної війни перетворюються у вагомий ресурс для підтримки обороноздатності країни зокрема та розвитку публічних фінансів загалом.* ***Метою*** *написання статті є дослідження питання залучення заощаджень вітчизняних домогосподарств на внутрішньому ринку державних запозичень та пошук напрямків активізації населення до інвестиційних процесів в умовах війти та у період повоєнного відновлення. При написанні статті використовувались* ***методи*** *логічного і порівняльного аналізу, діалектичний та логічний методи, метод аналізу і синтезу та інші.* ***У результаті дослідження*** *було охарактеризовано особливості окремих державних цінних паперів як джерела покриття дефіциту державного бюджету та інвестиційного інструменту для домогосподарств в умовах цифровізації та повномасштабної війни, узагальнено основні переваги облігацій внутрішньої державної позики, які зумовлюють їх популярність серед інвесторів, проведено аналіз динаміки вкладень населення в облігації внутрішньої державної позики в умовах воєнного часу, виявлено основні фактори, що впливають на фінансову поведінку в умовах війни, визначено основні чинники інвестиційної привабливості та недоліки облігацій внутрішньої державної позики в умовах цифровізації та воєнного стану, охарактеризовано ризики для домогосподарств при вкладанні коштів в окремі державні цінні папери.* ***Оригінальність та цінність дослідження*** *полягає у тому, що визначення та обґрунтування основних переваг, недоліків та ризиків інвестування заощаджень домогосподарств в облігації внутрішньої державної позики та військові облігації у період повномасштабної війни дозволили обґрунтувати вплив такого інвестування на функціонування публічних фінансів в Україні та окреслити основні шляхи активізації інвестиційних процесів на рівні вітчизняних домогосподарств в сучасних реаліях.*

Ключові слова: *фінансова поведінка домогосподарств, заощадження домогосподарств, інвестиційна поведінка, облігації внутрішньої державної позики, військові облігації, ризики, інвестиційна привабливість ОВДП, публічні фінанси.*

Natalya Dobranska
Third-Level Student of Higher Education (PhD)
at the Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4348-0580
E-mail: dobranskanatalia@gmail.com

OPTIMIZATION OF THE FINANCIAL BEHAVIOR OF DOMESTIC HOUSEHOLDS ON THE INTERNAL MARKET OF GOVERNMENT DEBT OF UKRAINE IN TODAY'S REALITIES

Abstract. *The relevance of the study is explained by the need to intensify the processes of attracting temporarily free funds of households in investments, using modern financial and digital tools operating on the financial market of Ukraine, primarily domestic state loan bonds and local bonds issued during the war time turn into a significant resource for maintaining the country's defense capabilities in particular, and the development of public finances in general. The* ***purpose of writing*** *the article is to study the issue of attracting savings of domestic households in the domestic market of government loans and finding ways to activate the population in investment processes in the conditions of entering and in the period of post-war recovery. When writing the article,* ***methods*** *of logical and comparative analysis, dialectical and logical methods, methods of analysis and synthesis, and others were used. As a* ***result of the research****, the features of individual state securities as a source of covering the state budget deficit and an investment tool for households in the conditions of digitalization and full-scale war were characterized, the main advantages of domestic state loan bonds, which determine their popularity among investors, were summarized an analysis of the dynamics of public investments in domestic government loan bonds in wartime conditions was carried out, the main factors affecting financial behavior in wartime conditions were identified, the main factors of investment attractiveness and shortcomings of domestic government loan bonds in conditions of digitalization and martial law were determined, the*

[1] Дослідження проведено у рамках планової теми науково-дослідної роботи кафедри фінансових ринків та технологій і кафедри публічних фінансів Державного податкового університету «Державні запозичення в системі публічних фінансів» (Державний реєстраційний номер: 0121U109588 (2021–2025 рр.)).

© Наталія Добрянська, 2024

risks for households were characterized when investing funds in individual government securities. The ***originality and value of the research*** *lies in the fact that the definition and justification of the main advantages, disadvantages and risks of investing household savings in domestic state loan bonds and local bonds issued during the war time made it possible to substantiate the impact of such investment on the functioning of public finances in Ukraine and to outline the main ways of activating investment processes at the level in modern realities.*

Keywords: *financial behavior of households, household savings, investment behavior, domestic government bonds, local bonds issued during the war time, risks, investment attractiveness of DGB, public finance.*

Вступ. Повномасштабне вторгнення рф в Україну призвело до негативних економічних наслідків для нашої країни та ризиків, зокрема, фінансових, для її громадян. До війни переважна частина населення вкладала свої фінансові заощадження у банківські інвестиції, а початок військової агресії з боку сусідньої держави вніс суттєві корективи у плани щодо інвестиційних вкладень всіх суб'єктів господарювання, у тому числі і домогосподарств. Шаленої популярності почали набирати вкладення в державні цінні папери, в тому числі військові облігації. Це пояснюється також значним розвитком цифрових технологій, які спрощують здійснення фінансових операцій. З огляду на критично складні соціально-економічні реалії сьогодення, досить актуальним на сьогодні є дослідження заощаджень домогосподарств як вагомого джерела інвестиційних ресурсів, вкрай необхідних для підтримки економіки нашої країни як під час війни, так і для поступового відновлення національної економіки у період повоєнної відбудови. Адже інвестовані заощадження домогосподарств є привабливою та дешевшою альтернативою міжнародним фінансовим запозиченням України на світовому ринку.

Літературний огляд. Вітчизняний науковий простір переповнений дослідженнями питань фінансової поведінки домогосподарств в умовах кризи та економічної нестабільності. Проблеми фінансової поведінки населення на ринку державних запозичень були предметом досліджень класиків економічної думки, таких як А. Вагнер, Дж.М. Кейнс, Дж. Лок, А. Сміт та ін. Серед західних економістів та науковців державні запозичення широко розглядаються у працях Р. Барро, А. Лернера, К. Рейа, Дж. Стігліца та М. Фрідмена.

Серед сучасних вітчизняних науковців дану тему досліджували: О. Агрес, О. Шолудько, А. Колодій [1], О. Береславська І., Н. Козій [2], О. Житар, О. Оліщук, В. Бєлін [6], Т. Кізима, З. Лободіна, А. Кізима [8], М. Мигаль [11], С. Онишко, М. Рябокінь [16], О. Пернарівський [17], О. Семененко, М. Абрамова, П. Толок, А. Гетьман, М. Ярмольчик, С. Кречко [18] та інші.

Незважаючи на наявні дослідження, питання залучення заощаджень домогосподарств в Україні, зокрема, на внутрішньому ринку державних запозичень, та пошуку напрямків активізації населення до інвестиційних процесів в умовах війти та у період повоєнного відновлення у сфері публічних фінансів залишається не розкритим та потребує подальшого дослідження.

Методологія. Метою статті є дослідження питання залучення заощаджень вітчизняних домогосподарств на внутрішньому ринку державних запозичень та пошук напрямків активізації населення до інвестиційних процесів в умовах війти та у період повоєнного відновлення.

При написанні статті використовувались методи логічного і порівняльного аналізу, діалектичний та логічний методи, метод аналізу і синтезу, узагальнення, системно-структурний, табличний метод та інші.

Основна частина. Військова агресія з боку сусідньої держави спричинила ряд негативних явищ як у фінансовій системі України загалом, так і у сфері публічних фінансів зокрема. А глобальна невизначеність чітких перспектив відновлення української економіки зумовила необхідність пошуку новітніх механізмів та інструментів мобілізації потужного фінансового ресурсу для стабілізації і поступового розвитку національної економіки у воєнний та повоєнний періоди [8]. Зважаючи на це, дієвим механізмом нагромадження фінансових ресурсів для розвитку вітчизняної економіки стало залучення тимчасово вільних заощаджень громадян та їх ефективний розподіл між секторами національної економічної системи за допомогою сучасних цифровізованих фінансових інструментів.

У переліку найпоширеніших інвестиційних інструментів, здатних продукувати пасивний дохід для громадян, вітчизняні експерти виокремлюють такі: «здача в оренду нерухомості та іншого майна; банківські депозити у гривні чи іноземній валюті; дорогоцінні метали; криптовалюта; кредитування під заставу; облігації внутрішньої державної позики (далі – ОВДП); акції компаній; корпоративні облігації; франчайзинг (одна з найзручніших моделей для розвитку малого та середнього бізнесу, яка дає змогу мінімізувати ризики для підприємців-початківців)» [11].

Опираючись на статистичні показники Національного банку України, можемо стверджувати, що упродовж тривалого часу традиційно популярним серед українських домогосподарств інвестиційним інструментом продовжує залишатися банківський депозит (рис. 1) [14].

Безумовно, розміщення заощаджень домогосподарств на банківських депозитних рахунках впливає і на розвиток публічних фінансів в Україні, оскільки, сплачуючи податок на доходи фізичних осіб та військовий збір, громадяни наповнюють бюджет держави, тим самим підтримуючи економіку країни в умовах війни. Але військові дії змусили більшість домогосподарств відмовитися від довгострокових депозитів та шукати альтернативні способи отримання доходу від інвестування власних заощаджень. Такою альтернативою на внутрішньому ринку державних запозичень для інвестування накопичених домогосподарствами України заощаджень виявилися цінні папери, з-поміж яких виокремимо насамперед, облігації внутрішньої державної позики та військові облігації. Останнім часом українці почали все частіше використовувати такий інструмент інвестування, як облігації внутрішніх державних позик України (ОВДП), хоча його перспективність вже давно обґрунтовувалася вітчизняними науковцями [4].

Станом на 4 жовтня 2024 року обсяг облігацій внутрішньої державної позики, які знаходяться у власності фізичних осіб, вже становив 71,23 млрд грн, що складає 4,13% загального обсягу облігацій (рис. 2). Порівняно

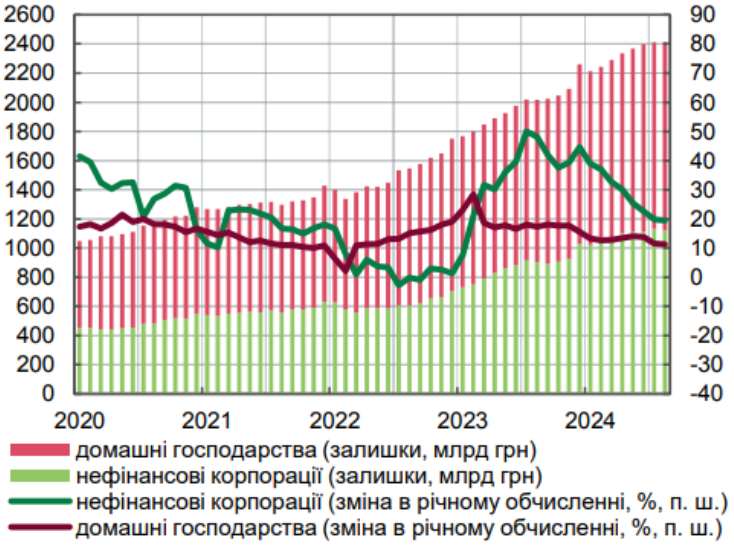

Рис. 1. Депозити домашніх господарств, у т.ч., зміни в річному обчисленні, %

Джерело: [14]

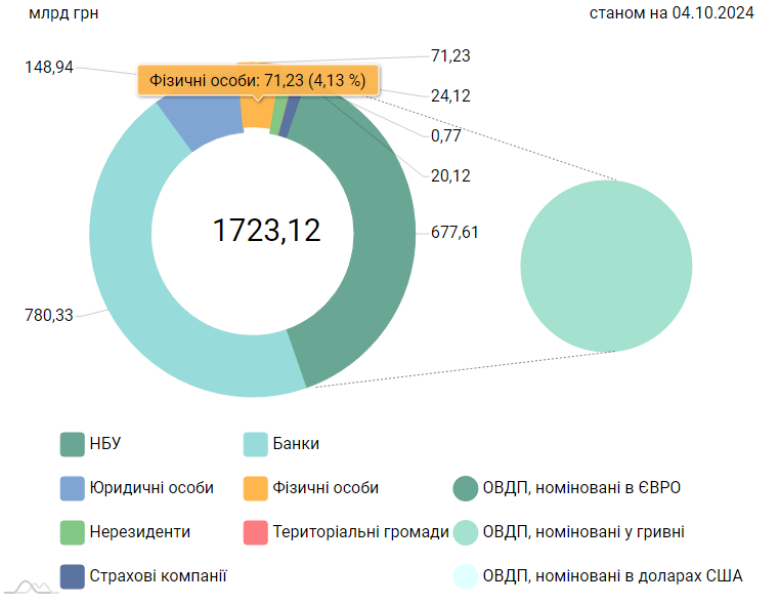

Рис. 2. Структура ОВДП, які знаходяться в обігу, за номінально-амортизаційною вартістю

Джерело: [14]

з показником березня 2023 року, даний показник зріс удвічі [14].

За даними Депозитарію НБУ, у 2023 році уряд України залучив від розміщення ОВДП на аукціонах 401 785,1 млн грн, 3 688,3 млн дол. США та 735,8 млн євро. На погашення за внутрішніми борговими державними цінними паперами за цей період спрямовано 216 034,2 млн грн, 3 342,3 млн дол. США та 588,0 млн євро, а упродовж шести місяців 2024 року уряд України залучив від розміщення ОВДП на аукціонах вже понад 251 млрд грн в еквіваленті: 177 468,9 млн грн, 1 170,9 млн дол. США та 670,8 млн євро. На погашення за внутрішніми борговими державними цінними паперами за цей період спрямовано 103 703,2 млн грн, 1 126,6 млн дол. США та 841,2 млн євро. Протягом січня-червня 2024 року запозичення Мінфіну на внутрішньому борговому ринку на 68 283,1 млн грн в еквіваленті перевищували виплати за облігаціями внутрішньої державної позики, зокрема в червні – на 8 553,6 млн грн в еквіваленті [14].

Роловер вкладень у ОВДП (співвідношення номіналу проданих на аукціонах та погашених відповідно до умов їх випуску цінних паперів) за січень-червень становить 124% у всіх валютах за поточним офіційним курсом. Загалом від початку повномасштабної війни до 30 червня 2024 року уряд на первинних аукціонах залучив більш як 1 069 млрд грн в еквіваленті: 731 644,6 млн грн, 6 788,2 млн дол. США та 2 383,9 млн євро. За цей період на погашення за ОВДП спрямовано 533 075,1 млн грн, 7 262,3 млн дол. США та 2 091,8 млн євро [14]. Аналізуючи статистичні дані, наведені у табл. 1, бачимо, що з початку повномасштабної війни частка фізичних осіб (домогосподарств) у загальній структурі власників ОВДП зростає.

Таблиця 1

Облігації внутрішньої державної позики, які знаходяться в обігу, за номінально-амортизаційною вартістю

Вид ЦП	2024 (станом на 04.10.2024)			2023 (станом на 29.12.2023)			2022 (станом на 30.12.2022)		
	Усього	Облігації, які знаходяться у власності фізичних осіб	%	Усього	Облігації, які знаходяться у власності фізичних осіб	%	Усього	Облігації, які знаходяться у власності фізичних осіб	%
ОВДП, номіновані в гривні	1559716,42	34941,28	2,2	1445561,45	25910,08	1,8	1277804,75	14998,97	1,2
ОВДП, номіновані в іноземній валюті, у т.ч.	163408,53	36285,17	22,2	140549,11	27123,99	19,3	110166,22	15171,28	13,8
ОВДП, номіновані в доларах США	129150,47	33746,77	26,1	101789,72	25261,87	24,8	80876,47	14595,04	18,1
ОВДП, номіновані в ЄВРО	34258,06	2538,40	7,4	38759,39	1862,13	4,8	29289,75	576,24	2
Всього	**1723124,95**	**71226,44**	**4,1**	**1586110,55**	**53034,07**	**3,3**	**1387970,97**	**30 170,25**	**2,2**

Джерело: складено автором за даними Національного банку України [14]

Завдяки деяким своїм особливостям ОВДП є досить цікавим альтернативним інвестиційним засобом для інвесторів. Зокрема, це такі як: 1) надійність – держава зобов'язана здійснити виплати за облігаціями в установлені терміни; 2) ліквідність – ОВДП часто можна легко купувати та продавати на вторинному ринку; 3) стабільність – інвестор отримує стабільний дохід у вигляді відсоткових виплат; 4) диверсифікація портфеля; 5) залучення різних типів інвесторів; 6) різний термін погашення [1].

Основними перевагами ОВДП, які зумовлюють їх популярність серед інвесторів, є: достатньо високий рівень дохідності, який на сьогодні перевищує рівень дохідності банківських депозитів; отриманий фізичними особами дохід від ОВДП не оподатковується, таким чином інвестор заощаджує 19,5 відсотка свого доходу; вкладення в ОВДП гарантовані державою (100% гарантія від держави, незалежно від терміну боргового паперу та розміру інвестицій); висока ліквідність (можливість продажу облігацій на вторинному ринку за потреби); можливість використання ОВДП у якості застави тощо [17].

Водночас слід акцентувати увагу на тому, що дохід від ОВДП не оподатковують податком на доходи фізичних осіб та військовим збором, а усі залучені за допомогою цього інвестиційного інструменту кошти спрямовують на покриття дефіциту бюджету, тобто на підтримку та розвиток публічних фінансів України в умовах війни [12]. Експерти стверджують, що «ОВДП все частіше стають must-have інвестиційних портфелів українців. І якщо раніше це були переважно великі чеки від досвідчених інвесторів, то зараз ми все частіше бачимо купівлі по декілька тисяч від новачків, які тестують інструмент й потім поступово нарощують свій портфель» [5].

Важливою ознакою воєнного часу на інвестиційному ринку України стало й те, що з початку повномасштабного вторгнення рф багато українців почали купувати військові облігації, щоб допомогти країні у скрутний час та чим скоріше наблизити перемогу. Після початку повномасштабної війни, у березні 2022 року, Міністерство фінансів України розпочало аукціони з продажу військових облігацій [17]. Розвиток цифрових фінансових послуг дав можливість купувати військові облігації он-лайн на порталі державних послуг «Дія» або ж у ліцензованих брокерів чи у банків – первинних дилерів. Інвестиційних дохід за гривневими облігаціями може сягати 18,35% річних, за доларовими облігаціями – 4,71% річних, за облігаціями у євро – 3,25% річних (див. табл. 2). Купуючи військові облігації, інвестор отримує від держави гарантію повернення усієї інвестованої суми із нарахованими відсотками. При цьому не потрібно сплачувати додаткові комісії продавцю, а також, що дуже важливо, податок з отриманого доходу (18% ПДФО та 1,5% військового збору) і комісію за платіж при купівлі облігацій. Загалом сумарний дохід за такими облігаціями залежить від різновиду і вартості облігації, а також прибутковості станом на день купівлі.

При цьому інвестор має можливість у будь-який час продати наявні у нього військові облігації на вторинному ринку. До того ж, інвестору не потрібно при купівлі військових облігацій підтверджувати джерело походження інвестованих коштів, що є досить привабливою особливістю для домогосподарств [8], але це доведеться робити, коли облігації погашатимуться [12].

Загальний портфель військових облігацій у власності фізичних та юридичних осіб на 1 липня 2024 року становив 114,2 млрд грн в еквіваленті порівняно з 56,5 млрд грн в еквіваленті на 1 липня 2023 року. Міністерство фінансів у червні 2024 року здійснило погашення військових ОВДП на 33 561,0 млн грн та 315,7 млн дол. США [14].

Водночас погоджуємося з Т. Кізимою, що вагомим недоліком військових облігацій є їхня короткостроковість [8], але, з іншого боку, у період війни більшість домогосподарств не готові вкладати заощадження на довгий термін.

Як влучно зауважує О. Пернарівський, одним з основних чинників, які збільшили інвестиційну привабливість ОВДП для населення, стало суттєве спрощення процедури їх придбання, насамперед, через електронні сервіси (Дія, мобільні додатки банків, які є первинними дилерами Міністерства фінансів України) [17]. Так, зокрема, Sense Bank забезпечує можливість придбання фізичною особою через свій мобільний

Таблиця 2

Військових облігацій, розміщені Міністерством фінансів України, станом на жовтень 2024 р.

ISIN код військових облігацій	Термін до погашення	Дата погашення	Остання дата розміщення	Ставка
Гривня				
UA4000229470	1 рік	20.11.2024	30.01.2024	16,80%
UA4000227656	1 рік	15.01.2025	29.08.2023	18,35%
UA4000230213	1 рік	12.03.2025	19.03.2024	16,46%
UA4000230635	1 рік	30.04.2025	30.04.2024	15,39%
UA4000231187	1 рік	04.06.2025	18.06.2024	14,72%
UA40002312K7	1 рік	10.09.2025	27.08.2024	14.65%
UA4000232599	1 рік	01.10.2025	01.10.2024	14,65%
UA4000232888	1,6 роки	20.05.2026	01.10.2024	15,10%
UA4000228449	1,7 років	18.06.2025	17.10.2023	18,35%
UA4000229264	1,7 років	15.10.2025	06.02.2024	17,60%
UA4000228910	1 рік	23.07.2025	25.06.2024	14,71%
UA4000230262	2 роки	28.01.2026	02.04.2024	17,09%
UA4000231559	2 роки	10.06.2026	27.08.2024	15,44%
UA4000232904	2,6 роки	12.05.2027	01.10.2024	16,59%
Долар США				
UA4000228928	1 рік	24.10.2024	31.10.2023	4,71%
UA4000229272	1 рік	14.11.2024	05.12.2023	4,60%
UA4000229736	1 рік	30.01.2025	09.01.2024	4,66%
UA4000230106	1 рік	20.03.2025	27.02.2024	4,66%
UA4000230452	1 рік	24.04.2025	26.03.2024	4,63%
UA4000231633	1 рік	31.07.2025	25.06.2024	4,62%
UA4000231864	1 рік	21.08.2025	30.07.2024	4,66%
UA4000232623	1 рік	25.09.2025	10.09.2024	4,65%
UA4000232821	1 рік	09.10.2025	24.09.2024	4,66%
Євро				
UA4000230023	1 рік	13.03.2025	20.02.2024	3,25%
UA4000230817	1 рік	15.05.2025	21.05.2024	3,23%
UA4000232730	1 рік	04.09.2025	17.09.2024	3,22%

Джерело: Міністерство фінансів України [3]

додаток Sense SuperApp від однієї облігації, номінованої в гривнях, доларах або євро. При цьому забезпечується і можливість зворотного продажу в будь-який момент часу, що забезпечує високий рівень ліквідності вкладень в державні цінні папери. До того ж, станом на початок 2024 року ефективні ставки відсотка за вкладеннями фізичних осіб в ОВДП, якщо їх здійснювати через мобільний додаток Sense SuperApp, є вищими за ефективні ставки відсотка за банківськими депозитами на відповідні терміни. Погоджуємося з науковцем, зокрема, і в тому, що за простотою та зручністю вкладення в державні цінні папери для населення практично зрівнялись з розміщенням вкладів в банках [17].

Досить очікуваним, на нашу думку, стало повідомлення міністра фінансів Сергія Марченка у вересні 2024 року, зокрема, про те, що Мінфін наблизився до граничних можливостей у частині внутрішніх запозичень. За останні чотири місяці 2024 року Мінфін запланував запозичити через ОВДП майже 400 млрд грн, що з урахуванням погашень має забезпечити надходження до бюджету 216 млрд грн «чистими». Ці понад 200 млрд грн стануть головним інструментом для покриття додаткових видатків на оборону – ідеться про розширення військових видатків на 500 млрд грн, які нещодавно підтримав парламент. Більшу частину цих запозичень через ОВДП має забезпечити банківська система. Зважаючи на це, у проєкті держбюджету на 2025 рік Мінфін заклав залучення лише 17 млрд грн «чистими» (залучення мінус погашення) від ОВДП, бо наблизився до граничних можливостей на внутрішньому борговому ринку [15].

Не дивлячись на це, держава продовжує підтримувати політику залучення тимчасово вільних заощаджень населення, зокрема, з 11 жовтня 2024 року Національний банк розширює перелік бенчмарк-облігацій внутрішньої державної позики, за рахунок яких банки мають змогу покривати частину обсягу обов'язкових резервів (далі – бенчмарк-ОВДП). Такими паперами можна буде покривати до 60% від суми обов'язкових резервів для відповідного періоду утримання. Таке рішення надалі сприятиме збільшенню активності на аукціонах Міністерства фінансів України із розміщення ОВДП, що важливо для забезпечення фінансування державного бюджету виключно на беземісійній основі [14].

Основними проблемами функціонування внутрішнього ринку державних запозичень в Україні, які стримують фінансову активність домогосподарств, зокрема, щодо інвестування власних заощаджень є: недостатній рівень розвитку інфраструктури ринку; відсутність стабільності на ринку державних цінних паперів; низький рівень врахування інтересів інвес-

торів та учасників ринку; недосконала структура цінних паперів у кількісному та якісному співвідношенні; дуже низький рівень участі фізичних осіб як інвесторів; низький рівень фінансової та інформаційної культури і довіри інвестора; короткостроковий характер ринку цінних паперів та розміщення боргових зобов'язань з метою рефінансування вже накопиченого боргу [7]; низька ліквідність вітчизняного ринку державних цінних паперів.

Слушним, на нашу думку, є твердження вітчизняних науковців про те, що неналежний стан розвитку ринку цінних паперів, низька активність на ньому збільшують ризики недооцінки облігацій, а невисока якість його інфраструктури спричиняє ризик непрозорості угод із державними цінними паперами. До цього слід додати й складність процедури купівлі ОВДП, високі комісії посередникам, що ускладнюють інвестування у ОВДП як надійного і прибуткового об'єкта вкладень грошових коштів для фізичних і юридичних осіб, що є значимим для формування загального фінансового простору країни. Приріст ОВДП у портфелі банків, як найбільшої складової інфраструктури фінансового ринку України, через переорієнтацію вкладень з кредитування у державні цінні папери, здійснює негативний вплив на фінансову систему загалом [16, с. 100].

Перспективними напрямками розвитку внутрішнього ринку державних запозичень, які дозволять подолати існуючі проблеми, активізувати інвестиційну поведінку домогосподарств та залучити тимчасово вільні заощадження в економіку, на нашу думку, є:

1) підвищення фінансової та цифрової грамотності домогосподарств;

2) поширення інформації серед громадян про переваги та можливості інвестування у фінансові інструменти, які існують на внутрішньому ринку фінансових запозичень України;

3) розширення переліку фінансових інструментів;

4) здійснення ряду заходів з боку держави, спрямованих на економічне зростання та активізацію інвестиційної політики [10];

5) забезпечення відкритості, доступності та зрозумілості державної політики щодо випуску цінних паперів та умов інвестування в дані інструменти;

6) удосконалення організаційної складової діяльності внутрішнього ринку державних цінних паперів [13];

7) надання пріоритету у структурі внутрішнього боргу саме середньо та довготерміновим зобов'язанням, а не короткостроковим [9];

8) випуск ОВДП під конкретні інвестиційні програми;

9) збільшення частки небанківських інституційних інвесторів у загальному переліку власників ОВДП [7].

Погоджуємося з думкою Т. Кізими, яка зазначає, що ключову роль у активізації залучення громадян до інвестиційних процесів відіграє фактор довіри, тож важливою передумовою означених процесів має стати формування в державі міцного «довірчого» клімату між владою і громадянським суспільством. При цьому неабияку роль, на думку науковиці, будуть відігравати й особисті якості українських можновладців та політичних лідерів, позаяк саме вони ухвалюють важливі рішення у фінансово-інвестиційній сфері та формують довіру населення до діяльності фінансових інституцій в Україні [8].

Висновки. Не зважаючи на загально прийняту думку про те, що внутрішні державні запозичення призводять до відтоку оборотних коштів з економіки, зменшують обсяг інвестування у реальний сектор економіки, збільшують вартість бюджетних доходів через необхідність сплачувати відсотки за залученими коштами, в умовах війни саме фінансові інструменти внутрішнього ринку державних запозичень стали рятівною соломиною для економіки України, оскільки, завдяки облігаціям внутрішньої державної позики та військовим облігаціям державі вдалося залучити в економіку достатньо велику кількість заощаджень домогосподарств та завдяки цим ресурсами підтримувати обороноздатність країни та відносну стабільність вітчизняної економіки. Домогосподарства ж у свою чергу, інвестуючи тимчасово вільні заощадження, отримали можливість збереження та приріст своїх коштів.

В сучасних умовах кожне домогосподарство, яке є потенційним інвестором, має, перш за все, враховувати переваги та недоліки обраних фінансових інструментів, володіти достатнім рівнем фінансової та цифрової грамотності, вміти ідентифікувати якість інвестиційних продуктів та послуг, оцінювати ризики та прибутковість обраних вкладень. Адже, у період війни жодна інвестиція не може бути надійною. Але, з метою збереження громадянами вже накопичених заощаджень, підтримки їх відносної фінансової стабільності шляхом виплати відсотків за інвестиціями, збереження економіки та забезпечення обороноздатності нашої країни на належному рівні, держава разом зі своїми громадянами має активізувати інвестиційну діяльність усіма можливими методами, використовуючи у своїй фінансовій діяльності як традиційні так і цифрові фінансові технології та інструменти. Враховуючи те, що під час війни, країні досить важко залучати зовнішніх інвесторів, саме залучені ресурси на внутрішньому ринку державних запозичень стають ключовою ресурсною підтримкою та відіграють надважливу роль для економіки України, зокрема, сфери публічних фінансів, як в умовах війни, так і у період післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Агресь О., Шолудько О., Колодій А. Державні облігації як інструмент альтернативного інвестування. *Вісник Львівського національного екологічного університету. Серія «Економіка АПК»*. 2024. № 31. С. 87–91. DOI: https://doi.org/10.31734/economics2024.31.012

2. Береславська О.І., Козій Н.С. Банківські заощадження домогосподарств: структура, динаміка, тенденції під час кризових станів економіки України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2023. № 28(56). С. 45–51. URL: https://www.journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/3733/3378 (дата звернення: 08.10.2024).

3. Військові ОВДП. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572 (дата звернення: 05.10.2024).

4. Єгоричева С.Б., Любченко Н.В. Сучасний стан інвестування заощаджень домогосподарств в Україні. *Економіка. Фінанси. Право.* 2016. № 11/4. С. 7–12.

5. Жирій К. Валюта, банки чи облігації: які інструменти принесуть українцям найбільше грошей. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/valyuta-banki-chi-obligaciji-yaki-instrumenti-prinesut-ukrajincyam-naybilshe-groshey-12423924.html (дата звернення: 03.10.2024).

6. Житар М.О., Бєлін В.С., Оліщук О.Г. Активізація ринку облігацій внутрішньої державної позики як інструменти впливу на економіку України. *Економіка та держава.* 2020. № 12. С. 67–71.

7. Ісаєва О.В. Особливості функціонування сучасних внутрішніх ринків державних цінних паперів. URL: https://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2012_35/35_01_32.pdf (дата звернення: 05.10.2024).

8. Кізима Т., Лободіна З., Кізима А. Інвестування заощаджень домогосподарств у контексті впливу на функціонування публічних фінансів в умовах війни. *Світ фінансів.* 2023. № 4 (77). С. 52–67. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/50544 (дата звернення: 02.10.2024).

9. Коблик І.І. Внутрішні державні запозичення: оцінка та перспективи розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2012. № 22.3. С. 222–228.

10. Комаревцева Н.В. Особливості функціонування ринку цінних паперів України в сучасних умовах. URL: http://libfor.com/index.php?newsid=1346 (дата звернення: 05.10.2024).

11. Мигаль М. Куди вкладати гроші – чи є в Україні альтернатива банківським депозитам? URL: https://iaa.org.ua/articles/kudy-vkladatygroshi-chy-ye-v-ukrayini-alternatyva-bankivskymdepozytam%EF%BF%BC/ (дата звернення: 09.10.2024).

12. Мічковська Н. 7 способів зберегти заощадження в умовах війни. URL: https://kp.ua/ ua/economics/a649364-7-sposobiv-zberehtizaoshchadzhennja-v-umovakh-vijni (дата звернення: 23.09.2024).

13. Моташко Т.П. Напрями підвищення активності населення на внутрішньому ринку державних запозичень України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2011. № 6. С. 45–47.

14. Національний банк України: офіційний веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/ (дата звернення: 09.10.2024).

15. ОВДП не врятують бюджет: міністр фінансів зробив шокуючи зізнання. URL: http://informator.ua/uk/ovdp-ne-vryatuyut-byudzhet-ministr-finansiv-zrobiv-shokuyuche-ziznannya (дата звернення: 02.10.2024).

16. Онишко С.В., Рябокінь М.В. Загальні концептуально-практичні аспекти впливу фінансового ринку на розв'язання боргових проблем. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка».* 2022. № 24(52). С. 97–102.

17. Пернарівський О. Державні облігації як інвестиційний інструмент для населення в умовах цифровізації та воєнного стану. *Сталий розвиток економіки.* 2024. № 1(48). С. 73–78. DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-9

18. Семененко О., Абрамова М., Толок П., Гетьман А., Ярмольчик М., Кречко С. Оптимізація боргової детермінанти підвищення обороноздатності країн-партнерів України як основа національної довгострокової стратегії. *Соціальний розвиток і безпека.* 2024. № 14 (4). С. 43–59. DOI: https://doi.org/10.33445/sds.2024.14.4.4

References:

1. Ahres O., Sholudko O., Kolodiy A. (2024) Derzhavni zobov'yazannya yak instrument al′ternatyvnoho investuvannya [Government bonds as an instrument of alternative investment]. *Bulletin of Lviv National Environmental University. Series "AIC Economics"*, vol. 31, pp. 87–91. DOI: https://doi.org/10.31734/economics2024.31.012

2. Bereslavs'ka O. I., Kozij N. S. (2023) Bankivs'ki zaoschadzhennia domohospodarstv: struktura, dynamika, tendentsii pid chas kryzovykh staniv ekonomiky Ukrainy [Bank saving of households: structure, dynamics, trends during crisis states of Ukraine's economy]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiia". Seriia "Ekonomika"*, vol. 28(56), pp. 45–51. Available at: https://www.journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/3733/3378 (accessed October 8, 2024). (in Ukrainian)

3. Viiskovi OVDP [Military OVDP]. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine. Available at: https://www.mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572 (accessed October 5, 2024).

4. Yegorycheva S. B., Lyubchenko N. V. (2016) Suchasnyy stan investuvannya zaoshchadzhen′ domohospodarstv v Ukrayini [The current state of investing household savings in Ukraine], Economy. Finances. Right, vol. 11/4, pp. 7–12.

5. Zhyrii K. Valiuta, banky chy oblihatsii: yaki instrumenty prynesut ukraintsiam naibilshe hroshei [Currency, banks or bonds: which instruments will bring Ukrainians the most money]. Available at: https://www.unian.ua/economics/finance/valyutabanki-chi-obligaciji-yaki-instrumenti-prinesut-ukrajincyam-naybilshe-groshey-12423924.html (accessed October 3, 2024).

6. Zhytar M., Belin V., Olishuk O. (2020) Aktyvizatsiya rynku oblihatsiy vnutrishn′oyi derzhavnoyi pozyky yak instrumenty vplyvu na ekonomiku Ukrayiny [Activation of the domestic bond market as a tool to influence the ukrainian economy], *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, pp. 67–71.

7. Isaeva O. V. Osoblyvosti funktsionuvannya suchasnykh vnutrishnikh rynkiv derzhavnykh tsinnykh paperiv [Peculiarities of functioning of modern domestic markets of state securities]. Available at: https://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2012_35/35_01_32.pdf (accessed October 5, 2024).

8. Kizima T., Lobodina Z., Kizima A. (2023) Investuvannya zaoshchadzhen′ domohospodarstv u konteksti vplyvu na funktsionuvannya publichnykh finansiv v umovakh viyny [Investment of household savings in the context of influence on the functioning of public finances in wartime conditions], *The world of finance*, vol. 4 (77), pp. 52–67. Available at: http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/50544 (accessed October 2, 2024).

9. Koblyk I. I. (2012) Vnutrishni derzhavni zapozychennya: otsinka ta perspektyvy rozvytku [Internal state borrowing: assessment and development prospects], *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine,* vol. 22.3, pp. 222–228.

10. Komarevtseva N. V. Osoblyvosti funktsionuvannya rynku tsinnykh paperiv Ukrayiny v suchasnykh umovakh [Peculiarities of functioning of the securities market of Ukraine in modern conditions]. Available at: http://libfor.com/index.php?newsid=1346 (accessed October 5, 2024).

11. Myhal M. Kudy vkladaty hroshi – chy ye v Ukraini alternatyva bankivskym depozytam? [Where to invest money – is there an alternative to bank deposits in Ukraine?]. Available at: https://iaa.org.ua/articles/kudy-vkladaty-groshi-chy-ye-v-ukrayini-alternatyva-bankivskym-depozytam%EF%BF%BC/ (accessed October 9, 2024).

12. Michkovska N. 7 sposobiv zberehty zaoshchadzhennia v umovakh viiny [7 ways to save savings in wartime]. Available at: https://kp.ua/ua/economics/a649364-7-sposobiv-zberehti-zaoshchadzhennja-v-umovakh-vijni (accessed September 23, 2024).

13. Motashko T. P. (2011) Napryamy pidvyshchennya aktyvnosti naselennya na vnutrishn′omu rynku derzhavnykh zapozychen′ Ukrayiny [Directions of increasing the activity of the population in the domestic market of state loans of Ukraine], Investments: practice and experience, vol. 6, pp. 45–47.

14. Natsional′nyy bank Ukrayiny [National Bank of Ukraine]: official website. Available at: https://bank.gov.ua/ (accessed October 9, 2024).

15. OVDP ne vryatuyut′ byudzhet: ministr finansiv zrobyv shokuyuchy ziznannya [OVDP will not save the budget: the Minister of Finance made a shocking confession]. Available at: http://informator.ua/uk/ovdp-ne-vryatuyut-byudzhet-ministr-finansiv-zrobiv-shokuyuche-ziznannya (accessed October 2, 2024).

16. Onyshko S. V., Ryabokin M. V. (2022) Zahal′ni kontseptual′no-praktychni aspekty vplyvu finansovoho rynku na rozv″yazannya borhovykh problem [General conceptual and practical aspects of the influence of the financial market on solving debt problems], *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". "Economy" series,* vol. 24(52), pp. 97–102.

17. Pernarivskyi O. (2024) Derzhavni oblihatsiyi yak investytsiynyy instrument dlya naselennya v umovakh tsyfrovizatsiyi ta voyennoho stanu [Government bonds as an investment tool for the population in the conditions of digitization and martial law], *Sustainable development of the economy,* vol. 1(48), pp. 73–78. DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-9

18. Semenenko O., Abramova M., Tolok P., Hetman A., Yarmolchyk M., Krechko S. (2024) Optymizatsiya borhovoyi determinanty pidvyshchennya oboronozdatnosti krayin-partneriv Ukrayiny yak osnova natsional′noyi dovhostrokovoyi stratehiyi [Optimizing the debt determinant of increasing the defense capability of Ukraine's partner countries as the basis of the national long-term strategy], *Social Development and Security*, vol. 14(4), pp. 43–59. DOI: https://doi.org/10.33445/sds.2024.14.4.4

Стаття надійшла до редакції 11.10.2024

УДК 339.92:061.1ЄС
JEL H19, F19
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.4

Олег Єфанов
аспірант кафедри публічного врядування,
Інститут адміністрування, державного управління та професійного розвитку
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-1638-3307
E-mail: oleh.v.yefanov@lpnu.ua

ПЕРСПЕКТИВИ ПОКРАЩЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ФОРМУВАННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Анотація. Метою дослідження *є аналіз існуючих підходів до публічного управління формуванням зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, а також визначення перспективних шляхів їх вдосконалення для забезпечення максимальної вигоди для обох сторін.* ***Методи дослідження.*** *Для досягнення мети дослідження було використано комплексний підхід, який включає кілька методів: абстрактно-логічний (вивчення нормативно-правових актів, угод та міжнародних стандартів, що регулюють зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, що дозволило визначити основні принципи та механізми публічного управління); метод системного аналізу (оцінка існуючих механізмів управління, включаючи їх переваги та недоліки, з метою виявлення основних проблем у процесах реалізації зону вільної торгівлі); порівняння (вивчення міжнародного досвіду країн, які успішно реалізували зони вільної торгівлі, для виявлення кращих практик та їх адаптації до українських умов). Ці методи забезпечують комплексне дослідження, що дозволяє об'єктивно оцінити поточний стан публічного управління в контексті зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та розробити практичні рекомендації для його покращення.* ***Результати.*** *Зона вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом створює унікальні можливості для економічного розвитку, інтеграції та підвищення конкурентоспроможності української економіки. В статті розглянуто механізми публічного управління, які забезпечують ефективність та стабільність торговельних відносин в рамках реалізації зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Проаналізовано міжнародний досвід управління зонами вільної торгівлі у напрямі отримання цінних уроків для України. Визначено проблеми, які існують на сьогоднішній день у досліджуваній сфері. Підсумовано, що для досягнення успіху в цій сфері Україні необхідно активно працювати над удосконаленням нормативно-правової бази, підвищенням рівня координації між державними органами та залученням бізнесу до процесів прийняття рішень.* ***Цінність дослідження*** *полягає в обґрунтуванні пропозицій на основі впровадження стратегій покращення публічного управління в контексті зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що сприятиме поліпшенню торговельних відносин і інтеграції України в європейську економіку.*

Ключові слова: *публічне управління, зона вільної торгівлі, процеси, угода, держава, співпраця, країни.*

Oleg Yefanov
Postgraduate Student at the Department of Public Administration,
Institute of Administration, Public Administration and Professional Development
Lviv Polytechnic National University
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-1638-3307
E-mail: oleh.v.yefanov@lpnu.ua

PROSPECTS FOR IMPROVING PUBLIC MANAGEMENT IN THE PROCESSES OF FORMING A FREE TRADE AREA BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Abstract. The purpose *of the study is to analyze existing approaches to public management of the formation of a free trade zone between Ukraine and the EU, as well as to determine promising ways of their improvement to ensure maximum benefit for both parties.* ***Research methods.*** *To achieve the goal of the research, a comprehensive approach was used, which includes several methods: abstract-logical (study of legal acts, agreements and international standards regulating the free trade zone between Ukraine and the EU, which allowed to determine the main principles and mechanisms of public management); method of system analysis (assessment of existing management mechanisms, including their advantages and disadvantages, in order to identify the main problems in the processes of implementation of free trade zones); comparison (study of the international experience of countries that have successfully implemented free trade zones, to identify best practices and their adaptation to Ukrainian conditions). These methods provide a comprehensive study that allows you to objectively assess the current state of public administration in the context of the free trade zone between Ukraine and the EU and develop practical recommendations for its improvement.* ***Finding.*** *The free trade zone between Ukraine and the European Union creates unique opportunities for economic development, integration and increasing the competitiveness of the Ukrainian economy. The article examines public management mechanisms that ensure the efficiency and stability of trade relations within the framework of the implementation of the free trade zone between Ukraine and the EU. The international experience of managing free trade zones was analyzed in the direction of obtaining valuable lessons for Ukraine. The problems that exist today in the researched area are defined.*

© Олег Єфанов, 2024

It was concluded that in order to achieve success in this field, Ukraine needs to actively work on improving the legal framework, increasing the level of coordination between state bodies and involving business in decision-making processes. ***The value*** *of the study lies in the justification of proposals based on the implementation of strategies to improve public administration in the context of the free trade zone between Ukraine and the EU, which will contribute to the improvement of trade relations and the integration of Ukraine into the European economy.*

Keywords: *public administration, free trade zone, processes, agreement, state, cooperation, countries.*

Вступ. Нинішні глобальні тенденції достатньо сильно впливають на торговельні відносини між країнами. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС створює можливості для інтеграції в єдиний європейський ринок, що є ключовим чинником для економічного розвитку. У той же час, Україні потрібно адаптуватися до стандартів і вимог ЄС, що вимагає ефективних механізмів публічного управління.

В умовах нестабільності, викликаної зовнішніми і внутрішніми факторами, важливо забезпечити належний контроль і регулювання для максимізації вигод від зони вільної торгівлі. Дослідження актуальності управлінських практик у цій сфері сприятиме розробці інноваційних стратегій, здатних підвищити конкурентоспроможність української економіки, поліпшити інвестиційний клімат та забезпечити стабільний розвиток національної економіки. Це, у свою чергу, сприятиме зміцненню економічних відносин України з ЄС, що є важливим для її інтеграції в європейську спільноту.

Літературний огляд. Публічне управління процесами формування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС є предметом зацікавлення багатьох науковців. Зокрема, варто згадати таких вчених як Бондарчук В. [5], Гнілуша С. [4], Казік Т. [4], Комар Н. [1], Кочергіна О. [2], Сюта С. [3], Уніят А. [1], Ткач Д. [4], Шиманська К. [5] та багато інших. Проте сучасні виклики диктують нові умови для реалізації зовнішньої політики України і особливу роль при цьому відіграє публічне управління процесами формування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Потреба його покращення в сучасних умовах вимагають глибоких наукових досліджень у зазначеному напрямку.

Методологія. Метою дослідження є аналіз існуючих підходів до публічного управління формуванням зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, а також визначення перспективних шляхів їх вдосконалення для забезпечення максимальної вигоди для обох сторін. Відповідно до цієї мети формулюються такі завдання:

- проаналізувати існуючі механізми публічного управління в контексті зони вільної торгівлі між Україною та ЄС;
- визначити проблеми та виклики, які виникають у процесі реалізації зони вільної торгівлі між Україною та ЄС;
- дати пропозиції щодо покращення публічного управління в цій сфері;
- вивчити міжнародний досвід управління зонами вільної торгівлі.

Отримані результати дослідження свідчать про те, що існуюча система публічного управління в Україні потребує значних змін для забезпечення ефективності зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Для досягнення мети дослідження було використано комплексний підхід, який включає кілька методів: абстрактно-логічний (вивчення нормативно-правових актів, угод та міжнародних стандартів, що регулюють зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, що дозволило визначити основні принципи та механізми публічного управління); метод системного аналізу (оцінка існуючих механізмів управління, включаючи їх переваги та недоліки, з метою виявлення основних проблем у процесах реалізації зону вільної торгівлі); порівняння (вивчення міжнародного досвіду країн, які успішно реалізували зони вільної торгівлі, для виявлення кращих практик та їх адаптації до українських умов). Ці методи забезпечують комплексне дослідження, що дозволяє об'єктивно оцінити поточний стан публічного управління в контексті зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та розробити практичні рекомендації для його покращення.

Основна частина. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС створює унікальні можливості для економічного розвитку, інтеграції та підвищення конкурентоспроможності української економіки [6]. Однак ефективність реалізації цієї угоди значною мірою залежить від належного публічного управління, яке повинно забезпечити чітке регулювання, контроль та моніторинг торговельних процесів. У рамках реалізації зони вільної торгівлі між Україною та Євросоюзом функціонує кілька ключових механізмів публічного управління, які забезпечують ефективність та стабільність торговельних відносин. Однак, незважаючи на значний прогрес, ці механізми стикаються з численними викликами та обмеженнями, що вказано в таблиці 1.

Міжнародний досвід управління зонами вільної торгівлі надає цінні уроки для України. Країни, які успішно реалізували механізми публічного управління у своїх зонах вільної торгівлі, демонструють різноманітні підходи та стратегії, які можуть бути корисними для українського контексту.

ЄС є яскравим прикладом успішного управління зонами вільної торгівлі. Основні принципи функціонування єдиного європейського ринку включають:

– свобода пересування товарів, послуг, капіталу та людей (це забезпечує не тільки вільну торгівлю, але й створює сприятливі умови для інвестицій та розвитку бізнесу);

– єдиний нормативно-правовий акт (уніфіковані стандарти та регуляції сприяють усуненню технічних бар'єрів для торгівлі. Країни-члени повинні дотримуватись європейських норм, що знижує адміністративні та фінансові витрати для бізнесу);

– спільні інституційні механізми (Європейська комісія та інші інституції здійснюють контроль та моніторинг за виконанням угод, що забезпечує їхню ефективність та прозорість).

На прикладі угоди про вільну торгівлю між Канадою, США та Мексикою (NAFTA), яка була оновлена до USMCA, можна виділити такі ключові аспекти:

– економічна інтеграція (ця угода сприяла поглибленню економічних зв'язків між трьома країнами, що призвело до збільшення обсягу торгівлі та інвестицій.

Таблиця 1

Механізми публічного управління, які забезпечують ефективність та стабільність торговельних відносин в рамках реалізації зони вільної торгівлі між Україною та ЄС

Механізми	Їх характеристика
Нормативно-правова база	
Асоціація з ЄС	Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка включає положення про зону вільної торгівлі, є основою для регулювання торговельних відносин. Вона охоплює митні тарифи, правила походження товарів, санітарні та фіто-санітарні норми, а також інші аспекти, що регулюють взаємодію між країнами
Національне законодавство	Адаптація українського законодавства до стандартів ЄС є складним процесом. Багато норм, що потребують імплементації, не завжди зрозумілі для місцевих виробників, що створює бар'єри для торгівлі. Затримки у прийнятті необхідних змін законодавства можуть призводити до юридичних невизначеностей, що негативно впливають на бізнес
Інституційні структури	
Міністерства та відомства	Основними органами, відповідальними за управління ЗВТ, є Міністерство економіки, Державна митна служба, а також Міністерство фінансів. Їхня роль полягає в розробці політики, регулюванні митних процедур, а також у здійсненні контролю за виконанням угод. Однак, існує потреба у покращенні координації між цими структурами, адже часто їхні дії можуть бути несинхронізованими
Спеціалізовані агентства	Інституції, такі як Центр міжнародної торгівлі, відіграють важливу роль у забезпеченні експертної підтримки для державних органів та бізнесу. Вони аналізують ринки, надають рекомендації та пропонують рішення для покращення торгівельних практик
Моніторинг та оцінка	
Регулярні звіти	Для підвищення прозорості у виконанні угод, державні органи публікують звіти про результати діяльності, що включають аналіз торговельних потоків, виявлення бар'єрів та проблем у взаємодії. Це дозволяє зрозуміти, де необхідні зміни
Діалог з бізнесом	Важливим аспектом є організація консультацій з представниками бізнесу, які допомагають виявити проблеми, з якими стикаються підприємці під час реалізації ЗВТ. Це сприяє більш ефективному формуванню політики, яка відповідає реаліям ринку

Джерело: власні узагальнення на основі [7]

Завдяки спільним правилам та стандартам, країни змогли зменшити бар'єри для торгівлі);

– моніторинг та оцінка (у рамках угоди передбачено регулярний моніторинг її виконання та оцінка впливу на економіку, що дозволяє своєчасно виявляти проблеми і вносити корективи);

– залучення бізнесу до прийняття рішень (регулярні консультації з підприємцями дозволяють враховувати їхню думку при формуванні політики, що позитивно впливає на ефективність управління) [8].

Асоціація країн Південно-Східної Азії (ASEAN) демонструє приклад регіональної інтеграції через зони вільної торгівлі:

– гнучкість у переговорах (країни ASEAN використовують адаптивний підхід до створення ЗВТ, що дозволяє їм враховувати специфіку кожної країни та адаптувати угоди відповідно до потреб ринку);

– співпраця в різних сферах (крім торгівлі, ASEAN активно співпрацює в сферах безпеки, культури та соціально-економічного розвитку, що сприяє стабільності та сталому розвитку регіону);

– інститут розвитку (створення механізмів для розвитку менших економік всередині асоціації допомагає зменшити дисбаланси і забезпечити рівний доступ до можливостей) [8].

Сьогодні в Україні існує декілька ключових органів, відповідальних за управління зоною вільної торгівлі, включаючи Міністерство економіки, Державну митну службу та інші профільні міністерства. Однак, незважаючи на законодавчу базу, що регулює торговельні відносини, у досліджуваній сфері на сьогоднішній день існують численні проблеми:

– недостатня координація. Взаємодія між різними державними органами часто є несинхронізованою, що призводить до затримок у прийнятті рішень і запровадженні необхідних реформ;

– корупційні ризики. Проблеми з корупцією в державних структурах знижують довіру до публічного управління і створюють додаткові бар'єри для бізнесу;

– відсутність чіткого моніторингу. Брак ефективних механізмів моніторингу та оцінки результатів реалізації відносин, які існують в зоні вільної торгівлі, ускладнює виявлення проблем та своєчасну їхню корекцію.

– невідповідність стандартів – значні розбіжності між українськими та європейськими стандартами ускладнюють доступ українських товарів на ринок ЄС. Багато підприємств не можуть відповідати вимогам ЄС через недолік інформації або ресурсів;

– політична нестабільність – зміни в політичному курсі можуть впливати на реалізацію угод, створюючи невизначеність для інвесторів і підприємців. Це потребує розробки стабільних стратегій управління, які будуть гнучкими та адаптивними;

– низька поінформованість бізнесу – підприємства часто не мають достатньої інформації про зміни в законодавстві та вимогах до торгівлі, що заважає їм адаптуватися до нових умов.

Для покращення публічного управління в контексті зони вільної торгівлі між Україною та ЄС слід реалізувати ряд стратегій, які представлені на рис. 1.

им чином, існуючі механізми публічного управління в контексті зони вільної торгівлі між Україною та ЄС потребують комплексного аналізу та вдосконалення для забезпечення максимальної ефективності та вигоди для обох сторін. Реалізація запропонованих заходів сприятиме поліпшенню торговельних відносин і інтеграції України в європейську економіку.

Рис. 1. Стратегії покращення публічного управління в контексті зони вільної торгівлі між Україною та ЄС

Джерело: власні узагальнення

Висновки. Публічне управління процесами формування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС є складним, багатогранним завданням, що вимагає комплексного підходу. Для досягнення успіху в цій сфері Україні необхідно активно працювати над удосконаленням нормативно-правової бази, підвищенням рівня координації між державними органами та залученням бізнесу до процесів прийняття рішень. Реалізація цих заходів стане основою для успішної інтеграції України в європейську економіку та забезпечення стійкого економічного зростання.

Вивчення міжнародного досвіду управління зонами вільної торгівлі показує, що Україні слід працювати над уніфікацією своїх нормативно-правових актів із європейськими стандартами, щоб знизити бар'єри для торгівлі. Залучення бізнесу та громадськості до процесу формування політики стане важливим кроком до підвищення ефективності управління. Створення прозорих та ефективних механізмів моніторингу та контролю виконання угод допоможе забезпечити їхню реалізацію та своєчасну корекцію.

Список використаних джерел:

1. Комар Н., Уніят А. Регіональні угоди про вільну торгівлю за участю України: можливості та ризики. *Економіка та суспільство.* 2021. № (26). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-36 (дата звернення: 21.09.2024).

2. Кочергіна О.Ю. Сучасний зміст зони вільної торгівлі як невід'ємної категорії інтеграційного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. Вип. 1. С. 54–58.

3. Сюта С. Зона вільної України з ЄС: наявні результати та перспективи для регіонального торговельного співробітництва. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету.* 2018. № 3. С. 153–165.

4. Ткач Д.І., Казік Т.В., Гнілуша С.І. Порівняльно-правовий аналіз угод про вільну торгівлю з Україною на прикладі ЄС та Канади. *Правничий вісник Університету «КРОК».* 2019. № 35. С. 89–97.

5. Шиманська К.В., Бондарчук В.В. Ефект Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС на вітчизняний імпорт та експорт. *Економіка, управління та адміністрування.* 2021. № 2(96). С. 25–30. DOI: https://doi.org/10.26642/ema-2021-2(96)-25-30

6. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. Представництво України при Європейському Союзі.15 квітня 2021 року. URL: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes (дата звернення: 21.09.2024).

7. Україна почне перегляд угоди про вільну торгівлю з чотирма країнами ЄАВТ. *Економічна правда.* 27 червня 2023. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/27/7164549/ (дата звернення: 21.09.2024).

8. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. *Національна безпека і оборона.* 2022. № 1–2. 131 с.

References:

1. Komar N., Uniyat A. (2021) Rehional′ni uhody pro vil′nu torhivlyu za uchastyu Ukrayiny: mozhlyvosti ta ryzyky [Regional free trade agreements with the participation of Ukraine: opportunities and risks]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, no. (26). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-36 (accessed September 21, 2024).
2. Kocherhina O. Yu. (2018) Suchasnyy zmist zony vil′noyi torhivli yak nevid″yemnoyi katehoriyi intehratsiynoho rozvytku [The modern meaning of the free trade zone as an integral category of integration development]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, is. 1, pp. 54–58.
3. Syuta S. (2018) Zona vil′noyi Ukrayiny z YES: nayavni rezul′taty ta perspektyvy dlya rehional′noho torhovel′noho spivrobitnytstva [Zone of free Ukraine with the EU: available results and prospects for regional trade cooperation]. *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu – Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*, no. 3, pp. 153–165.
4. Tkach D. I., Kazik T. V., Hnilusha S. I. (2019) Porivnyal′no-pravovyy analiz uhod pro vil′nu torhivlyu z Ukrayinoyu na prykladi YES ta Kanady [Comparative legal analysis of free trade agreements with Ukraine on the example of the EU and Canada]. *Pravnychyy visnyk Universytetu "KROK" – Law Bulletin of the "KROK" Universit*, no. 35, pp. 89–97.
5. Shymans′ka K. V., Bondarchuk V. V. (2021) Efekt Uhody pro zonu vil′noyi torhivli mizh Ukrayinoyu ta YES na vitchyznyanyy import ta eksport [The effect of the Agreement on a free trade zone between Ukraine and the EU on domestic imports and exports]. *Ekonomika, upravlinnya ta administruvannya – Economics, Management and Administration*, no. 2(96), pp. 25–30. DOI: https://doi.org/10.26642/ema-2021-2(96)-25-30
6. Zona vil′noyi torhivli mizh Ukrayinoyu ta YES [Free trade zone between Ukraine and the EU]. Representation of Ukraine to the European Union. (April 15, 2021). Available at: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes (accessed September 21, 2024).
7. Ukrayina pochne perehlyad uhody pro vil′nu torhivlyu z chotyrma krayinamy YEAVT [Ukraine will begin revising the free trade agreement with four EFTA countries]. *Ekonomichna pravda – Economic truth.* (June 27, 2023). Available at: https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/27/7164549/ (accessed September 21, 2024).
8. Ukrayina na shlyakhu do YES: realiyi i perspektyvy [Ukraine on the way to the EU: realities and prospects]. *Natsional'na bezpeka i oborona – National security and defense.* (2022). No. 1–2. 131 p.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2024

[5] Концепція, що передбачає виробницт8 однією компанією під брендом іншої компанії

УДК 336.5; 336.02
JEL E62
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.5

Євген Козлов
аспірант,
Державний податковий університет
E-mail: ievgen.kozlov@gmail.com

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА

Анотація. Метою статті *є аналіз ефективності застосування бюджетно-податкових інструментів в Україні в умовах військового стану та розробка рекомендацій щодо їх оптимізації з урахуванням міжнародного досвіду.* ***Методика дослідження*** *включає аналіз змін, що були внесені до Податкового Кодексу України (далі – ПКУ), рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР). У дослідженні також використано досвід післявоєнних реформ у таких країнах, як Німеччина, Японія, Сполучені Штати Америки, а також досвід Балкан. У* ***результатах*** *дослідження розглянуті першочергові заходи у бюджетно-податковій сфері, що були застосовані в Україні після запровадження військового стану в Україні, а також їх вплив на формування дохідної частини державного бюджету України, виокремленні три етапи у внесенні змін до ПКУ протягом 2022–2024 років. Також у дослідженні виділено податкові інструменти, що найбільшим чином сприяли економічному відновленню країн, які були учасниками військових дій. До найбільш дієвих таких інструментів можна віднести податкові пільги на капітальні інвестиції, прискорена амортизація, податкові стимули для заощаджень, а також інші заходи, спрямовані на зміцнення економічної стійкості.* ***Практична значущість*** *полягає у можливості адаптації цих стратегій для вирішення нагальних потреб української економіки під час та після завершення конфлікту. Впровадження зазначених заходів має на меті сприяти економічному відновлення України, залученню капітальних інвестицій, відновленню критично важливої інфраструктури та інтеграції з європейською податковою системою. Результати дослідження підкреслюють важливість розробки адаптованої податкової політики, яка не лише відповідатиме унікальним поточним викликам, з якими стикається Україна, але й сприятиме побудові зрілої та сталої бюджетно-податкової системи, що буде зрозумілою та привабливою для зовнішніх та внутрішніх інвесторів, міжнародних організацій. Це, в свою чергу, допоможе створити сприятливі умови для економічного зростання та розвитку, що є критично важливим для майбутнього країни.*

Ключові слова: *фіскальна політика, бюджетно-податкові інструменти, економічне відновлення, міжнародний досвід, податкові стимули.*

Yevhen Kozlov
Postgraduate Student of the Department of Public Finance,
State Tax University
E-mail: ievgen.kozlov@gmail.com

BUDGETARY AND TAX INSTRUMENTS UNDER MARTIAL LAW: UKRAINIAN EXPERIENCE AND INTERNATIONAL PRACTICE

Abstract. *The* ***purpose*** *of the article is to analyse the effectiveness of the use of budgetary and tax instruments in Ukraine under martial law and to develop recommendations for their optimisation, taking into account international experience.* *The* ***research methodology*** *includes an analysis of the amendments made to the Tax Code of Ukraine and recommendations of the Organisation for Economic Cooperation and Development. The study also draws on the experience of post-war reforms in such countries as Germany, Japan, the United States of America, and the experience of the Balkans. The* ***key findings*** *examine the priority measures in the budgetary and taxation sphere that have been applied in Ukraine after the introduction of martial law in Ukraine, as well as their impact on the formation of the revenue side of the state budget of Ukraine, and identifies three stages in amending the Tax Code in 2022–2024. The study also identifies the tax instruments that have contributed most to the economic recovery of countries that have been involved in military operations. The most effective such instruments include tax benefits for capital investments, accelerated depreciation, tax incentives for savings, and other measures aimed at strengthening economic resilience. The* ***practical significance*** *lies in the possibility of adapting these strategies to address the urgent needs of the Ukrainian economy during and after the conflict. The implementation of these measures is intended to facilitate Ukraine's economic recovery, attract capital investment, restore critical infrastructure, and integrate with the European tax system. The results of the study underline the importance of developing an adapted tax policy that will not only meet the unique current challenges faced by Ukraine, but will also contribute to building a mature and sustainable fiscal system that will be understandable and attractive to foreign and domestic investors and international organisations. This, in turn, will help to create favourable conditions for economic growth and development, which is critical for the country's future.*

Keywords: *fiscal policy, fiscal instruments, economic recovery, international experience, tax incentives.*

Вступ. Початок повномасштабного вторгнення в Україні мав руйнівний вплив на життя людей та економічне становище країни. В умовах невизначеності, загальної паніки, вимушеної міграції, відсутності «готових рішень» як діяти в таких обставинах, Уряд України зіштовхнувся з безпрецедентними випробуваннями, що вимагали швидких та ефективних рішень для збереження економічної стабільності та життєздатності національної економіки. Метою статті є аналіз ефективності застосування бюджетно-податкових

© Євген Козлов, 2024

інструментів в України в умовах воєнного стану та розробка рекомендацій щодо їх оптимізації з урахуванням міжнародного досвіду.

Для цього мають бути виконані наступні завдання:

– проаналізувати бюджетно-податкові інструменти, що вже застосовувались в Україні з початку дії військового стану;

– вивчити світовий досвід застосування бюджетно-податкових інструментів для економічного регулювання в умовах військових конфліктів та надзвичайних ситуацій;

– розробити рекомендації щодо удосконалення бюджетно-податкових інструментів для ефективного державного регулювання економіки України в умовах військового стану.

Літературний огляд. В наукових виданнях лише починають з'являтися праці, присвячені дослідженню особливостей провадження бюджетно-податкової політики в умовах військового стану. Так, окремі проблеми податкового законодавства в умовах воєнного стану досліджувалось в роботі О.А. Татьянченко, проблематику модифікації податкового законодавства в умовах військового часу розкриває В.Я. Греця. Проте жоден з авторів у своїх працях не проводить аналіз міжнародного досвіду застосування бюджетно-податкових інструментів задля стимулювання економічної відбудови. Відтак, це визначає необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Методологія. Методика дослідження включає аналіз змін, що були внесені до Податкового кодексу України (ПКУ), оцінка їх впливу на формування дохідної частини Державного бюджету України. Також, в дослідженні проаналізовані рекомендації ОЕСР щодо функціонування податкових систем в кризових періодах, досвід післявоєнних реформ у Німеччині, Японії, США та Балканах.

Основна частина. Після початку повномасштабного вторгнення та оголошення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року країна зіткнулася з величезними викликами, що суттєво вплинули на економічну стабільність та функціонування державних інститутів. Один із найсерйозніших викликів стосувався податкової системи, яка зазнала значного негативного впливу через зниження економічної активності, руйнування інфраструктури та вимушену міграцію населення.

З 24.02.2022 р. по 18.10.2024 р. українським парламентом було прийнято 55 закони, що вносили зміни до ПКУ (в середньому одна законодавча зміна кожні 18 днів). Така велика кількість законодавчих змін була обумовлена тим, що Уряду та парламенту доводилося оперативно шукати, розробляти та впроваджувати нові податкові заходи, спрямовані на підтримку економіки України.

Серед найперших змін, що було внесено до ПКУ вже після оголошення воєнного стану в країні, можна виділити наступні:

– звільнення від відповідальності платників податків за невиконання податкових обов'язків. Таке звільнення зокрема стосувалось невиконання обов'язків зі: сплати податків та зборів, подання податкової звітності, реєстрації податкових або акцизних накладних, тощо;

– зважаючи на значну фінансову та майнову підтримку українським населенням Збройних Сил України, встановлення, що операції з добровільної передачі коштів, товарів та надання послуг на користь Збройних Сил України не є операціями з реалізації для цілей оподаткування, а відтак не мають негативних податкових наслідків;

– зупинення на період дії воєнного стану будь-яких податкових перевірок;

– запровадження можливості для ФОП та юридичних осіб з оборотом до 10 млрд грн сплачувати єдиний податок з обороту за єдиною ставкою 2%;

– встановлення сплати єдиного податку для ФОП 1-ї та 2-ї груп, а також сплати ЄСВ для всіх ФОП та осіб, що провадять незалежну професійну діяльність, добровільною;

– зменшення ставки ПДВ до 7% та звільнення від акцизу пального;

– звільнення від санкцій за порушення законодавства щодо РРО;

– суттєве збільшення рентної плати за видобуток корисних копалин з метою компенсації втрат бюджету.

Таким чином, перші зміни до ПКУ, що були прийняті протягом першого місяця з початку широкомасштабного вторгнення рф, були покликані адаптувати податкові правила до воєнних умов, а також зменшити економічний шок внаслідок початку бойових дій та вимушеної міграції людей. Єдиним податком, який майже не зазнав змін, залишався податок на прибуток. Більшою мірою це було пов'язано з тим, що нарахування цього податку напряму залежить від даних бухгалтерського обліку, які не можуть суттєво відрізнятись від загальноприйнятих правил (стандартів) ведення бухгалтерського обліку.

Але вже за кілька місяців податкові надходження значно скоротились (див. таблицю 1), і уряд зіштовхнувся з проблемою пошуку балансу у рішеннях, що мали забезпечити, з одного боку, сталість податкових надходжень для забезпечення фінансування військових та соціальних витрат, а з іншого – забезпечили необхідну підтримку бізнесу та населення, спростити податкові процедури в умовах війни.

Найбільшого скорочення зазнали надходження від сплати ПДВ (-39.8 млрд грн), акцизного податку (-31.2 млрд грн) та ввізного мита (-10.3 млрд грн).

До причин, що призвели до зниження надходжень ПДВ та ввізного мита, можна віднести:

– загальне зниження обсягів імпорту товарів на 15% у першому півріччі 2022 року порівняно з першим півріччям 2021 року (за даними НБУ);

– зниження ставки ПДВ за операціями з імпорту та постачання палива до 7%;

– звільнення від оподаткування операцій з ввезення на митну територію України та постачання товарів оборонного призначення.

До причин, що призвели до зниження надходжень акцизного податку, можна віднести:

– запровадження ставки податку в розмірі «0.0» євро на основні види пального;

– звільнення від оподаткування акцизним податком ввезених фізичними особами транспортних засобів.

З метою пошуку додаткових ресурсів для фінансування значних воєнних витрат, вже у другій половині 2022 року було послаблено дію низки пільг, які були запроваджені на початку військової агресії. Зокрема, було повернуто нарахування акцизного податку на

Таблиця 1

Показники виконання Зведеного бюджету України за січень-червень 2021–2022 років

Показники	СІЧЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ			
	2021 рік, млрд грн	2022 рік, млрд грн	темп росту	
			%	млрд грн
Податкові надходження, у т.ч.:	638,3	595,6	93,3	-42,7
ПДФО та військовий збір	161,1	182,1	113,1	21,0
Податок на прибуток підприємств	74,6	72,3	96,9	-2,3
Рентна плата за користування надрами	24,6	46,7	189,7	22,1
Акцизний податок	79,2	47,9	60,5	-31,2
ПДВ	234,3	194,5	83,0	-39,8
Ввізне мито	16,9	6,5	38,7	-10,3
Місцеві податки та збори, у т.ч.	40,7	38,6	94,9	-2,1
Податок на майно	19,8	15,5	78,0	-4,4
Єдиний податок	20,7	23,0	110,9	2,3

Джерело: дані Міністерства фінансів України

паливо, хоча і в розмірах податку щодо деяких позицій менших, ніж у довоєнний період.

Також, з 1 липня 2022 року було скасовано звільнення від оподаткування ПДВ та акцизним податком ввезених фізичними особами транспортних засобів, а також звільнення від оподаткування ПДВ товарів, що ввозились на митну територію України суб'єктами господарювання, які зареєстровані платниками єдиного податку.

У грудні 2022 року Міністерство фінансів України оприлюднило Лист про наміри та Меморандум про економічну та фінансову політику з Міжнародним валютним фондом в рамках нової Моніторингової програми для України. Зазначений Меморандум передбачав конкретні заходи, які Уряд України та Національний банк України зобов'язувалися реалізувати протягом періоду дії Програми у 2022 – 2023 роках. Виконання цих заходів повинно було наблизити країну до запуску нової повноцінної програми співпраці з МВФ у 2023 році.

Серед заходів, що стосувались бюджетно-податкової політики, структурним маяком Програми були визначені наступні:

– скасування мораторію на проведення податкових перевірок;

– скасування спеціальних положень для платників податків на спрощеній системі оподаткування, що дозволяли використовувати ставку єдиного податку в розмірі 2%;

– забезпечення ефективного та повноцінного застосування РРО, включно з відновленням відповідальності за порушення цих вимог.

Згодом зобов'язання за Меморандумом було виконано. Було частково скасовано мораторій на проведення податкових перевірок, відмінялась можливість застосування ставки єдиного податку в розмірі 2%, а також частково відновлювалась відповідальність за порушення правил застосування РРО.

31 березня 2023 року Рада директорів МВФ затвердила нову чотирирічну програму розширеного фінансування (Extended Fund Facility – EFF) для України з фінансуванням в розмірі 15,6 млрд дол. США. Меморандум про економічну і фінансову політику за цією програмою вперше передбачав розробку такого документу як Національна стратегія доходів на 2024–2030 роки (далі – НСД), що було визначено одним зі структурним маяком Меморандуму. НСД була покликана визначити ключові принципи та завдання податкової політики та адміністрування як на короткострокову перспективу, так і на період післявоєнної відбудови. 29 грудня 2023 року НСД була затверджена Розпорядженням КМУ № 1218-р від 27 грудня 2023 року.

Таким чином, всі зміни до ПКУ, що приймались з 24.02.2022, умовно можна поділити на три наступні етапи:

Перший етап (перше півріччя 2022 року) – зміни, що були прийняті відразу після початку широкомасштабного вторгнення рф. На тлі загальної паніки, економічного шоку, міграційної кризи Уряд та Парламент України запровадив безпрецедентні міри, спрямовані на лібералізацію податкової політики. До таких заходів можна віднести призупинення нарахування штрафів за податкові правопорушення, призупинення податкових перевірок, запровадження 2% ставки єдиного податку, звільнення від оподаткування ПДВ та акцизним податком низки товарів, що ввозиться в Україні та реалізуються на митній території України (включаючи паливо).

Другий етап (друге півріччя 2022 року – 2023 рік) – в умовах, коли стало зрозуміло, що військові дії не зупиняються і приймають довготривалий характер, а бюджетні надходження є недостатніми для сталого фінансування зростаючих воєнних витрат, більшість з тих ліберальних заходів, що було прийнято на першому етапі, поступово було скасовано. Отже, цей період можна охарактеризувати як період поступового повернення до правил оподаткування, що діяли до початку широкомасштабного вторгнення рф.

Третій етап (2024 рік – по т.ч.). Після прийняття НСД, унікального документа за своєю комплексністю та глибиною опрацювання, фокус Уряду зміщується на напрацювання довгострокових системних рішень у податковій політиці, здебільшого побудованих на загальноприйнятих світових правилах оподаткування. Зокрема, після 25 червня 2024 року, коли Європейська Рада офіційно оголосила про початок переговорів щодо вступу України до Європейського Союзу, значно було активізована робота по приведенню податкового законодавства України до вимог ЄС.

Хоча кожен військових конфлікт чи надзвичайна ситуація є унікальними, різні країни накопичили чималий досвід у застосуванні бюджетно-податкових

інструментів для економічного регулювання в умовах кризових ситуацій, який доцільно ретельно вивчати та аналізувати.

У своєму дослідження «Економічні та соціальні наслідки та політичні наслідки війни в Україні» експерти ОЕСР відзначають, що додаткові тимчасові, своєчасні та добре цілеспрямовані фіскальні заходи, де це можливо, є найкращим варіантом політики для пом'якшення негайного впливу кризи на споживачів і бізнес, особливо у зв'язку зі зростанням інфляції, що обмежує простір для маневру монетарної політики. Обсяг додаткової фіскальної підтримки значно різниться між країнами з ринковою економікою, і країнами, що розвиваються, причому багато з них стикаються зі складними компромісами між підтримкою надходження доходів і забезпеченням стійкості боргу та довірою інвесторів. Добре продумана та ретельно спрямована фіскальна підтримка могла б зменшити негативний вплив на зростання лише з незначним додатковим стимулом до інфляції. У деяких країнах це може фінансуватися за рахунок оподаткування непередбачених прибутків [5].

Зазвичай, податкова політика у післявоєнний період має стимулювати пожвавлення економіки шляхом відходу від застосування агресивної податкової системи. Натомість, великий потенціал отримує можливість оподаткування прав (аукціонів) на видобуток корисних копалин в країні. Через те що у період війни, як правило, видобуток корисних копалин значно скорочується, у післявоєнний період цей напрям дуже швидко пожвавлюється. Існують приклади оновлення/внесення змін/перепродажу виданих ліцензій на видобуток корисних копалин.

Для мінімізації фінансових втрат в Україні можна використати досвід післявоєнної Німеччини. Одразу після Другої Світової війни Німеччина була однією з країн з найбільшим оподаткуванням у світі, що було зумовлено інфляцією та великими обсягами репарацій. Податки носили конфіскаційний характер. Проте, починаючи з 1948 року, уряд ФРН почав зниження ставок оподаткування.

Зокрема, ПДФО мав прогресивний характер (від 12 до 50%). У той час як закон про податок на прибуток 1946 року не передбачав жодних податкових знижок на інвестиції, новий закон дозволяв вираховувати з оподатковуваного доходу половину нерозподіленого прибутку. Крім того, у 1948 році були запроваджені спеціальні амортизаційні відрахування для деяких видів реальних інвестицій, що дало підприємцям додаткові можливості уникнути високого оподаткування прибутку. Але щоб скористатися цими можливостями заощадження податків, підприємці були змушені інвестувати у власне підприємство.

Цей метод заохочення інвестицій вважався доцільним, оскільки вся економіка відчувала гострий дефіцит капіталу. Характерною ознакою того часу була низька схильність до інвестування, а більшість інвестицій являли собою реінвестований прибуток.

Тому можна стверджувати, що податкові пільги для інвестицій призвели до зниження ефективних ставок ПДФО протягом періоду відновлення та, у свою чергу, надали додаткові кошти для інвестицій.

У випадку як ПДФО, так і податку на прибуток підприємств окремі види інвестицій, необхідні для реконструкції, могли бути вирахувані з оподатковуваного доходу в обмежених річних розмірах. Зокрема, ці положення мали форму амортизаційних відрахувань та інших пільг (для заміни машин та обладнання, новозбудованого житла, новозбудованих суден; нового промислового, комерційного та сільськогосподарського обладнання). Також серед заходів, що сприяли відродженню промислового потенціалу Німеччини після війни та подальшого економічного зростання було запровадження прискореної амортизації. Попит на капітал протягом раннього післявоєнного періоду завжди перевищував обсяг доступних заощаджень. Податкові стимули для заощаджень стали ще одним засобом сприяння економічному зростанню до кінця періоду відновлення. Можна виділити наступні види заощаджень, які стимулювалися податковими пільгами: заощадження на страхування, будівництва житла, прямі ощадні рахунки, заощадження шляхом придбання цінних паперів [2, с. 114–116].

Не менш цікавим є досвід післявоєнної Японії. Податкові реформи у післявоєнній Японії спиралися на наступні принципи:

– податкова система може бути успішною лише в тому випадку, якщо вона є справедливою, а платник податків повинен усвідомлювати, що вона справедлива;

– прогресивна система оподаткування доходів громадян;

– перехід до загального обов'язкового декларування доходів громадян;

– децентралізація та надання місцевим адміністраціям більше повноважень у податковій сфері та більше ресурсів.

Одним з секретів успіху, що поклало основу для бурхливого зростання японської економіки було суміщення прогресивного оподаткування разом з запровадженням звільнення від оподаткування процентних доходів громадян та прибутку від операцій з продажу акцій (так звана «система Марую»), а також застосування знижених ставок до дивідендів. Як наслідок, ці спеціальні податкові заходи призвели до стимулювання особистих заощаджень та сприяли економічному зростанню шляхом нагромадження капіталу. Високий рівень заощаджень в Японії був одним з основних факторів, що сприяли швидкому зростанню країни в минулому [4, с. 73–74].

Дослідивши досвід США під час та після Другої світової війни та кампанії в Іраку та Афганістані варто зауважити, що інструменти податкової політики, які запроваджувалися США під час та після Другої Світової Війни, не можуть бути у повній мірі перенесені на терени України, оскільки війна не велася не території США. За результатами Другої Світової Війни США перетворилися в абсолютного світового кредитора, а програми ленд-лізу та «плану Маршала» дозволили завантажити промисловість США замовленнями для союзників.

Високий рівень військових витрат у США під час Другої Світової Війни був забезпечений за допомогою прогресивного оподаткування, яке призводило до більш ефективного перерозподілу доходів та сприяло розвитку нових технологій, створення нових індустрій та пожвавлення попиту та збільшення робочих місць. Натомість, запровадження плоских податкових ставок сприяло згладжуванню розподілу доходів після

1945 року та створенню великого середнього класу, який був фундаментом для тривалого післявоєнного розвитку.

Під час Другої світової війни найвища ставка ПДФО зросла до 94% і залишалася на рівні 91% протягом майже двох десятиліть – до 1964 року. Друга світова війна була також часом, коли Конгрес перетворив податок на прибуток з «класового» податку, який застосовувався переважно для осіб із високими доходами до «масового податку», який сплачувала більшість американців, завдяки системі утримання заробітної плати [6].

У розпал війни у Іраку та Афганістані, Конгресом США були прийняті закони про зниження ставок низки податків, зокрема, ПДФО, ініціювання скасування податку на нерухомість, зменшення податку на приріст капіталу та оподаткування дивідендів [1, с. 69].

Післявоєнний досвід відновлення Балкан. Для фіскальної політики Балкан у післявоєнний період було характерне поєднання високих податків та інших джерел надходжень, що були наслідком руйнування податкової бази та ухилення від сплати податків, отримання ренти та існування корупції, які, принаймні частково, були наслідком високого рівня податкових ставок. Таким чином, головним напрямом фіскальної реформи стало зниження податкових ставок та розширення податкової бази.

Іншою проблемою був значний рівень бюджетного дефіциту та рівень державних витрат. Наголошувалося на необхідності перегляду набору соціальних послуг, які надавала держава.

Бюджетно-податкова політика мала бути спрямована на зниження та забезпечення стійкості бюджетного дефіциту. Податки мають бути простими, сприятливими для бізнесу та працевлаштування, а також гармонізованими з ЄС. Структура оподаткування має бути направленою на підтримку приватного сектору і забезпечення зростання зайнятості.

Фіскальна реструктуризація, спрямована на відновлення спроможності зі збільшення доходів на всіх рівнях влади – була центральним елементом реформи в Боснії і Герцеговині. Проте впровадження реформи відбувалося дуже повільно через перешкоди з боку місцевих органів влади, а також через відсутність адміністративного потенціалу у відповідних органах. Водночас реформи, які мали б реструктуризувати та скоротити державні витрати, а також покращити управління видатками, майже не розпочалися [3, с. 33].

Висновки. Підсумовуючи, слід відзначити ключову роль бюджетно-податкових інструментів у процесі економічного відновлення України. Саме ці інструменти найбільше використовувались з метою стабілізація економіки країни після початку широкомасштабного вторгнення рф, і саме ці інструменти, вочевидь, будуть пріоритетними у стимулюванні післявоєнного відновлення.

Хоча світова історія знає різні підходи формування податкової політики післявоєнного періоду, спільним для всіх цих країн є потреба в залученні значних обсягів фінансування для стимулювання інвестицій у відбудову та реконструкцію основних фондів. Таке фінансування може надходити з різних джерел: міждержавні гранти чи позики, корпоративні інвестиції та приватні інвестиції фізичних осіб. Тому бюджетно-податкові інструменти у післявоєнний період, беззаперечно, мають стимулювати залучення фінансових ресурсів з усіх можливих джерел.

Іншим фактором, що оказує суттєвий вплив на формування бюджетно-податкової політики, є законодавчо закріплений євроінтеграційний вектор України, що накладає на країну значні зобов'язання. Одним із важливих аспектів цієї інтеграції є адаптація національного законодавства до вимог Директив ЄС. Це означає, що українська бюджетно-податкова політика повинна відповідати європейським стандартам. Таким чином, необхідно забезпечити, щоб стратегії відновлення відповідали загальноприйнятим європейським підходам до формування бюджетно-податкової політики.

Також при оновленні в подальшому НСД доцільно передбачити наступні уточнення:

– створення стимулів для заощаджень громадян у вигляді банківських депозитних вкладів, внесків на недержавне пенсійне забезпечення;

– запровадження «м'якого» щорічного поступового збільшення ставки ПДФО замість різкого запровадження прогресивної шкали;

– створення стимулів для повернення осіб, що вимушено виїхали з території України (наприклад, шляхом запровадження податкових канікул на певний період для підприємців, які відкривають бізнес в Україні).

Список використаних джерел:

1. Bank, Steven A., Stark, Kirk J. War and Taxes. URL: http://surl.li/ysqgjr (дата звернення: 11.10.2024).

2. Foreign Tax Policies and Economic Growth. A conference report of the National Bureau of economic research and the Brookings Institution. URL: http://www.nber.org/books/unkn66-1 (дата звернення: 11.10.2024).

3. Gligorov V., Kaldor M. and Tsoukalis L. Balkan Reconstruction and European Integration. URL: http://surl.li/ndpokx (дата звернення: 11.10.2024).

4. Masaaki Homma. Tax Reform in Japan. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/6870882.pdf (дата звернення: 11.10.2024).

5. OECD Economic Outlook, Interim Report March 2022. Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine. URL: http://surl.li/jqkxzw (дата звернення: 11.10.2024).

6. Toder Eric. What Tax Experts Can Contribute: Lessons from World War II. URL: http://surl.li/akimyv (дата звернення: 11.10.2024).

Стаття надійшла до редакції 11.10.2024

УДК 336.145.1
JEL E62, F36, G28, H21, H73
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.6

Тетяна Коляда
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічних фінансів,
Державний податковий університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1574-4446
Researcher ID: U-2474-2018
E-mail: t.a.koliada@gmail.com

Анастасія Купріянова
студентка,
Державний податковий університет
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-0264-0420
E-mail: nastakuprianova24@gmail.com

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ НА ЗМІНУ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ І ВИТРАТ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті досліджуються тенденції та чинники впливу на зміни у структурі доходів і видатків місцевих бюджетів у період військового стану в Україні.* ***Метою дослідження*** *є оцінка впливу збройної агресії на зміну структури доходів і витрат місцевих бюджетів України та розробка пропозицій щодо перспектив фінансового забезпечення територіальних громад у період повоєнного відновлення.* ***Методи дослідження.*** *Для досягнення поставленої мети застосовувалися методи порівняльного, структурного та статистичного аналізу для визначення змін у структурі доходів і витрат місцевих бюджетів; методи систематизації та узагальнення використано для розкриття чинників, що вплинули на трансформацію бюджетної політики у період воєнних дій; за допомогою методів наукового абстрагування та передбачення обґрунтовано пропозицій щодо перспектив фінансового забезпечення територіальних громад у період повоєнного відновлення.* ***Результати.*** *У результаті дослідження встановлено, що війна значно змінила структуру доходів, зокрема, спостерігається скорочення податкових надходжень через падіння економічної активності, водночас зросла роль міжбюджетних трансфертів як основного джерела підтримки місцевих бюджетів. Доведено, що основними бюджетоутворюючими податками для формування власних доходів місцевих бюджетів виступають податок на доходи фізичних осіб та єдиний податок. Було виявлено скорочення частки доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без трансферів) та у ВВП. Структура витрат також зазнала змін: пріоритетними напрямами стали витрати на безпеку, соціальний захист і відновлення інфраструктури. Зміни фінансування відобразилися на оптимізації складу видатків, оскільки багато коштів спрямовується на негайні потреби, а довгострокове планування стає складнішим. Важливою є державна підтримка, яка забезпечує функціонування місцевих органів влади через субвенції та дотації.* ***Оригінальність дослідження*** *полягає в комплексному підході до оцінки фінансових викликів територіальних громад у період війни, що підкреслює важливість місцевих бюджетів у забезпеченні стабільності та життєздатності регіонів в умовах кризових явищ.*

Ключові слова: *місцеві бюджети, доходи та видатки бюджету, територіальні громади, податкові та неподаткові надходження, міжбюджетні трансферти.*

Tetiana Koliada
Candidate of Sciences (Economics), Docent,
Associate Professor of the Department of Public Finance,
State Tax University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1574-4446
Researcher ID: U-2474-2018
E-mail: t.a.koliada@gmail.com

Anastasiia Kupriianova
Student,
State Tax University
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-0264-0420
E-mail: nastakuprianova24@gmail.com

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF ARMED AGGRESSION ON CHANGES IN THE STRUCTURE OF REVENUES AND EXPENDITURES OF LOCAL BUDGETS OF UKRAINE

Abstract. *The article examines the trends and factors influencing changes in the structure of revenues and expenditures of local budgets during the period of martial law in Ukraine.* ***The purpose*** *of the study is to assess the impact of armed aggression on changes in the structure of revenues and expenditures of local budgets of Ukraine and to develop proposals for the prospects of financial support for territorial communities in the period of post-war recovery.* ***Research methods.*** *To achieve this goal,*

© Тетяна Коляда, Анастасія Купріянова, 2024

the methods of comparative, structural and statistical analysis were used to determine changes in the structure of revenues and expenditures of local budgets; the methods of systematisation and generalisation were used to reveal the factors that influenced the transformation of budget policy during the period of military operations; the methods of scientific abstraction and prediction were used to substantiate proposals for the prospects of financial support for territorial communities in the period of post-war recovery. ***Finding****. The study found that the war has significantly changed the structure of revenues, with tax revenues declining due to the fall in economic activity, while the role of intergovernmental transfers as the main source of support for local budgets has increased. It has been proven that the main budget-forming taxes for the formation of own revenues of local budgets are the personal income tax and the single tax. A reduction in the share of local budget revenues in consolidated budget revenues (without transfers) and in GDP was revealed. The structure of expenditures has also changed, with security, social protection and infrastructure rehabilitation becoming priority areas. Changes in funding have affected the optimisation of the composition of expenditures, as many funds are directed to immediate needs, and long-term planning is becoming more difficult. Government support is important, as it ensures the functioning of local authorities through subventions and grants.* ***Originality.*** *The originality of the study lies in a comprehensive approach to assessing the financial challenges of territorial communities during the war, which emphasises the importance of local budgets in ensuring the stability and viability of regions in times of crisis.*

Keywords: *local budgets, budget revenues and expenditures, territorial communities, tax and non-tax revenues, inter-budget transfers.*

Вступ. В умовах військового стану склад та структура місцевих бюджетів України зазнають кардинальних змін, що обумовлені впливом збройної агресії на економіку, соціальні процеси та фінансову систему країни. Війна створює безпрецедентні виклики для місцевого самоврядування, змушуючи переглядати як структуру доходів, так і витрат. Зменшення податкових надходжень через руйнування підприємств та зниження економічної активності, зростання витрат на оборонні та безпекові потреби, а також підтримка внутрішньо переміщених осіб є лише частиною нових реалій, з якими стикаються місцеві органи влади.

Паралельно з цим, значно зростає роль міжбюджетних трансфертів та міжнародної допомоги, що стають ключовими джерелами фінансування для багатьох громад, чия фінансова автономія була значно обмежена. Водночас, війна ставить під сумнів подальше продовження процесів фінансової децентралізації, на які покладалися великі надії до її початку. Суттєві зміни відбуваються також у підходах до управління місцевими ресурсами, оскільки громади прагнуть забезпечити ефективність витрачання бюджетних коштів, адаптуючи їх до нових викликів і умов.

Літературний огляд. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад нині є об'єктом численних наукових досліджень та дискусій. Теоретичні засади цього питання закладені у багатьох працях зарубіжних дослідників, однак, теоретичні підходи цих праць потребують критичного аналізу та адаптації з урахуванням специфіки розвитку української економіки у період післявоєнного відновлення. Питання реформування системи місцевих фінансів і забезпечення фінансової стійкості територіальних громад активно вивчаються українськими вченими, серед яких Л. Беновська, Г. Возняк, О. Дмитрик, І. Луніна, І. Сторонянська, А. Пелехатий, Л. Рябушка та інші [1–5].

Методологія. Для досягнення поставленої мети дослідження застосовувалися комплексні методи аналізу. Метод порівняльного аналізу використовувався для вивчення динаміки змін у структурі доходів і витрат місцевих бюджетів до та після початку воєнних дій. Метод статистичного аналізу бюджетних показників допоміг визначити кількісні зміни у надходженнях та витратах, а також виявити основні тренди у фінансовому забезпеченні територіальних громад. За допомогою методу структурного аналізу було визначено зміну у податкових та неподаткових надходженнях, міжбюджетних трансфертах і видатках місцевих бюджетів у різних регіонах країни. Методи систематизації та узагальнення дозволили виокремити ключові чинники, що вплинули на бюджетну політику під час військового стану, як на рівні держави, так і органів місцевого самоврядування. Для оцінки впливу зовнішніх факторів також застосовувалися елементи контент-аналізу. Методи наукового абстрагування та передбачення використано для обґрунтуванні перспектив фінансового забезпечення територіальних громад у період повоєнного відновлення.

Основна частина. У мирний час доходи місцеві бюджети формуються за рахунок різних джерел, серед яких основну частку займають податкові надходження. Одним із головних джерел є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), який становить близько 60% всіх надходжень до місцевих бюджетів. У довоєнний період, зокрема у 2021 році, загальна сума ПДФО, спрямована до місцевих бюджетів, перевищила 190 млрд грн. Крім цього, до важливих джерел податкових надходжень відносяться місцеві податки та збори, зокрема, податок за землю, який забезпечує близько 10% доходів місцевих бюджетів, а також єдиний податок для малого та середнього бізнесу, що складає ще близько 12% [6].

Окрім податкових надходжень, важливу роль у наповненні місцевих бюджетів відіграють неподаткові надходження, до яких належать надходження від оренди комунального майна, штрафів, адміністративних зборів та доходів від комунальних підприємств. Проте їхня частка є значно меншою порівняно з податковими надходженнями, зазвичай становить від 5% до 10% загальної суми доходів місцевих бюджетів.

Міжбюджетні трансферти також є важливим інструментом підтримки фінансової спроможності громад, особливо для тих, які не можуть самостійно забезпечити достатній рівень власних доходів. Так, загальний обсяг трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів у 2020 році склав 471,5 млрд грн, з яких 426,0 млрд грн було спрямовано із загального фонду, а 45,5 млрд грн – зі спеціального фонду, що було спрямовано на фінансування делегованих повноважень держави на місцевий рівень, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист. Специфіка власних доходів місцевих бюджетів полягає в їхній залежності від економічної активності на рівні територіальних громад. Тому менш економічно розвинуті громади залишаються залежними від державної допомоги у вигляді базової дотації, оскільки їхня здатність генерувати достатні податкові надходження є обмеженою [7].

До 2019 року міжбюджетні трансферти домінували в структурі доходів місцевих бюджетів. Проте останні

роки демонструють протилежну тенденцію (рис. 1), що може вказувати на зростання фінансової автономії місцевих органів влади та реальну ефективність реформи децентралізації [8, с. 388].

У воєнний час структура доходів місцевих бюджетів зазнала суттєвих змін під впливом військових дій та економічної нестабільності. По-перше, військові дії негативно вплинули на економічну активність на місцевому рівні, що спричинило значне зниження обсягів виробництва та скорочення кількості робочих місць. Як наслідок, багато підприємств були змушені зупинити свою діяльність, що, в свою чергу, призвело до значного зменшення податкових надходжень до місцевих бюджетів. За оцінками Міністерства фінансів, деякі громади втратили до 50% своїх доходів, особливо ті, що розташовані ближче до зони бойових дій.

На додаток до цього, підвищується залежність місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів та міжнародної фінансової допомоги. Зокрема, через втрату власних джерел надходжень, місцеві органи влади все більше покладаються на трансферти з державного бюджету та грантову підтримку з боку міжнародних партнерів. Це допомагає забезпечувати базові соціальні послуги та підтримувати інфраструктуру в умовах обмежених ресурсів. Однак така залежність створює нові виклики для сталого розвитку громад, оскільки їхня фінансова автономія знижується [9, с. 144].

У період 2019–2021 років частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України (без трансфертів) залишалася стабільною, коливаючись між 22,3% і 23,3%. Проте у 2022 році вона зросла до 24,4% завдяки військовому ПДФО, яке збільшилося через зростання кількості військовослужбовців та їхніх виплат у відповідь на військові дії країни агресора. Однак у 2023 році частка місцевих бюджетів скоротилася до 17,8%, а за перші 4 місяці 2024 року – до 15,7%. Це стало результатом вилучення військового ПДФО з місцевих бюджетів у жовтні 2023 року та зростання надходжень до державного бюджету. Це найнижчий рівень з часів децентралізації, спричинений збільшенням витрат на оборону, які фінансуються з державного бюджету. Можемо відзначити, що військове ПДФО відіграло ключову роль у зміні частки місцевих бюджетів: у 2022 році сприяло її зростанню, тоді як у 2023–2024 роках його вилучення призвело до значного зниження питомої ваги [10].

Окрему роль у формуванні доходів місцевих бюджетів почав відігравати військовий збір, введений як тимчасовий захід. За даними Державної податкової служби України, надходження від військового збору зросли на 20–30% у порівнянні з довоєнним періодом, що пов'язано зі зростанням оборонних витрат та залучення більшості коштів держави на підтримку збройних сил. Разом з тим, у системі оподаткування також відбулися певні зміни: уряд змушений був запровадити пільги для підприємств, які постраждали від військових дій, зокрема для тих, що перебувають на тимчасово окупованих територіях або на лінії фронту. Це, своєю чергою, вплинуло на податкову базу місцевих бюджетів, оскільки доходи від основних податків, таких як податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та податок на прибуток підприємств, значно скоротилися.

Через вилучення військового ПДФО в 2024 році, частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті зменшилася з 24,4% у 2022 році до 15,7% у перші 4 місяці 2024 року (рис. 2). Тренд на скорочення питомої ваги місцевих бюджетів у 2024 році відбувся також через збільшення доходів державного бюджету за рахунок податку на прибуток банківських установ (1,5 млрд грн за перші чотири місяці 2023 року та 49,8 млрд грн за аналогічний період 2024 року), дивідендів від державних компаній (з 77 млн грн до 32,3 млрд грн), ПДВ (+81,1 млрд грн) та ПДФО (+41,9 млрд грн) [10].

Аналізуючи власні доходи місцевих бюджетів України, варто звернути увагу на структуру джерел доходів за останні 5 років (рис. 3). Основну частину доходів становлять податкові надходження, що перевищують 90% загальної суми. Ключовими бюджетом утворювальними податками є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та єдиний податок у складі місцевих податків і зборів. Рівень цих надходжень залежить від кількості працівників, що сплачують ПДФО до бюджетів територіальних громад, розміру їх заробітних плат, а також від кількості малого та середнього бізнесу, що сплачує єдиний податок. В умовах бойових дій, особливо

Рис. 1. Структура доходів місцевих бюджетів України за 2019–2023 рр., %

Джерело: побудовано авторами за даними [8]

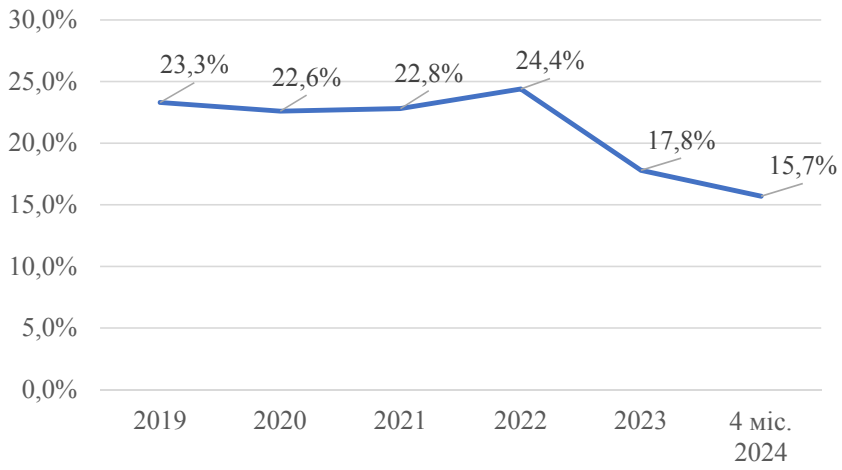

Рис. 2. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України (без урахування трансфертів)

Джерело: побудовано авторами за даними [10]

Рис. 3. Структура власних доходів місцевих бюджетів України за 2019–2023 рр., %

Джерело: побудовано авторами за даними [8]

в постраждалих регіонах, надходження суттєво зменшуються, що негативно впливає на здатність місцевих бюджетів виконувати свої функції [8, с. 389].

Втрата частини ПДФО через зниження зайнятості населення та скорочення кількості працюючих підприємств призводить до дефіциту коштів для фінансування соціальних та інфраструктурних потреб. Це також ускладнює можливість громад підтримувати життєво важливі послуги, такі як охорона здоров'я, освіта, комунальні послуги та відновлення інфраструктури, пошкодженої внаслідок бойових дій.

Окрім безпосередніх економічних наслідків, зниження доходів місцевих бюджетів через бойові дії посилює залежність від державних трансфертів і міжнародної допомоги. Це може обмежити фінансову автономію регіонів, яка є важливою складовою децентралізації. Тому для підтримки стійкості місцевих бюджетів необхідні як законодавчі зміни, що сприяли б оптимізації податкових надходжень, так і програми підтримки від держави, спрямовані на регіони, що найбільше постраждали від війни.

У воєнний час структура видатків місцевих бюджетів також зазнала суттєвих змін, оскільки основні пріоритети змістилися в бік забезпечення оборонних та безпекових потреб. Значна частина коштів, які раніше спрямовувалися на розвиток інфраструктури, освіти та соціальних програм, тепер перерозподіляється для фінансування армії та заходів цивільного захисту. За оцінками фахівців, у деяких регіонах до 30–40% доходів бюджету було спрямовано на підтримку місцевих оборонних ініціатив, зокрема закупівлю обладнання для територіальної оборони, будівництво укриттів і забезпечення безпеки населення [6].

Зміни також торкнулися соціальних, інфраструктурних та освітніх видатків. Наприклад, частка фінансування на капітальні проекти у багатьох громадах ско-

ротилася, оскільки бюджети зосередилися на поточних видатках, таких як підтримка життєдіяльності критичної інфраструктури та забезпечення стабільної роботи громадських служб. У сфері освіти фінансування також було скорочено, зокрема через те, що багато навчальних закладів перейшли на дистанційне навчання або навіть були пошкоджені внаслідок обстрілів (Табл. 1).

Окрім цього, новим значним напрямком витрат стало відновлення територіальних громад після бойових дій. Зруйнована інфраструктура, зокрема дороги, мости, лікарні та школи, потребує величезних фінансових ресурсів для відбудови. Уряд України, разом із міжнародними донорами, розробляє програми відновлення, але значна частина витрат фінансується за рахунок місцевих бюджетів (Табл. 2). Вартість відновлення тільки в одній постраждалій громаді може сягати мільярдів гривень, що створює додатковий тиск на місцеві фінанси та змушує місцеві органи влади шукати нові джерела фінансування, зокрема через кредити або міжнародні гранти [9, с 146].

Війна значно вплинула на самостійність місцевих бюджетів, що стало серйозним викликом для процесу фінансової децентралізації, який активно розвивався до початку бойових дій. До війни місцеві бюджети демонстрували стійке зростання доходів завдяки реформі децентралізації, яка дозволила громадам отримувати більше фінансових ресурсів на розвиток своїх територій. Проте з початком війни ситуація різко змінилася. Через значне скорочення податкових надходжень та руйнування економічної інфраструктури, багато громад стали значно більш залежними від міжбюджетних трансфертів з державного бюджету.

Залежність від державного бюджету посилилася також через значне зростання витрат на безпеку та підтримку населення в умовах війни. Громади вже не можуть самостійно забезпечувати повне фінансування своїх потреб, особливо у постраждалих від бойових дій регіонах, де податкова база фактично знищена. Наприклад, у прифронтових областях, де економічна активність майже повністю припинилася, місцеві бюджети на 80–90% фінансуються за рахунок державних субсидій та грантів. Така залежність знижує фінансову автономію громад і обмежує їхні можливості для прийняття самостійних рішень щодо розвитку місцевої інфраструктури або надання соціальних послуг [11].

Однією з головних статей витрат місцевих бюджетів, що зросла в умовах війни, стала підтримка внутрішньо переміщених осіб. Згідно з даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), в Україні зареєстровано майже 3,5 мільйонів ВПО, що змусило місцеві бюджети переглянути свої фінансові пріоритети. На початок військової агресії у 2022 році, витрати на соціальні програми, пов'язані з забезпеченням житлом, гуманітарною допомогою та медичними послугами для цих осіб, становили значну частку місцевого бюджету. У деяких регіонах, особливо в західних областях, де концентрація ВПО найбільша, ці витрати могли складати 50–70%. Місцеві органи влади змушені виділяти додаткові ресурси для розширення соціальної інфраструктури, включаючи будівництво тимчасового житла та покращення медичних закладів [12].

На рис. 4 бачимо, що на початку повномасштабної війни кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) була значно вищою, що призвело до збільшення витрат місцевих бюджетів. Хоча на початок 2024 року кількість ВПО зменшилася, витрати на їх підтримку залишаються суттєвими. Це створює додаткове фінансове навантаження на місцеві бюджети, які вже перебувають під тиском через складну економічну ситуацію та наслідки війни. Незважаючи на скорочення кількості

Таблиця 1

Структура видатків місцевих бюджетів України за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету у 2019–2023 роках, %

	2019	2020	2021	2022	2023
Загальнодержавні функції	6,2	8,5	5,0	13,6	18,1
Оборона	–	–	–	–	–
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,2	0,4	0,2	2,2	3,7
Економічна діяльність	14,5	19,7	15,7	12,3	8,6
Охорона навколишнього природного середовища	0,6	0,5	0,1	0,1	0,1
Житлово-комунальне господарство	6,1	6,7	5,3	8,2	10,9
Охорона здоров'я	15,9	10,6	15,7	6,3	5,2
Духовний та фізичний розвиток	3,8	4,6	3,5	4,5	4,0
Освіта	33,0	41,7	28,5	46,9	42,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	18,2	5,0	25,5	5,9	6,5
Міжбюджетні трансферти	1,5	2,2	0,6	0,1	0,1
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: побудовано авторами за даними [8]

Таблиця 2

Структура видатків місцевих бюджетів України за економічною класифікацією за 2019–2023 роки

	2019	2020	2021	2022	2023
Поточні видатки	82,4	79,4	79,5	89,8	76,3
Капітальні видатки	17,6	20,6	20,5	10,2	23,7
Усього видатків	100,0,	100,0,	100,0,	100,0	100,0

Джерело: побудовано авторами за даними [8]

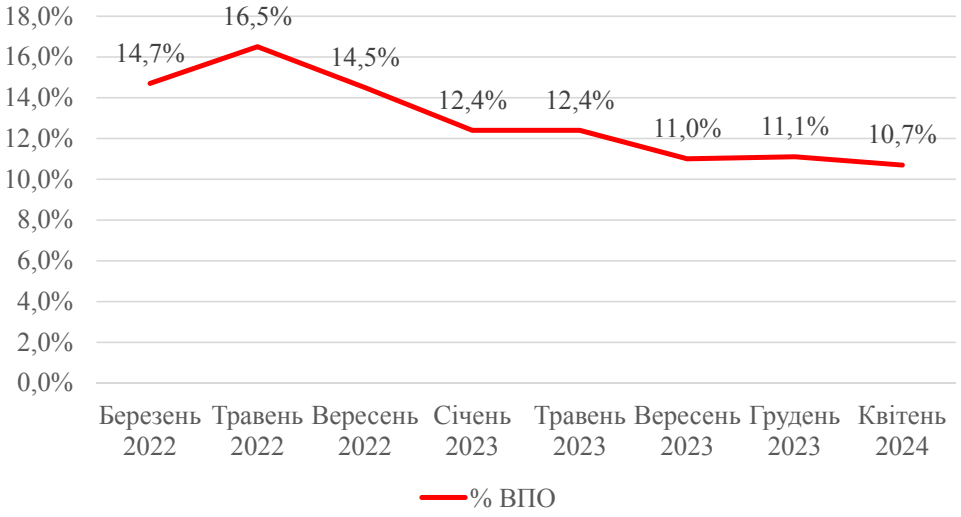

Рис. 4. Динаміка питомої ваги ВПО у загальній кількості населення України

Джерело: побудовано авторами за даними [13]

переселенців, необхідність забезпечення їх житлом, соціальними послугами та медичною допомогою продовжує вимагати значних коштів. Крім того, відновлення інфраструктури та допомога постраждалим громадам залишається пріоритетним завданням для органів місцевого самоврядування. Це підкреслює важливість підтримки місцевих бюджетів у період післявоєнного відновлення [13].

Щодо подальшої перспективи фінансової децентралізації в умовах війни, її реалізація стає надзвичайно складною. Хоча уряд декларує збереження курсу на децентралізацію, реальні фінансові можливості територіальних громад суттєво обмежені. Відновлення фінансової самостійності регіонів можливе лише після стабілізації економічної ситуації та завершення бойових дій, що дозволить поступово відновлювати місцеву економіку і зменшувати залежність від державного бюджету. Тим часом, подальше поглиблення децентралізації потребуватиме не лише внутрішніх реформ, але й залучення міжнародних донорів для підтримки місцевих громад, що може стати одним із ключових факторів у процесі повоєнного відновлення.

Міжнародна допомога відіграє критично важливу роль у підтримці місцевих бюджетів в умовах війни, коли власні доходи громад значно скоротилися через зниження економічної активності та руйнування інфраструктури. Зокрема, фінансова підтримка від міжнародних організацій, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський Союз та ООН, а також різні донорські фонди, стала важливим джерелом для забезпечення базових потреб територіальних громад. За даними Уряду України, з початку війни міжнародна допомога, спрямована на підтримку регіонів, перевищила 10 мільярдів доларів, що включає як гуманітарні програми, так і фінансову підтримку на відновлення інфраструктури.

Гуманітарна допомога відіграє ключову роль у забезпеченні життєдіяльності громад, особливо в регіонах, які найбільше постраждали від бойових дій. Міжнародні організації надають ресурси для забезпечення продуктами харчування, медикаментами, тимчасовим житлом для внутрішньо переміщених осіб, а також допомагають у відновленні пошкодженої інфраструктури. Наприклад, за оцінками ООН, близько 40% гуманітарних програм спрямовано саме на підтримку місцевих громад, які опинилися в зоні бойових дій або стали місцем тимчасового проживання для сотень тисяч переселенців [14].

Міжнародна фінансова допомога також є невід'ємною частиною наповнення місцевих бюджетів. У 2023 році, завдяки підтримці міжнародних партнерів, деякі громади отримали до 20% доходів бюджету з міжнародних грантів та субсидій. Ці кошти використовуються не лише для відбудови зруйнованих об'єктів, але й для підтримки соціальних програм, фінансування шкіл, лікарень, громадських послуг та забезпечення базової життєдіяльності в умовах постійної загрози з боку військових дій. Міжнародна підтримка стає тим ключовим фактором, який дозволяє місцевим громадам продовжувати функціонувати і забезпечувати основні потреби свого населення, навіть в умовах суттєвого зниження власних податкових надходжень [11].

Після завершення війни структура доходів і витрат місцевих бюджетів зазнає значних змін, оскільки основними пріоритетами стануть відновлення зруйнованої інфраструктури, стимулювання економічної активності та повернення громад до повноцінного функціонування. Очікується, що відновлення економіки дозволить поступово збільшити власні доходи місцевих бюджетів, зокрема через зростання податкових надходжень. За прогнозами аналітиків, протягом перших п'яти років після війни податкові надходження можуть зрости на 30–40%, оскільки багато підприємств відновлять роботу, а ринок праці почне стабілізуватися. Крім того, суттєву роль у формуванні доходів відіграватимуть державні та міжнародні програми підтримки, спрямовані на відновлення економіки та інфраструктури постраждалих регіонів. Проте витрати також залишатимуться на високому рівні через необхідність значних інвестицій у відновлення зруйнованих об'єктів, включаючи школи, лікарні, житлові будинки та дороги [9, с. 145].

Для посилення фінансової стійкості місцевих бюджетів у кризових умовах важливо розробити комплекс рекомендацій, що сприятимуть їхньому ефективнішому функціонуванню. По-перше, місцеві бюджети мають диверсифікувати свої джерела доходів, щоб зменшити залежність від державних субсидій та грантів. Це може включати залучення інвестицій, розвиток місцевого підприємництва та стимулювання інноваційних проєктів, які сприятимуть економічному зростанню. Також важливо впровадити ефективну систему фінансового планування, яка дозволить громадам оперативно реагувати на зміни в економічній ситуації та забезпечувати сталий розвиток навіть у періоди нестабільності [15, с. 15].

Ключовим фактором для успішного відновлення регіонів є ефективне управління місцевими ресурсами. Регіони, що будуть здатні максимально ефективно використовувати наявні ресурси, швидше відновлять економічну та соціальну інфраструктуру і повернуться до стабільного розвитку. Зокрема, важливо впроваджувати сучасні технології та підходи до управління, що сприятимуть прозорому та раціональному використанню бюджетних коштів. За оцінками експертів, впровадження таких підходів може збільшити ефективність використання ресурсів, що дозволить громадам швидше відбудовувати регіони та створювати умови для подальшого економічного зростання [9, с. 147].

Висновки. Війна спричинила суттєві зміни у структурі доходів і витрат місцевих бюджетів, що вимагає детального аналізу та перегляду підходів до їхнього формування і використання. Через скорочення податкових надходжень, зниження економічної активності, руйнування інфраструктури та значну втрату робочих місць територіальні громади опинилися в умовах фінансової нестабільності. Водночас, витрати місцевих бюджетів зросли через необхідність підтримки обороноздатності, допомоги внутрішньо переміщеним особам і забезпечення базових потреб населення. Таким чином, війна не лише змінила фінансові пріоритети громад, але й зробила їх значно залежними від державних трансфертів та міжнародної допомоги.

У цих умовах постала нагальна потреба адаптації місцевих бюджетів до нових реалій економічного розвитку. Це передбачає розробку більш гнучких і адаптивних фінансових стратегій, які дозволять громадам не лише виживати в умовах економічної кризи, але й поступово відновлювати свою фінансову самодостатність. Стратегічне управління бюджетами, орієнтація на ефективне використання ресурсів та розвиток місцевого підприємництва можуть стати ключовими факторами успішної адаптації до нових умов.

Важливою складовою відновлення економіки територіальних громад є тісна співпраця місцевих органів влади з міжнародними партнерами та урядом. Міжнародна фінансова допомога і технічна підтримка відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності місцевих бюджетів у кризових умовах, а також у процесі відбудови інфраструктури та відновлення економічної діяльності в постраждалих регіонах. Таке партнерство є запорукою успішного повоєнного відновлення, яке дозволить територіальних громадам швидше подолати наслідки війни та повернутися до сталого розвитку.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченню проблеми формування та ефективного використання коштів місцевих бюджетів України у період повоєнного відновлення задля посилення фінансової спроможності територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Сторонянська І.З., Беновська Л.Я. Нова регіональна політика України: інструментарій та напрями реагування в умовах сучасних викликів. *Регіональна економіка.* 2023. № 1. С. 5–13. DOI: https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-1

2. Возняк Г.В., Дмитрик О.О. Фінансова стабільність та напрями її зміцнення: кейс для України в умовах війни. *Світ фінансів.* 2022. № 2 (71). С. 70–80. DOI: https://doi.org/10.35774/sf2022.02.070

3. Луніна І.О. Потенціал публічних фінансів для забезпечення видатків воєнного періоду та поствоєнного відновлення України. *Фінанси України.* 2022. № 8. С. 7–26.

4. Пелехатий А.О. Інституційно-правове забезпечення формування та реалізації бюджетної політики розвитку територій України. *Світ фінансів.* 2020. № 1 (62). С. 140–151. DOI: https://doi.org/10.35774/sf2020.01.140

5. Рябушка Л.Б., Журавка О.С., Салов Д.О. Роль місцевих бюджетів у відновленні регіонального розвитку. *Бізнес Інформ.* 2024. № 4. С. 214–221. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-4-214-221

6. Доходи зведеного бюджету України за 2021 рік. Міністерство Фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Zvit_2021_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf (дата звернення: 04.10.2024).

7. Видатки місцевих бюджетів у 2020 році впали на 15,6%. *Finbalance:* веб-сайт. URL: https://finbalance.com.ua/news/vidatki-mistsevikh-byudzhetiv-u-2020-rotsi-vpali-na-156 (дата звернення: 05.10.2024).

8. Коляда Т.А. Фінансове забезпечення сталого розвитку територіальних громад України як чинник реальної децентралізації повоєнного відновлення. *Бізнес Інформ.* 2024. № 7. С. 385–393. URL: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-385-393 (дата звернення: 30.09.2024).

9. Фурик І.І. Особливості формування та виконання місцевих бюджетів України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського Університету.* 2024. № 1(63). С. 143–148. URL: http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/303401 (дата звернення: 08.10.2024).

10. Аналіз місцевих бюджетів за січень-квітень 2024 року. *Децентралізація*: веб-сайт. URL: https://decentralization.ua/news/18256 (дата звернення: 02.10.2024).

11. Місцеві бюджети під час війни: як виконуються та якого законодавства потребують. *Децентралізація*: веб-сайт. URL: https://decentralization.ua/news/17963 (дата звернення: 08.10.2024).

12. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html (дата звернення: 10.10.2024).

13. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. International Organization for Migration. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення: 30.09.2024).

14. Гуманітарної допомоги потребують близько 40% жителів України – ООН. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3883647-gumanitarnoi-dopomogi-potrebuut-blizko-40-ziteliv-ukraini-oon.html (дата звернення: 30.09.2024).

15. Xin D., Koliada T., Muzychenko G. Assessment of the impact of budget decentralization on sustainable development of territorial communities in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2021. Vol 7. No 4. P. 8–17. DOI: https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-4-8-17 (дата звернення: 03.10.2024).

References:

1. Storonyanska I., & Benovska L. (2023) New regional policy of Ukraine: tools and directions of response in the context of modern challenges. *Regional Economy,* no. 107 (1), pp. 5–13. DOI: https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-1

2. Voznyak H., & Dmytryk O. (2022) Financial stability and directions of its strengthening: the case of Ukraine in conditions of war. *The world of finance,* no. 2 (71), pp. 70–80. DOI: https://doi.org/10.35774/sf2022.02.070

3. Lunina I. (2022) Public finance capacity to secure expenditures during the war period and the post-war recovery of Ukraine. *Finances of Ukraine,* no. 8, pp. 7–26.

4. Pelekhatyy A. (2020) Institutional and legal support for the formation and implementation of the budgetary policy of the territories development in Ukraine. *The world of finance,* no. 1 (62), pp. 140–151. DOI: https://doi.org/10.35774/sf2020.01.140

5. Riabushka L., Zhuravka O., & Salov D. (2024) The role of local budgets in the restoration of regional development. *Business Inform,* no. 4, pp. 214–221. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-4-214-221

6. Ministry of Finance of Ukraine (2021). *Consolidated budget revenues for 2021*. Available at: https://mof.gov.ua/storage/files/Zvit_2021_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf

7. Finbalance. (2021). *Local budget expenditures fell by 15.6% in 2020.* Available at: https://finbalance.com.ua/news/vidatki-mistsevikh-byudzhetiv-u-2020-rotsi-vpali-na-156

8. Koliada T. (2024) Financial support for sustainable development of territorial communities of Ukraine as a factor of real decentralisation of post-war recovery. *Business Inform,* no. 7, pp. 385–393. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-385-393

9. Furyk I. (2024) Peculiarities of formation and execution of local budgets of Ukraine in the conditions of war. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University,* no. 1(63), pp. 143–148. Available at: http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/303401

10. Decentralisation (2024). A*nalysis of local budgets for January-April 2024.* Available at: https://decentralization.ua/news/18256

11. Decentralisation (2024) *Local budgets during the war: how they are implemented and what legislation is needed.* https://decentralization.ua/news/17963

12. Ukrinform (2023) *The number of Ukrainians and their migration abroad due to the war.* Available at: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html

13. International Organization for Migration (2024). *Report on internal displacement in Ukraine.* Available at: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf

14. Ukrinform (2024) *About 40% of Ukrainians need humanitarian aid – UN.* Available at: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3883647-gumanitarnoi-dopomogi-potrebuut-blizko-40-ziteliv-ukraini-oon.html

15. Xin D., Koliada T., & Muzychenko G. (2021) Assessment of the impact of budget decentralization on sustainable development of territorial communities in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies,* no. 7(4), pp. 8–17. DOI: https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-4-8-17

Стаття надійшла до редакції 11.10.2024

УДК 343.85
JEL D73,O17
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.7

Сергій Мосейчук
аспірант кафедри публічного врядування,
Інститут адміністрування, державного управління та професійного розвитку
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-0238-5410
E-mail: tezka25@gmail.com

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Мета *дослідження полягає у вивченні інституційного забезпечення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні, а також аналіз ефективності функціонування відповідних органів та механізмів на основі сучасного досвіду.* ***Методи дослідження.*** *У процесі дослідження інституційного забезпечення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні були використані такі наукові методи: аналіз нормативно-правових актів (застосовувався для вивчення правової бази, що регулює діяльність антикорупційних органів); порівняльний метод (використовувався для зіставлення діяльності окремих інституцій та порівняння їх завдань і повноважень); системний аналіз (застосовувався для комплексного вивчення особливостей реалізації антикорупційної політики як єдиної системи і взаємодії інституцій в ній). Використання цих методів дозволило здійснити комплексний аналіз інституційної бази державної антикорупційної політики та сформулювати практичні рекомендації щодо її вдосконалення.* ***Результати.*** *Інституційне забезпечення формування дієвої державної політики у сфері запобігання та протидії корупції є ключовим напрямом організаційно-правового забезпечення антикорупційної діяльності та сприяє формуванню європейської моделі публічного управління в Україні. В статті розглянуто функції та особливості діяльності державних органів, відповідальних за боротьбу з корупційними правопорушеннями та впровадження антикорупційної політики. Визначено невирішені питання щодо функціонування цих органів та представлено пропозиції щодо покращення ситуації у досліджуваній сфері. Підсумовано, що для досягнення більш ефективної протидії корупції в Україні необхідно впроваджувати низку реформ, спрямованих на зміцнення координації між антикорупційними органами, забезпечення їхньої незалежності, підвищення прозорості та довіри громадськості.* ***Цінність дослідження*** *полягає в обґрунтуванні рекомендацій для вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні, спрямованих на зміцнення інституційної бази, підвищення ефективності та прозорості у сфері боротьби з корупцією, а також на створення умов для довготривалого зменшення рівня корупції в Україні.*

Ключові слова: *інституційне забезпечення, державна політика, запобігання та протидія корупції, держава, законодавство.*

Serhii Moseichuk
Postgraduate Student at the Department of Public Administration,
Institute of Administration, Public Administration and Professional Development
Lviv Polytechnic National University
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-0238-5410
E-mail: tezka25@gmail.com

INSTITUTIONAL ENSURING STATE POLICY IN THE FIELD OF PREVENTION AND ANTI-CORRUPTION IN UKRAINE

Abstract. Purpose. *The purpose of the study is to study the institutional support of state policy in the field of prevention and countering corruption in Ukraine, as well as to analyze the effectiveness of the functioning of relevant bodies and mechanisms based on modern experience.* ***Research methods.*** *In the process of researching the institutional support of state policy in the field of prevention and combating corruption in Ukraine, the following scientific methods were used: analysis of normative legal acts (applied to study the legal framework regulating the activities of anti-corruption bodies); comparative method (used to compare the activities of individual institutions and compare their tasks and powers); system analysis (applied for a comprehensive study of the peculiarities of the implementation of anti-corruption policy as a single system and the interaction of institutions in it). The use of these methods made it possible to carry out a comprehensive analysis of the institutional base of the state anti-corruption policy and formulate practical recommendations for its improvement.* ***Finding.*** *Institutional support for the formation of an effective state policy in the field of prevention and counteraction of corruption is a key area of organizational and legal support for anti-corruption activities and contributes to the formation of a European model of public administration in Ukraine. The article examines the functions and features of the activities of state bodies responsible for fighting corruption offenses and implementing anti-corruption policy. Unresolved issues regarding the functioning of these bodies have been identified and proposals for improving the situation in the researched area have been presented. It was concluded that in order to achieve more effective anti-corruption in Ukraine, it is necessary to implement a number of reforms aimed at strengthening coordination between anti-corruption bodies, ensuring their independence, increasing public trust.* ***Value.*** *The originality of the research lies in the substantiation of recommendations for improving state policy in the field of preventing and combating corruption in Ukraine, aimed at strengthening the institutional base, increasing efficiency and transparency in the field of fighting corruption, as well as creating conditions for a long-term reduction in the level of corruption in Ukraine.*

Keywords: *institutional provision, state policy, prevention and counteraction of corruption, state, legislation.*

© Сергій Мосейчук, 2024

Вступ. Корупція є однією з найгостріших проблем для України, яка підриває основи державності, перешкоджає розвитку економіки та соціальних інститутів, а також знижує рівень довіри громадян до державних органів. Присутність корупційних зловживань зводить нанівець усі позитивні досягнення політичного, економічного та соціального життя країни, характеризує державу як небажаного партнера на міжнародній арені та нівелює її розвиток в цілому.

Ефективна боротьба з корупцією є ключовою умовою для інтеграції України до європейського простору та забезпечення сталого розвитку країни. У цьому контексті важливим є дослідження інституційного забезпечення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, що дозволяє проаналізувати поточні механізми та визначити шляхи їх вдосконалення.

Літературний огляд. Корупційна проблематика є предметом дослідження багатьох науковців. Так, варто згадати таких дослідників як Альмужна А. [1], Батиргареєва В. [2], Войтик О. [4], Кустова Т. [3], Ліпенцев А. [4], Мазій Н. [4], Паутов В. [5] та інші. Проте у напрямі протидії корупційним зловживанням важливим є акцент на інституційному забезпеченні державної політики, здатної ефективно боротися з цим явищем. Недостатнє вивчення цього питання потребує глибоких наукових досліджень у даному напрямку.

Методологія. Метою дослідження є вивчення інституційного забезпечення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні, а також аналіз ефективності функціонування відповідних органів та механізмів на основі сучасного досвіду.

Відповідно до цієї мети сформульовано такі завдання: дослідити діяльність основних інституцій, відповідальних за боротьбу з корупцією; визначити основні проблеми та виклики у системі інституційного забезпечення антикорупційної політики; сформулювати рекомендації щодо вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції.

У процесі дослідження інституційного забезпечення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні були використані такі наукові методи: аналіз нормативно-правових актів (застосовувався для вивчення правової бази, що регулює діяльність антикорупційних органів); порівняльний метод (використовувався для зіставлення діяльності окремих інституцій та порівняння їх завдань і повноважень); системний аналіз (застосовувався для комплексного вивчення особливостей реалізації антикорупційної політики як єдиної системи і взаємодії інституцій в ній). Використання цих методів дозволило здійснити комплексний аналіз інституційної бази державної антикорупційної політики та сформулювати практичні рекомендації щодо її вдосконалення.

Основна частина. Інституційне забезпечення формування дієвої державної політики у сфері запобігання та протидії корупції є ключовим напрямом організаційно-правового забезпечення антикорупційної діяльності та сприяє формуванню європейської моделі публічного управління в Україні. Варто зазначити, що в Україні функціонує чимало державних органів, відповідальних за боротьбу з корупційними правопорушеннями та впровадження антикорупційної політики. Зокрема, до таких органів належать:

1. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) – координує заходи із запобігання корупції, контролює фінансові декларації посадовців та конфлікт інтересів.

2. Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – основний орган, що займається розслідуванням корупційних злочинів серед високопосадовців.

3. Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) – забезпечує процесуальне керівництво розслідуваннями, що здійснюються НАБУ, та представляє обвинувачення в суді.

4. Вищий антикорупційний суд України (ВАКС) – спеціалізований суд, який розглядає справи, пов'язані з корупційними злочинами.

Ці органи відіграють ключову роль у системі протидії корупції та формуванні прозорої державної політики. Суб'єкти протидії корупції можна розподілити таким чином, як це зображено на рис. 1.

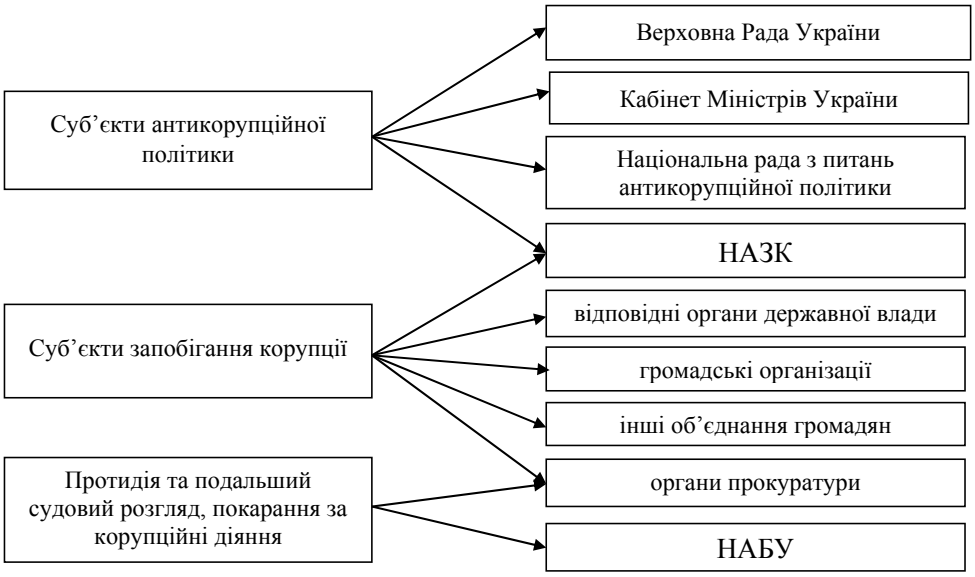

Рис. 1. Суб'єкти державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні

Джерело: власні узагальнення

Розглянемо докладніше функції та особливості діяльності органів влади, призначених для запобігання і протидії корупції, зокрема Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК). НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, створеним у 2015 році відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції» [6].

Заснування НАЗК було відповіддю на необхідність формування інституції, яка б відповідала за реалізацію державної антикорупційної політики, а також стало однією з ключових умов для отримання Україною безвізового режиму з ЄС. У рамках своєї діяльності НАЗК, виявивши порушення антикорупційного законодавства, зобов'язане вжити відповідних заходів та передати матеріали до Національного антикорупційного бюро України (НАБУ). Специфічною особливістю діяльності НАБУ є розслідування корупційних правопорушень, скоєних високопосадовцями, такими як керівники органів влади та місцевого самоврядування, прокурори, судді, народні депутати, міністри та навіть колишні президенти. НАБУ діє на підставі Закону України «Про Національне антикорупційне бюро» [7], який передбачає обов'язок державних органів та органів місцевого самоврядування розглядати пропозиції і рекомендації НАБУ щодо усунення причин та умов, які сприяють вчиненню корупційних злочинів.

У структурі Офісу Генерального прокурора функціонує Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), яка є самостійним підрозділом, відповідальним за нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукових заходів і досудового розслідування кримінальних правопорушень, що здійснюються НАБУ. Важливо зазначити, що САП не є окремим органом у системі антикорупційних інституцій України, але має особливий статус та виконує ключові функції в боротьбі з корупцією. Основні обов'язки САП включають підтримання державного обвинувачення в суді та представництво інтересів громадян і держави в справах, пов'язаних з корупційними правопорушеннями або злочинами, пов'язаними з корупцією [8].

Варто також згадати про Національну раду з питань антикорупційної політики, створену в 2014 році при Адміністрації Президента України, яка є частиною системи антикорупційних органів. Цей орган має консультативно-дорадчий характер і не виконує правоохоронних функцій. Основні завдання Ради полягають у підготовці та поданні Президентові України пропозицій щодо визначення, оновлення та вдосконалення антикорупційної стратегії, а також у покращенні координації та взаємодії між суб'єктами, що здійснюють антикорупційні заходи. Крім того, Національна рада займається системним аналізом корупційної ситуації в країні та розробкою рекомендацій для ефективнішої боротьби з корупцією [9].

У вересні 2019 року, відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», в Україні було створено ще один спеціалізований орган для боротьби з корупцією — Вищий антикорупційний суд [25]. Його утворення стало однією з основних вимог Міжнародного валютного фонду для продовження співпраці з Україною. Основне завдання цього суду — розгляд справ високопосадовців, що вчинили корупційні злочини, розслідувані НАБУ та САП [10].

Отже, аналіз діяльності державних органів, відповідальних за антикорупційну політику, показує, що в Україні створено достатню інституційну базу для протидії корупції. Зазначимо, що в пострадянських країнах немає аналогів настільки розгалуженої системи, як в Україні, хоча діяльність цих органів часто викликає багато питань. Зокрема, мова про недостатню координацію між антикорупційними органами, що може призводити до дублювання функцій, затримок у процесах розслідувань та суперечностей у підходах; низьку ефективність у виявленні та притягненні до відповідальності корупціонерів; вплив політичних та олігархічних інтересів; відсутність довіри до антикорупційних інституцій серед громадян; фінансову та ресурсну недостатність; правову невизначеність і недостатню законодавчу базу; корупцію всередині антикорупційних органів; міжнародний тиск і зовнішню залежність; нерівномірний підхід до різних рівнів корупції; інформаційну закритість і проблеми з доступом до відкритих даних.

Ці проблеми дають підстави для формулювання рекомендацій для вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні (табл. 1).

Ці рекомендації спрямовані на зміцнення інституційної бази, підвищення ефективності та прозорості у сфері боротьби з корупцією, а також на створення умов для довготривалого зменшення рівня корупції в Україні.

Таблиця 1

Рекомендації для вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні

Рекомендації	Їх опис
1	2
Покращення координації між антикорупційними органами	Створити ефективний механізм взаємодії між НАБУ, САП, АРМА, Вищим антикорупційним судом та іншими державними органами. Це дозволить уникнути дублювання функцій, покращить комунікацію та підвищить ефективність розслідувань
Посилення відповідальності за корупційні правопорушення	Забезпечити швидше розслідування справ та ухвалення рішень судів, щоб мінімізувати затягування процесів. Ввести суворіші покарання для корупціонерів, що сприятиме стримуванню та зменшенню кількості корупційних злочинів
Захист антикорупційних органів від політичного тиску	Розробити і впровадити заходи для забезпечення незалежності антикорупційних органів від політичних і фінансових інтересів. Це може включати додаткові юридичні гарантії та міжнародний нагляд за ключовими процесами
Підвищення прозорості діяльності антикорупційних інституцій	Впровадити механізми регулярної звітності та незалежного моніторингу роботи антикорупційних органів, зокрема з боку громадськості та незалежних експертів, щоб зміцнити довіру громадян до цих інституцій

Закінчення таблиці 1

1	2
Забезпечення належ-ного фінансування та ресурсної бази	Підвищити фінансування антикорупційних органів і забезпечити їх необхідними ресурсами для проведення розслідувань, навчання персоналу та розвитку технічних можливостей
Удосконалення законодавчої бази	Оновити та гармонізувати законодавство для уникнення правових колізій, що ускладнюють боротьбу з корупцією. Важливо також адаптувати закони до сучасних викликів, таких як кіберзлочинність і корупція в цифровому середовищі
Підвищення прозорості доступу до даних	Забезпечити відкритий доступ до інформації про активи, які розшукує та управляє АРМА, а також до даних про розслідування та судові процеси. Це дозволить громадськості ефективніше контролювати антикорупційну діяльність
Посилення міжнародної співпраці	Продовжувати співпрацю з міжнародними організаціями, такими як МВФ, ЄС та ООН, для обміну найкращими практиками і підтримки реформ. Необхідно зміцнювати внутрішні механізми боротьби з корупцією для зменшення залежності від зовнішнього впливу
Розширення антикорупційної освіти та підвищення обізнаності громадян	Запровадити системні освітні програми щодо запобігання корупції, спрямовані на підвищення правової свідомості серед населення, зокрема серед державних службовців та молоді
Фокус на боротьбі з корупцією на місцевому рівні	Розробити окремі програми та ініціативи для боротьби з корупцією на місцевому рівні, оскільки дрібніші прояви корупції часто залишаються поза увагою, але суттєво впливають на життя громадян
Впровадження інно-ваційних технологій для виявлення та запобігання корупції	Використовувати нові технології, такі як штучний інтелект, блокчейн і аналітика великих даних для моніторингу діяльності державних органів, а також для виявлення корупційних ризиків на ранніх етапах

Джерело: власні узагальнення

Висновки. Аналіз інституційного забезпечення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні свідчить про значний прогрес у створенні правових та організаційних механізмів для боротьби з цим явищем. Створення таких ключових інституцій, як НАБУ, САП, АРМА, Вищий антикорупційний суд, є важливим кроком до формування ефективної антикорупційної інфраструктури. Проте, незважаючи на досягнення, система залишається недосконалою та потребує подальшого вдосконалення.

Основними проблемами, з якими стикається антикорупційна політика, є недостатня координація між органами, політичний тиск, низька довіра громадськості та недостатнє фінансування. Крім того, затримка в розгляді справ та проблеми з правовою базою знижують ефективність діяльності антикорупційних органів. Враховуючи ці виклики, для досягнення більш ефективної протидії корупції в Україні необхідно впроваджувати низку реформ, спрямованих на зміцнення координації між антикорупційними органами, забезпечення їхньої незалежності, підвищення прозорості та довіри громадськості. Також важливо забезпечити належне фінансування та ресурсну базу для реалізації всіх функцій цих органів. Відповідні заходи мають бути спрямовані на подальшу інституційну стабілізацію та впровадження сучасних технологій для моніторингу та запобігання корупційним ризикам.

Список використаних джерел:

1. Альмужна А.С. Корупція як негативний фактор в діяльності правоохоронних органів. *Українське суспільство в умовах воєнного стану: сучасні виклики та напрямки розвитку:* матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 6 червня 2022 р.) / за ред. М. Р. Аракеляна, К. І. Спасової. Одеса : Фенікс, 2022. С. 142–144.

2. Батиргареєва В.С. Щодо правових, інституційних та наукових складових протидії корупції в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2020. Випуск 40. С. 23–32.

3. Кустова Т. Формування й реалізація антикорупційної політики в системі державної служби України: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Державне управління та місцеве самоврядування.* 2019. Вип. 3(42). С. 137–143.

4. Ліпенцев А., Войтик О., Мазій Н. Протидія корупції в митних органах у контексті забезпечення ефективності публічного управління. *Ефективність державного управління.* 2021. № (66). С. 11–21. DOI: https://doi.org/10.33990/2070-4011.66.2021.233437

5. Паутов В.О. Явище корупції та роль органів із протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2019. № 3 (22). С. 261–266.

6. Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції: постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 118. Офіційний вісник України. 2015. № 24. Ст. 664.

7. Про Національне антикорупційне бюро: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст. 2051.

8. Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора: затв. Наказом Генерального прокурора від 5 березня 2020 р. № 125. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text

9. Положення про Національну раду з питань антикорупційної політики: затв. Указом Президента України від 14 жовтня 2014 р. №808/2014. Офіційний вісник України. 2014. № 84. Ст. 2370.

10. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 р. № 2447-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 24. Ст. 212.

References:

1. Al′muzhna A. S. (June 6, 2022) Koruptsiya yak nehatyvnyy faktor v diyal′nosti pravookhoronnykh orhaniv [Corruption as a negative factor in the activity of law enforcement agencies]. *Ukrainian society in the conditions of martial law: modern challenges and directions of development:* materials of Vseukr. of science conf. of young scientists / under the editorship M. R. Arakelyan, K. I. Spasova. Odesa: Phoenix, pp. 142–144.

2. Batyrhareyeva V. S. (2020) Shchodo pravovykh, instytutsiynykh ta naukovykh skladovykh protydiyi koruptsiyi v Ukrayini [Regarding the legal, institutional and scientific components of combating corruption in Ukraine]. *Pytannya borot'by zi zlochynnistyu – The issue of fighting crime*, is 40, pp. 23–32.

3. Kustova T. (2019) Formuvannya y realizatsiya antykoruptsiynoyi polityky v systemi derzhavnoyi sluzhby Ukrayiny: suchasnyy stan ta shlyakhy vdoskonalennya [Formation and implementation of anti-corruption policy in the civil service system of Ukraine: current state and ways of improvement]. *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya – State administration and local self-government,* is. 3(42), pp. 137–143.

4. Lipentsev A., Voytyk O., Maziy N. (2021) Protydiya koruptsiyi v mytnykh orhanakh u konteksti zabezpechennya efektyvnosti publichnoho upravlinnya [Anti-corruption in customs authorities in the context of ensuring the efficiency of public administration]. *Efektyvnist′ derzhavnoho upravlinnya – Effectiveness of public administration,* no. (66), pp. 11–21. DOI: https://doi.org/10.33990/2070-4011.66.2021.233437

5. Pautov V. O. (2019) Yavyshche koruptsiyi ta rol′ orhaniv iz protydiyi koruptsiyi [The phenomenon of corruption and the role of anti-corruption bodies]. *Publichne upravlinnya ta mytne administruvannya – Public administration and customs administration,* no. 3 (22), pp. 261–266.

6. Pro utvorennya Natsional′noho ahent•stva z pytan′ zapobihannya koruptsiyi [On the formation of the National Agency for the Prevention of Corruption]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 18, 2015 No. 118. Official Gazette of Ukraine. 2015. No. 24. Art. 664.

7. Pro Natsional′ne antykoruptsiyne byuro [About the National Anti-Corruption Bureau]: Law of Ukraine dated October 14, 2014 No. 1698-VII. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2014. No. 47. Art. 2051.

8. Polozhennya pro Spetsializovanu antykoruptsiynu prokuraturu Ofisu Heneral′noho prokurora [Regulations on the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office of the Office of the Prosecutor General]: approved. By order of the Prosecutor General of March 5, 2020. No. 125. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text

9. Polozhennya pro Natsional′nu radu z pytan′ antykoruptsiynoyi polityky [Regulations on the National Council on Anti-corruption Policy]: zatv. Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 14 zhovtnya 2014 r. №808/2014. Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny. 2014. No. 84. Art. 2370.

10. Pro Vyshchyy antykoruptsiynyy sud [About the High Anti-Corruption Court]: Law of Ukraine dated June 7, 2018 №2447-VIII. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2018. No. 24. Art. 212.

Стаття надійшла до редакції 04.10.2024

UDC 330.341.1:[347.77/.78+336.7+791]
JEL O33, O34, L82, G23
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.8

Mykhailo Patsan
Postgraduate Student,
State Tax University
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-9654-2730
E-mail: michaelpatsan@gmail.com

DECENTRALIZED BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES FOR CREATING NEW TYPES OF INVESTMENT ASSETS IN THE CREATIVE INDUSTRY

Abstract. *This article examines the application of blockchain technology for creating and circulating new investment assets in the creative industry. The study analyzes the impact of decentralized technologies, particularly blockchain, on the formation of new types of investment assets in the creative sector of the economy and assesses their potential for industry development. The research employs a systematic approach, methods of analysis and synthesis, comparative and statistical analysis, and generalization of expert assessments. The current state and trends in the use of blockchain technologies in the creative industry have been investigated, with a focus on NFTs, intellectual property tokenization, and decentralized autonomous organizations (DAOs). The study concludes that blockchain technologies create fundamentally new opportunities for monetization and investment in creative assets, while also highlighting challenges such as regulatory uncertainty and technological limitations. Recommendations for maximizing the positive impact of blockchain on the creative economy are provided, along with suggestions for further research.*

Keywords: *blockchain, creative industry, NFT, tokenization, decentralized autonomous organizations, digital assets, investments, intellectual property.*

Михайло Пацан
аспірант,
Державний податковий університет
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-9654-2730
E-mail: michaelpatsan@gmail.com

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ СТВОРЕННЯ НОВИХ ВИДІВ ІНВЕСТИЦІЙНИХ АКТИВІВ У КРЕАТИВНІЙ ІНДУСТРІЇ

Анотація. *Стаття присвячена застосуванню технології блокчейн для створення та обігу нових інвестиційних активів у креативній індустрії. Проаналізовано вплив децентралізованих технологій, зокрема блокчейну, на формування нових видів інвестиційних активів у креативному секторі економіки та оцінено їхній потенціал для розвитку індустрії. У дослідженні використано системний підхід, методи аналізу та синтезу, порівняльного та статистичного аналізу, узагальнення експертних оцінок. Досліджено сучасний стан і тенденції використання блокчейн-технологій у креативній індустрії з фокусом на NFT, токенізацію інтелектуальної власності та децентралізовані автономні організації (DAO). У дослідженні зроблено висновок, що блокчейн-технології створюють принципово нові можливості для монетизації та інвестування в креативні активи, водночас висвітлюючи такі виклики, як регуляторна невизначеність та технологічні обмеження. Надано рекомендації щодо максимізації позитивного впливу блокчейну на креативну економіку, а також пропозиції щодо подальших досліджень.*

Ключові слова: *блокчейн, креативна індустрія, NFT, токенізація, децентралізовані автономні організації, цифрові активи, інвестиції, інтелектуальна власність.*

Introduction. The creative industry is one of the most dynamic sectors of the global economy, demonstrating stable growth and innovation potential. According to UNESCO, before the COVID-19 pandemic, the creative economy generated about 3% of global GDP and employed over 30 million people worldwide. However, traditional models of monetization and investment in creative projects often face problems of insufficient transparency, difficulty in valuing intangible assets, and limited access to financing for independent creators.

The emergence of blockchain technologies and related innovations, such as NFTs (non-fungible tokens) and smart contracts, opens new opportunities for transforming the creative economy. These technologies have the potential to solve a number of existing industry problems, in particular, ensuring transaction transparency, automating royalty payments, creating new project financing mechanisms, and enabling direct interaction between creators and consumers without intermediaries.

However, the implementation of blockchain technologies in the creative industry is at an initial stage and is accompanied by a number of challenges, including technological limitations, regulatory uncertainty, and the need to adapt existing business models. This determines the relevance of studying the potential and prospects of using decentralized technologies to create new types of investment assets in the creative sector.

Literature review. The issue of using blockchain technologies in the creative industry is attracting increasing attention from researchers and practitioners. Among the key works in this field, we can highlight the research of Wang et al. [1], who analyze the impact of NFTs on the

© Mykhailo Patsan, 2024

digital art market. The potential of intellectual property tokenization is considered in the works of Chen [2], while value creation is explored by Schwiderowski et al. [3]. The prospects of using DAOs for financing creative projects are investigated by Malik et al. [4].

Ukrainian scientists have also made significant contributions to the research of this topic. In particular, it is worth noting the works of:

1. Oleksandr Kud [5], who investigates the socio-economic aspects of blockchain technology implementation and its impact on various spheres, including the creative industry.

2. Liana Spytska [6], who analyze the prospects of using blockchain in copyright and intellectual property management.

4. Nataliia Turchyn and Artem Turchyn [7], who investigates the legal aspects of regulating blockchain technologies and cryptocurrencies in Ukraine, which directly affects the development of new forms of investment assets in the creative sector.

5. Volodymyr Korneev and colleagues [8, 9, 10], who have conducted extensive research on digital finance and its implications. Their work spans from exploring cryptocurrencies as a new era of financial innovations, to analyzing macroeconomic trends in the digitalization of financial markets, and examining the broader digital transformation of the financial space. Their research provides a comprehensive foundation for understanding how these technological and economic shifts could impact various sectors, including the creative industry. Their insights shed light on potential new funding mechanisms, monetization strategies, and the changing economic landscape in which creative industries operate.

6. Yuliia Kovalenko, Volodymyr Korneev, and Yaroslava Belinska [11], who investigate the features of investment activity among capital market participants, offering valuable insights into how new digital financial instruments might be leveraged for investment in creative projects.

However, a comprehensive analysis of the impact of various aspects of blockchain technologies on the formation of new investment assets in the creative industry remains insufficiently covered in the scientific literature, which necessitates further research in this direction.

Methodology. This research employs a mixed-method approach, combining quantitative and qualitative analysis. The study utilizes:

– Comparative analysis – in studying different models of blockchain application in creative industries.

– Economic and statistical analysis – to assess the dynamics of the NFT market and other digital assets.

– Forecasting – to determine the prospects for the implementation of blockchain technologies in the creative sector.

– Synthesis of expert opinions and industry reports to evaluate current trends and future projections.

The main part. NFTs as a New Class of Digital Assets in the Creative Industry. Non-fungible tokens (NFTs) have become one of the most notable manifestations of the impact of blockchain technologies on the creative industry. NFTs provide a mechanism for creating unique digital assets, allowing for the monetization of digital artworks, music, videos, and other forms of creative content.

According to a report by DappRadar [12], the total NFT sales volume in 2021 amounted to $24.9 billion, indicating rapid growth of this market compared to $94.9 million in 2020. Although 2022 was characterized by some cooling of the market amid the general correction of the cryptocurrency sector, analysts predict further growth of the NFT market with a compound annual growth rate (CAGR) of 34.2% until 2030.

NFTs are most actively used in the field of digital art. For example, the sale of digital collage by artist Beeple for $69.3 million at Christie's auction in March 2021 became a turning point that drew public attention to the potential of NFTs. According to the CryptoArt.io platform [13], the total sales volume of digital art in NFT format exceeded $3.5 billion as of the end of 2022.

In Ukraine, the NFT market is also actively developing, espesially during 2022. NFT was used for donation. One of this is Purr for Ukraine – NFT-cats – raise funds for the Foundation “Come Back Alive” that helps the Ukrainian Army.

Tokenization of Intellectual Property. Tokenization of intellectual property represents an innovative mechanism that allows converting rights to creative assets into digital tokens on the blockchain. This opens up new opportunities for monetization and investment in various forms of intellectual property, including musical works, literary rights, patents, and brands.

According to World Economic Forum [14] forecasts, by 2027, up to 10% of global GDP will be stored and transferred using blockchain technology, a significant part of which will be tokenized assets. In the context of the creative industry, this creates the potential for forming new models of financing and income distribution.

For example, the Royal platform allows musicians to tokenize rights to their songs and sell shares to fans. As of 2023, rights to musical works with a total value of over $16 million have been tokenized through Royal, allowing artists to receive direct funding and fans to earn royalties.

In the film production sphere, tokenization is also gaining momentum. The FF3 project, launched in 2022, allowed tokenizing the rights to the independent film “Fight Club in the Factory”, raising $2.5 million in investments from over 5,000 participants. This demonstrates the potential of blockchain for democratizing film project financing.

In Ukraine, projects aimed at tokenizing intellectual property are also emerging. For instance, the startup Amsets is developing a platform for tokenizing and selling intellectual rights. This opens up new opportunities for monetizing creativity and attracting investments in the Ukrainian Creativeindustry.

Decentralized Autonomous Organizations (DAOs) in the Creative Industry. DAOs represent a new form of organization that functions based on smart contracts on the blockchain. They create opportunities for collective management and financing of creative projects, eliminating the need for traditional centralized structures.

According to the analytical platform DeepDAO, as of mid-2023, there are over 4,800 active DAOs with a total value of assets under management of about $13 billion. Although most DAOs are focused on the field of decentralized finance (DeFi), the number of organizations oriented towards creative industries is growing.

A notable example is PleasrDAO, a collective of collectors and artists who purchased the unique Wu-Tang Clan album “Once Upon a Time in Shaolin” for $4 million

and tokenized the rights to it. This demonstrates the potential of DAOs for collective ownership and management of valuable creative assets.

Another example is Nouns DAO, which daily generates and sells a unique NFT, and directs the proceeds to finance creative community projects. In its first year of existence, Nouns DAO generated over $50 million and funded dozens of projects in the fields of art, technology, and education.

In Ukraine, DAOs focused on the creative industry are also emerging. For example, Ukraine DAO, created to support Ukrainian artists and creative projects, successfully raised funds through NFT sales to finance cultural initiatives under wartime conditions.

Challenges and Prospects of Implementing Blockchain Technologies in the Creative Industry. Despite significant potential, the implementation of blockchain technologies in the creative industry faces a number of challenges:

1. Regulatory uncertainty: The lack of a clear legal framework for NFTs and tokenized assets creates risks for investors and creators.

2. Technological limitations: High transaction costs and limited scalability of some blockchain networks complicate mass adoption.

3. Environmental issues: The energy intensity of some blockchain protocols raises concerns about the carbon footprint of digital transactions.

4. Educational barrier: Low levels of awareness and technical literacy among participants in the creative sector limit technology adaptation.

However, despite these challenges, the prospects for using blockchain in the creative industry remain significant. Gartner predicts that by 2025, blockchain will create added value for businesses amounting to $176 billion, and by 2030 – $3.1 trillion. A significant part of this value will be generated in the creative sector through new models of content monetization, transparent royalty distribution systems, and innovative forms of interaction between creators and the audience.

Ukrainian Context. In Ukraine, the development of blockchain technologies in the creative industry has its own peculiarities and prospects:

1. Legislative regulation: In 2021, Ukraine adopted the law "On Virtual Assets", which creates a legal framework for regulating cryptocurrencies and other digital assets. This is an important step for the development of blockchain technologies in the creative industry, as it provides greater legal certainty for creators and investors.

2. Innovative projects: Ukrainian startups are actively developing blockchain solutions for the creative industry. For example, the DMarket project created a platform for trading virtual items using blockchain, opening new opportunities for game developers and digital artists.

3. Educational initiatives: Educational programs aimed at raising awareness about blockchain technologies among representatives of creative industries are emerging in Ukraine. For instance, Kyiv-Mohyla Academy launched the course "Blockchain and Cryptoeconomics", which includes modules on the application of these technologies in the creative sector and in Web3-universtity "Learn to Earn Global" include different courses about Web3 and Crypto.

4. Government support: The Ministry of Digital Transformation of Ukraine actively supports the development of blockchain technologies, including in the creative industry. In 2021, the creation of a "Virtual Business Country" on the blockchain was announced, which could become a platform for developing new business models in the creative sector.

5. International cooperation: Ukrainian specialists and companies actively cooperate with international partners in the field of blockchain technologies. This contributes to the exchange of experience and integration of Ukrainian projects into the global ecosystem.

New Models of Creative Content Monetization. Blockchain technologies open new opportunities for monetizing creative content:

1. Micropayments: Blockchain allows for instant micropayments for content consumption, which is particularly relevant for musicians, writers, and journalists. For example, the Audius platform allows listeners to pay musicians directly for listening to tracks.

2. Fractional ownership: Tokenization allows dividing rights to creative assets into small shares, making investment in art and other creative projects more accessible to a wide range of investors.

3. Automated royalties: Smart contracts ensure automatic distribution of royalties among all participants in content creation, increasing the transparency and efficiency of payments.

4. Blockchain-based crowdfunding: Blockchain-based platforms, such as Kickstarter on Celo, allow creators to raise funding for their projects with greater transparency and efficiency.

Integration with Other Technologies. The combination of blockchain with other advanced technologies opens new horizons for the creative industry:

1. Blockchain and artificial intelligence: AI can be used to create and curate content, while blockchain ensures transparency of ownership rights and income distribution. For example, the Alethea AI platform allows creating "intelligent NFTs" that can interact with users.

2. Blockchain and virtual reality: Blockchain technology can ensure ownership of virtual assets in the metaverse, creating new opportunities for artists, designers, and game developers.

3. Blockchain and Internet of Things (IoT): The combination of these technologies can create new forms of interactive art where physical objects interact with digital assets on the blockchain.

Ethical Aspects and Social Impact. The implementation of blockchain technologies in the creative industry raises a number of ethical issues:

1. Accessibility: While blockchain can democratize access to financing and markets, there is a risk of creating new forms of inequality due to the technological gap.

2. Copyright: Despite blockchain's potential for copyright protection, new challenges arise related to determining authorship in cases of collective creativity or AI use.

3. Environmental impact: The energy intensity of some blockchain networks raises concerns about their impact on the environment, which is particularly relevant for environmentally conscious artists.

4. Privacy: The balance between blockchain transparency and protecting the privacy of content creators and consumers remains an important issue.

Future Trends and Predictions. Based on current trends, several key directions for the development of blockchain technologies in the creative industry can be identified:

1. Metaverse development: Blockchain is expected to play a key role in creating the economy of virtual worlds, ensuring ownership of digital assets and identity management.

2. Tokenization of physical assets: The trend towards creating digital twins of physical artworks and other creative assets on the blockchain will grow.

3. Decentralized social networks: Blockchain could become the foundation for a new generation of social platforms where creators have greater control over their content and monetization.

4. Integration with traditional financial instruments: A convergence of crypto assets and traditional financial instruments is expected, which could open new opportunities for investing in creative projects.

5. Development of the regulatory environment: Further improvement of legislation regarding digital assets is predicted, which will contribute to the institutionalization of blockchain technologies in the creative industry.

Conclusions. Blockchain technologies demonstrate significant potential for transforming the creative industry, creating new types of investment assets and monetization models. NFTs, tokenization of intellectual property, and DAOs open unprecedented opportunities for creators, investors, and consumers of creative content.

To maximize the positive impact of blockchain technologies on the creative economy, it is necessary to:

1. Develop a balanced regulatory framework that protects the rights of investors and creators while stimulating innovation.

2. Invest in educational programs to raise awareness and technical literacy among participants in the creative sector.

3. Promote the development of environmentally sustainable blockchain solutions to minimize the carbon footprint of digital transactions.

4. Stimulate cross-industry cooperation to create innovative blockchain-based business models in the creative sphere.

5. Develop mechanisms to ensure inclusivity and equal access to the opportunities provided by blockchain technologies in the creative industry.

Further research should focus on the long-term economic and social consequences of the mass adoption of blockchain technologies in the creative industry, as well as on developing methodologies for assessing the effectiveness and risks of investments in new types of digital creative assets. Particular attention should be paid to studying the potential for integrating blockchain with other advanced technologies, such as artificial intelligence and virtual reality, to create new forms of creative expression and interaction with the audience.

In the context of Ukraine, an important direction of research is the analysis of the specifics of implementing blockchain technologies in the national creative industry, taking into account local market characteristics, legislative regulation, and cultural factors. This will help develop effective strategies for positioning Ukraine as an innovative hub in the field of blockchain technologies for the creative sector.

References:

1. Wang Q., Li R., Wang Q., & Chen S. (2021) Non-fungible token (NFT): Overview, evaluation, opportunities and challenges. arXiv preprint arXiv:2105.07447.

2. Chen Y. (2022) Blockchain tokens and the potential democratization of entrepreneurship and innovation. *Business Horizons*, no. 65(1), pp. 59–70.

3. Schwiderowski J., Pedersen A. B., Jensen J. K., & Beck R. (2023) Value creation and capture in decentralized finance markets: Non-fungible tokens as a class of digital assets. *Electronic Markets*, no. 33. DOI: https://doi.org/10.1007/s12525-023-00658-z

4. Malik N., Wei M. Y., Appel G., & Luo L. (2022) Blockchain Technology for Creative Industry: Current State and Research Opportunities. *International Journal of Research in Marketing,* no. 40(1). DOI: https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2022.07.004

5. Kud O. O. (2022) Theoretical aspects of using distributed ledger technology in public administration. *Scientific Perspectives,* no. 1(19), pp. 102–118. (in Ukrainian)

6. Spytska L. (2023) Prospects for the legalization of cryptocurrency in Ukraine, based on the experience of other countries. *Scientific and Applied Letters in Societal Studies,* no. 6(4), pp. 226–232. DOI: https://doi.org/10.32518/sals4.2023.226

7. Turchyn N., & Turchyn A. (2021) Legal regulation of cryptocurrency in Ukraine. *Economics, Finance and Management Review,* no. 5(1). DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.5(1).6

8. Korneev V. V., & Cheberiako O. V. (2018) Kryptovaliuty: era i sfera finansovykh innovatsii [Cryptocurrencies: era and sphere of financial innovations]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka,* no. 1(196), pp. 40–46. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/196-1/6

9. Korneev V. V., & Khodzhaia A. O. (2022) Makroekonomichni tendentsii didzhytalizatsii finansovoho rynku [Macroeconomic trends of digitalization of the financial market]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini,* no. 7–8(254–255), pp. 42–47. DOI: https://zenodo.org/record/7323262#.Y6IRQ3ZBzmY

10. Korneev V. V. (2024) Tsyfrova transformatsiia finansovoho prostoru: vyklyky i mozhlyvosti [Digital transformation of financial space: challenges and opportunities]. In Tsyfrovyi finansovyi prostir: Quo Vadis. Riga, Latvia: Baltiia Pablishinh, pp. 2–33. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-416-0-1

11. Kovalenko Y. M., Korneev V. V., & Belinska Y. V. (2023) Osoblyvosti investytsiinoi diialnosti uchasnykiv rynkiv kapitalu [Features of investment activity of capital market participants]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Ekonomika"*, no. 30(58), pp. 55–63. DOI: https://doi.org/10.25264/2311-5149-2023-30(58)-55-63

12. DappRadar (2022) Blockchain Industry Report 2021. Available at: https://dappradar.com/blog/2021-dapp-industry-report

13. CryptoArt.io (2023) CryptoArt Market Statistics. Available at: https://cryptoart.io/data

14. World Economic Forum (2020) Blockchain Beyond the Hype. Available at: https://www3.weforum.org/docs/48423_Whether_Blockchain_WP.pdf

Стаття надійшла до редакції 23.09.2024

УДК 330:658.1.01
JEL D89
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.9

Катерина Танащук
доктор економічних наук, професор,
проректор з наукової роботи,
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7834-1516
E-mail: etanaschuk@ukr.net

Олександра Цира
кандидат філософських наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри публічного управління та цифрової економіки,
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3552-2039
E-mail: aleksandra.tsyra@gmail.com

Юлія Точиліна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та цифрової економіки,
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8760-4824
E-mail: lula_2405@ukr.net

СИСТЕМНА ІНТЕГРАЦІЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Анотація. *Активний розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури, що обумовлений цифровізацією та поглибленням науково-технічного прогресу, призвів до широкого використання системної інтеграції під час реалізації складних бізнес-проєктів. Такі засади актуалізують питання щодо з'ясування значення системної інтеграції як важливого чинника збільшення ефективності технологічно складних та автоматизованих бізнес-процесів та інтегрованого ІКТ рішення, що використовується в процесі реалізації комбінованих завдань.* ***Метою дослідження*** *є поглиблення теоретико-методологічних основ щодо з'ясування переваг використання системної інтеграції під час реалізації складних бізнес-процесів та визначення послуги як сучасної бізнес-моделі, що передбачає використання інформаційно-комунікаційної інфраструктури. Для цілісного досягнення поставленої мети були використанні такі* ***методи дослідження*** *як аналіз і синтез, контент-аналіз та метод класифікації, метод аналітичного групування, метод систематизації та спостереження. Як показують* ***результати дослідження,*** *системна інтеграція – це не лише набір автоматизованих технічних рішень, а, перш за все, комплексне рішення з чіткою єдиною метою. Послугою системної інтеграції треба вважати таку, де відбувається створення та обслуговування інфраструктури підприємства, а саме мереж, центрів обробки даних та прикладного програмного забезпечення тощо. За такого підходу ринок інформаційно-комунікаційних технологій має спиратися на сервісно-орієнтовані методи на базі відповідної архітектури для реалізації комплексу ІКТ-компонентів з метою побудови ефективних бізнес-процесів, а також враховувати потенціал хмарних технологій. В ході дослідження особливу увагу було надано поняттю XaaS, за яким програмне забезпечення, платформи розробки та обчислювальну інфраструктуру можна визначити як відповідну послугу.* ***Оригінальність дослідження*** *визначається обґрунтуванням використання хмарних обчислень, які дозволяють на ринку ІКТ поєднувати моделі як «послуга» різного призначення, що є орієнтовані на зростання цінності бізнесу. Отже, ефективна організація бізнес-процесів сучасної компанії має передбачати залучення системної інтеграції та автоматизації.*

Ключові слова: *автоматизація, бізнес-процес, інформаційно-комунікаційна інфраструктура, послуга, сервісна модель, системна інтеграція, цифровізація.*

Kateryna Tanashchuk
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Vice-Rector for Research,
State University of Intelligent Technologies and Telecommunications
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7834-1516
E-mail: etanaschuk@ukr.net

Oleksandra Tsyra
Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Public Administration and Digital Economy,
State University of Intelligent Technologies and Telecommunications
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3552-2039
E-mail: aleksandra.tsyra@gmail.com

© Катерина Танащук, Олександра Цира, Юлія Точиліна, 2024

Yuliya Tochylina
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Public Administration and Digital Economy,
State University of Intelligent Technologies and Telecommunications
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8760-4824
E-mail: lula_2405@ukr.net

SYSTEM INTEGRATION TO INCREASE THE EFFICIENCY OF BUSINESS PROCESSES

Abstract. *The active development of the information and communication infrastructure, due to digitalization and the deepening of scientific and technical progress, has led to the widespread use of system integration during the implementation of complex business projects. Such principles actualize the issue of clarifying the importance of system integration as an important factor in increasing the efficiency of technologically complex and automated business processes and the integrated ICT solution used in the implementation of combined tasks.* ***The purpose of the study*** *is to deepen the theoretical and methodological foundations for clarifying the advantages of using system integration during the implementation of complex business processes and defining the service as a modern business model that involves the use of information and communication infrastructure. Such* ***research methods*** *as analysis and synthesis, content analysis and the method of classification, the method of analytical grouping, the method of systematization and observation were used for the holistic achievement of the set goal. As* ***research results,*** *system integration is not only a set of automated technical solutions, but, above all, a complex solution with a clear single goal. The system integration service should be the one where the creation and maintenance of the enterprise's infrastructure takes place, namely networks, data processing centers and application software, etc. According to this approach, the market of information and communication technologies should rely on service-oriented methods based on the appropriate architecture for the implementation of a complex of ICT components to build effective business processes, as well as consider the potential of cloud technologies. During the study, special attention was paid to the concept of XaaS, according to which software, development platforms and computing infrastructure can be defined as a relevant service. The* ***originality*** *of the research is determined by the justification of the use of cloud computing, which allows the ICT market to combine models as a "service" of various purposes, which are oriented towards the growth of business value. Therefore, the effective organization of business processes of a modern company should involve the involvement of system integration and automation.*

Keywords: *automation, business process, information and communication infrastructure, service, service model, system integration, digitalization.*

Вступ. Нові умови господарювання, що обумовлені поглибленням науково-технічного прогресу та цифровізацією передбачають широке використання системної інтеграції, яка спрямована на вирішення складних сучасних завдань на основі автоматизації бізнес-процесів, серед яких особлива увага надається управлінській та інформаційній системам. Відповідно вітчизняні компанії з метою підвищення конкурентоспроможності повинні активно створювати складні й цілісні системи, які пов'язані з органічним поєднанням інформаційно-комунікаційної інфраструктури та безпеки. Впровадження системної інтеграції в бізнес-процеси має ряд суттєвих переваг, серед яких доцільно виділити, по-перше, підвищення ефективності автоматизованих операцій, що мають місце в управлінні, виробництві, організуванні тощо; по-друге, структурування інфраструктури ІКТ, що є необхідним кроком на шляху вирішення проблем її стихійної організації та хаотичного поєднання значної кількості розрізнених елементів та процедур. Таким чином, вимоги сьогодення актуалізують питання щодо розкриття місця системної інтеграції як важливого чинника збільшення ефективності технологічно складних та автоматизованих бізнес-процесів та інтегрованого ІКТ рішення, що використовується в процесі реалізації комбінованих завдань.

Літературний огляд. Стрімкий розвиток сфери ІКТ призвів до широко наукового аналізу окремих її проявів та значення для ефективного розвитку сучасної господарської діяльності. Окреслені тенденції є притаманними й вітчизняному простору, зокрема серед інших ми виділяємо розробки Баринголь ця С. [1], Мороз С. [6], Лєбєдєва І. [7] Цікала Є. [8], в яких відображено особливості системної інтеграції та автоматизації. А також дослідження Гадецької З. [2], Криворучко О. [4], Лошенюк О. [5], в яких відображено особливості автоматизації бізнес-процесів та загальні засади щодо їх управління. Проте, вважаємо назрілим продовження наукового пошуку в даній площині, зокрема у напряму визначення послуги як складової сучасного бізнес-процесу, який реалізовується на основі системної інтеграції, хмарних технологій і сервісів.

Методологія. Метою дослідження є поглиблення теоретико-методологічних основ щодо з'ясування переваг використання системної інтеграції під час реалізації складних бізнес-процесів та визначення послуги як сучасної бізнес-моделі, що передбачає використання інформаційно-комунікаційної інфраструктури. В ході проведення дослідження було використано низку загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, серед яких: аналіз і синтез, контент-аналіз та метод класифікації, метод аналітичного групування, метод систематизації та спостереження, комплексне залучення яких дозволило досягти поставленої мети.

Основна частина. Необхідність залучення системного підходу до будь-яких напрямків діяльності суспільства виявляється беззаперечно важливою та необхідною мірою. Суттєвим виявляється чітке поєднання розрізнених рішень в організовану за необхідним напрямком структуру. В бізнес-процесах це вкрай важлива та необхідна умова для чіткої та злагодженої роботи представників організації. Подібний вектор притаманний інформаційно-комунікаційній інфраструктурі підприємства незалежно від сфери

діяльності, а також обсягу виробництва. Необхідність всебічного аналізу апаратної частини та програмного забезпечення допомагає отримати більш доцільні рішення, які дозволять оптимізувати перебіг бізнес-процесів, підвищити продуктивність праці персоналу та загальну ефективність. Це надає змогу підприємству виконувати свої функції результативніше, що можна спостерігати в показниках дохідності компаній та швидкодії реалізації складних проєктів.

Отже, системну інтеграцію ми визначаємо не лише як набір автоматизованих технічних рішень, а, перш за все, як комплексне рішення з чіткою єдиною метою. Тобто, під послугою системної інтеграції треба вважати таку, де відбувається створення та супровід (обслуговування) інфраструктури підприємства, а саме мереж, центрів обробки даних та прикладного програмного забезпечення тощо.

За такого підходу ринок інформаційно-комунікаційних технологій має спиратися на сервісно-орієнтовані методи на базі відповідної архітектури (SOA – service-oriented architecture) для реалізації комплексу ІКТ-компонентів (сервісів) з метою побудови ефективних бізнес-процесів, а також враховувати потенціал хмарних технологій (обчислень) для своєчасного та всеосяжного мережевого доступу до необхідної ресурсної бази (мережі передавання даних, сервери, центри зберігання даних, додатки та сервіси) у швидкій кооперації з провайдерами (операторами). Тобто формується єдиний інформаційний простір з можливістю поставки програмних продуктів та побудови локальних мереж для комплексного рішення бізнес-задач наявними засобами ІКТ (рис. 1).

Провідні постачальники послуг пропонують рішення, інвестуючи в хмарні середовища за рахунок чого підвищують автоматизацію процесів, знижують ресурсоємність та суттєво зменшують індивідуальні налаштування. Хмари відносяться до величезних пулів з легкодоступними та простими в використанні віртуальними ресурсами, таких як технічне оснащення, платформи розробки та/або послуг. Ще одна особливість, ці ресурси можна легко переконфігурувати для адаптації до зовнішніх змінних навантажень (властивість масштабування) з гарантованим забезпеченням використовуваними ресурсами. Цей стек, як правило, використовують у моделях, пов'язаних з оплатою по мірі використання, де забезпечуються відповідна якість обслуговування та доступ до обчислювальних ресурсів за рахунок відповідних угод, що пропонуються безпосередньо постачальниками послуг.

Поняття «XaaS» (everything-as-a-service) визначає основні послуги, що пропоновані постачальниками хмарних послуг, до яких зараховуємо: програмне забезпечення, платформи розробки та обчислювальну інфраструктуру (табл. 1). Компанії за допомогою таких технологічних рішень, через процеси оновлення та обслуговування, можуть оптимізувати роботу з вивільненням внутрішніх ІТ-ресурсів для вирішення стратегічних задач через принципово відмінний від інших, перелік переваг (табл. 2).

Хмарні послуги наразі включають у себе зв'язок будь-якого типу, сховища даних, блокчейн та, навіть, робототехніку як послугу. Іншими словами, можна констатувати, що на ринку ІКТ формується певне поєднання моделей як «послуга» різного призначення. Точніше, відбувається певне поєднання вказаних послуг у стек, що орієнтований на цінність бізнесу (рис. 2). Вказані моделі ефективно взаємодіють з хмарними технологіями, що чинить позитивний вплив на:

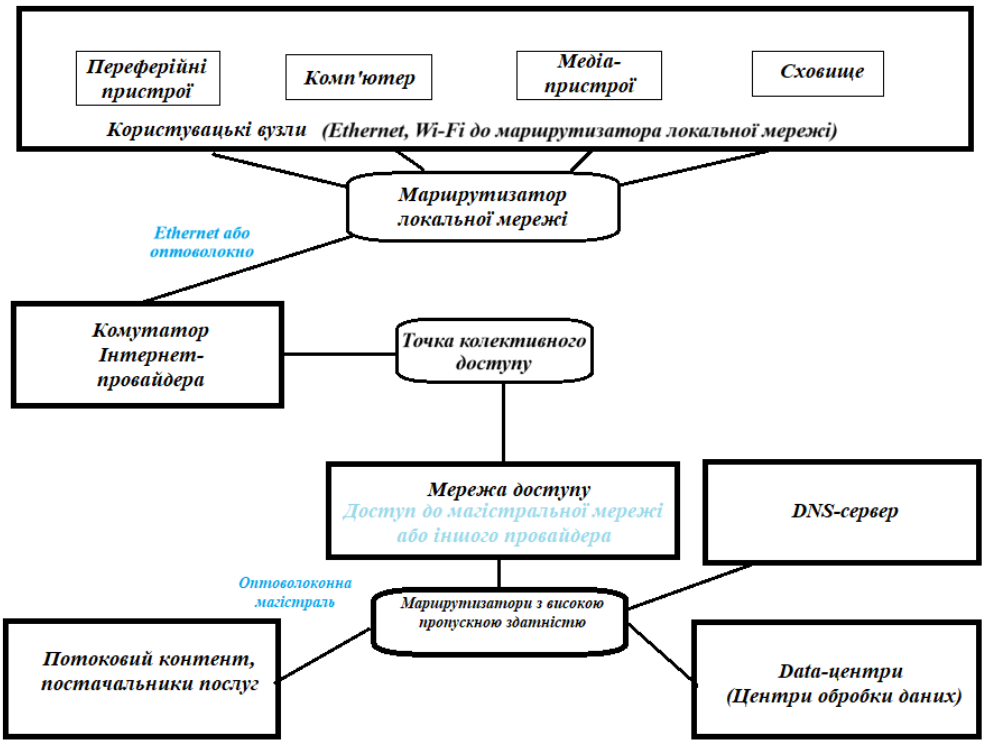

Рис. 1. Структура інформаційного простору з мережевою взаємодією

Джерело: складено авторами

Таблиця 1

Сервісні моделі в хмарних обчисленнях

Типи сервісних моделей	Концепція моделі	Приклади реалізації
SaaS (Software as a service) – програне забезпечення як послуга)	Модель обслуговування абстрагує окремі компоненти нижнього рівня, такі як мови програмування, операційні системи, мережі, сервери та сховища даних та направлена на надання послуг безпосередньо кінцевому користувачу	Gmail та інші додатки Google, Microsoft Office, Concur, соціальні мережі та служби доставки контенту
PaaS (Platform as a service) – платформа як послуга	Модель обслуговування абстрагується від апаратного рівня, але надає користувачам гнучке середовище розробки або виконання, що може бути наділена різноманітними мовами програмування та API (інтерфейсами прикладного програмування), веб-сервісами, базами даних. В цій моделі користувач не займається питаннями контролю хмарною інфраструктурою (наприклад, мережею, комп'ютерним обладнанням, операційними системами та сховищем). Націлена на підприємства та бізнес-користувачів, що займаються додатками та інфраструктурою ІКТ для власного забезпечення.	Масштабовані сервіси Google App Engine та Microsoft Azure
IaaS (Infrastructure-as-a-Service) інфраструктура як послуга	Модель обслуговування, що дозволяє користувачам поєднувати ресурси обробки, зберігання, передавання даних та інших основних обчислювальних ресурсів, яких вони потребують для створення платформ. Користувачі мають змогу налаштовувати довільне програмне забезпечення, операційні системи та додатки без необхідності контролювати базове хмарне обладнання. Як правило, ресурси надаються динамічно для забезпечення потреб користувача в кожен момент часу	Amazon Web Services (AWS), Rackspace, Google Compute Engine та окремі елементи Microsoft Azure

Джерело: складено авторами

Таблиця 2

Загальні переваги хмарних обчислень

Основні фактори	Особливості хмарних обчислень
Показники використання	Можливість у хмарного провайдера збалансування навантаження з використання (розподілення серверного простору в залежності від сезону або часових меж)
Масштабованість	Постачальники хмарних сервісів можуть розгортати безліч однакових серверів в типових конфігураціях і це дозволяє своєчасно контролювати, оновлювати та модернізувати власні ресурсні бази стандартизованим та автоматизованим шляхом
Розширення можливостей полоси пропускання	Розміщення серверних ферм на межі між двома окремими магістральними лініями та підключення до обох одночасно, що гарантує доступ для відправки та отримання трафіку
Розподілене кешування	Можливість організації серверного простору з найбільш часто запитуваним контентом клієнтами, що суттєво знижує загальний трафік Інтернет за рахунок скорочення маршрутів доставки на мережі (обходження вузьких місць у мережі передачі)
Робота з центрами обробки даних	Синхронізовані копії даних у різних фізично розміщених об'єктах, що надає можливість доступу до даних та убезпечують їх
Оточуюче середовище	Необхідність у постійному охолодженні технічної складової, дозволяє постачальникам цих послуг, розміщувати сервери та устаткування у більш прохолодних регіонах, де можлива природна вентиляція і це суттєво зменшує витрати
Розміщення	Приватні сервери, як правило займають приміщення, що обумовлюють певні витрати на нерухомість і мають максимально використовувати свій технічний потенціал, в свою чергу як ферми хмарних серверів є змога розміщувати в більш дешевих регіонах та поблизу відповідних енергосистеми

Джерело: складено авторами

1) гнучкість бізнесу – суттєве скорочення циклу та часу входження на ринок, створення умов для захоплення частки ринку з появою інноваційного рішення;

2) зниження ризиків – збільшення рентабельності інвестицій у нові ініціативи, збільшення ємності та доступності, поліпшення контролю над інформаційно-комунікаційними технологіями та підтримка безпеки, а також швидка реакція на конкурентні загрози;

3) ефективність витрат: збереження капіталу та перехід до операційних витрат, переорієнтованість на основний бізнес, оптимізація ресурсів ІКТ, заключення договорів по мірі необхідності.

На нашу думку, перспективи розвитку ринку ІКТ в отриманні максимального економічного ефекту пов'язані з поєднанням технологій та харних обчислень, мобільних технологій та комплексних технічних рішень, що дозволятимуть проводити системну інтеграцію. Компанії здатні отримати конкурентні переваги при умові доцільного розподілення праці, багатократного використання наявних рішень, розробки спеціалізованих інтеграційних рішень для галузевих напрямків та кооперації між розробниками корпоративного програмного забезпечення. Проте є негативний момент з приводу економічного обґрунтування залежності від хмарних провайдерів. Хоча для підтримки функціональності хмари необхідна серйозна технічна база та розвинута інфраструктура (наприклад, у компанії Google ще 10 років потому було біля

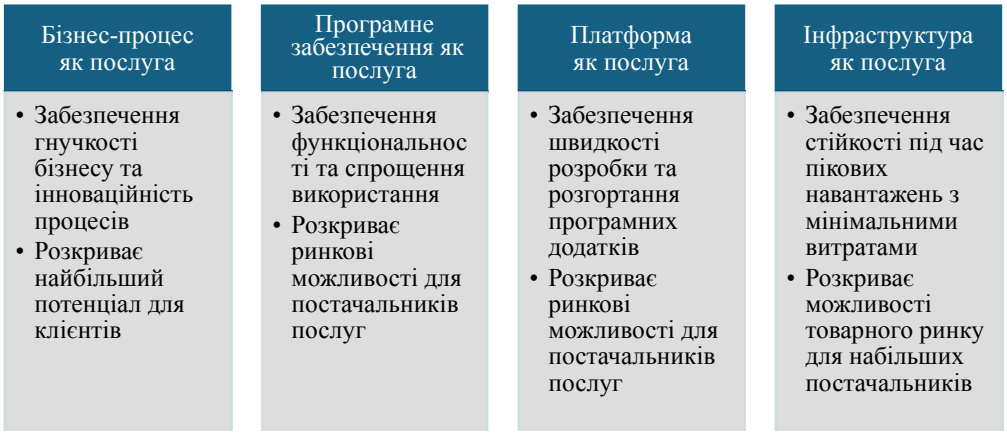

Рис. 2. СТЕК моделей ІКТ «як послуги»

Джерело: складено авторами

2,5 млн. задіяних серверів, судячи з усього у компаній Amazon та Microsoft їх ще більше, хоча цих даних не має у вільному доступі) важко точно визначити загальну кількість серверів або взагалі, яку ємність мають сьогодні найбільші хмарні провайдери. Досягнення в цьому напрямку зіграли велику роль для крупних, капіталізованих, діючих компаній і тут підтверджується монопольний характер цих компаній, а також виникають ризики, пов'язані зі зміною вартості чи обмеженням обсягу пропонованих послуг, керування доступом до даних користувачів, порушення конфіденційності, дозволи уряду або його партнерам використовувати дані користувачів. Але незважаючи на ситуацію з провідними компаніями, ринок ІКТ відкриває широкі можливості перед новими гравцями, що мають у своєму розпорядженні інноваційні ідеї, отже тут основним товаром є саме вони і саме вони можуть бути реалізовані з мінімальними витратами за рахунок хмарних послуг, оскільки дохід буде покривати витрати на ці послуги.

Висновки. Отже, ефективна організація бізнес-процесів сучасної компанії має передбачати залучення системної інтеграції та автоматизації як необхідного засобу підвищення оптимізації діяльності. Крім того, важливого значення набуває використання процесів та моделей, що взаємодіють із хмарними середовищами та технологіями, оскільки така інтеграція дозволяє отримати ряд позитивних здобутків, серед яких гнучкість бізнесу, зниження ризиків, оптимізація ресурсів ІКТ тощо.

Список використаних джерел:

1. Баринголь С.М. Ринок системної інтеграції в структурі галузі інформаційних технологій України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки.* 2022. № 3 (66). DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4536/66-4

2. Гадецька З. CRM-системи як засіб автоматизації бізнес-процесів торговельного бізнесу. *Цифрова економіка та економічна безпека.* 2024. Вип. 1 (10). С. 3–7. DOI: https://doi.org/10.32782/dees.10-1

3. Кизим М.О., Пилипенко А.А., Зінченко В.А. Збалансована система показників: монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2007. 192 с

4. Криворучко О.М. Інтегрований підхід до удосконалення бізнес-процесів підприємства. *Економіка транспортного комплексу*. 2018. Вип. 32. С. 17–29. DOI: https://doi.org/10.30977/ETK.2225-2304.2018.32.0.17

5. Лошенюк О.В. Автоматизація управління бізнес-процесами підприємства як основа гнучкості його діяльності: характеристика систем управління. *Економіка та суспільство.* 2022. Вип. 45 DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-46

6. Мороз С.І., Нужна С.А. Інтеграція інформаційних систем і технологій у побудові інформаційного простору сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.87

7. Цира О.В., Лєбєдєва І.Ю. Місце та роль програмного забезпечення у розвитку ринку ІКТ. *Наукові перспективи*. 2024. № 4 (46). С. 818–828. DOI https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4(46)-818-828

8. Цікало Є. Системна інтеграція в управлінні підприємствами: теоретико-концептуальні основи. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2022. Вип. 63. С. 123–132. DOI: http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.63.0.6310

9. Tanashchuk K., Filippov V., Kyfyak V., Krylov D., Mandra V., Skomorovskyi A. Adaptive management of the innovative development of enterprisesin the conditions of the national economy digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2023. Vol. 46. No. 2. P. 105–112. DOI: https://doi.org/10.15544/mts.2023.11

10. Shaposhnykov K., Filyppova S., Krylov D., Ozarko K., Yudin M., Biliaze O. Innovative development of enterprises in the context of digital transformations of the institutional environment of the national economy. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development.* 2023. Vol. 45. No. 3. P. 233–241. DOI: https://doi.org/10.15544/mts.2023.23

References:

1. Barynholts S. M. (2022) Rynok systemnoi intehratsii v strukturi haluzi informatsiinykh tekhnolohii Ukrainy [The market of system integration in the structure of the information technology industry of Ukraine]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky – Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Economic sciences*, vol. 3 (66). DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4536/66-4

2. Hadetska Z. (2024) CRM-systemy yak zasib avtomatyzatsii biznes-protsesiv torhovelnoho biznesu [CRM systems as a means of automating business processes of trade business]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital economy and economic security*, vol. 1 (10), pp. 3–7. DOI: https://doi.org/10.32782/dees.10-1

3. Kyzym M. O., Pylypenko A. A. & Zinchenko V. A. (2007) Zbalansovana systema pokaznykiv: monohrafiia [Balanced system of indicators: monograph]. Kharkiv : VD «INZhEK», 192 p. (in Ukrainian).

4. Kryvoruchko O. M. (2018) Intehrovanyi pidkhid do udoskonalennia biznes-protsesiv pidpryiemstva [An integrated approach to improving the enterprise's business processes]. *Ekonomika transportnoho kompleksu – Economy of the transport complex*, vol. 32, pp. 17–29. DOI: https://doi.org/10.30977/ETK.2225-2304.2018.32.0.17

5. Losheniuk O.V. (2022). Avtomatyzatsiia upravlinnia biznes-protsesamy pidpryiemstva yak osnova hnuchkosti yoho diialnosti: kharakterystyka system upravlinnia [Automation of enterprise business process management as a basis for the flexibility of its activity: characteristics of management systems]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 45. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-46

6. Moroz S. I. & Nuzhna S. A. (2021) Intehratsiia informatsiinykh system i tekhnolohii u pobudovi informatsiinoho prostoru silskohospodarskykh pidpryiemstv. [Integration of information systems and technologies in building the information space of agricultural enterprises]. *Efektyvna ekonomika – Efficient economy*, vol. 5. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.87

7. Tsyra O. V. & Liebiedieva I. Iu. (2024) Mistse ta rol prohramnoho zabezpechennia u rozvytku rynku IKT [The place and role of software in the development of the ICT market]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives,* vol. (46), pp. 818–828. DOI https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4(46)-818-828

8. Tsikalo Ye. (2022) Systemna intehratsiia v upravlinni pidpryiemstvamy: teoretyko-kontseptualni osnovy [System integration in enterprise management: theoretical and conceptual foundations]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia ekonomichna – Bulletin of Lviv University. The series is economical*, vol. 63, pp. 123–132. DOI: http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.63.0.6310

9. Tanashchuk K., Filippov V., Kyfyak V., Krylov D., Mandra V. & Skomorovskyi A. (2023) Adaptive management of the innovative development of enterprisesin the conditions of the national economy digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development,* vol. 46, no. 2, pp. 105–112. DOI: https://doi.org/10.15544/mts.2023.11

10. Shaposhnykov K., Filyppova S., Krylov D., Ozarko K., Yudin M. & Biliaze O. (2023) Innovative development of enterprises in the context of digital transformations of the institutional environment of the national economy. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development,* vol. 45, no. 3, pp. 233–241. DOI: https://doi.org/10.15544/mts.2023.23

Стаття надійшла до редакції 04.10.2024

UDC 330.341
JEL O31, O32, O34
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.10

Artem Artyukhov
DSc in Economics, PhD in Engineering, Associate Professor,
Sumy State University
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1112-6891
E-mail: a.artyukhov@biem.sumdu.edu.ua

Nadiia Artyukhova
PhD in Engineering, Associate Professor, Senior Researcher
University of Economics in Bratislava;
Sumy State University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2408-5737
E-mail: n.artyukhova@biem.sumdu.edu.ua

Anastasiia Samoilikova
PhD in Economics, Senior Lecturer,
Sumy State University
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8639-5282
E-mail: a.samoilikova@biem.sumdu.edu.ua

PARADOX OF SKILL IN THE TRANSFER OF INNOVATION: HARD WORK OR(AND) LUCK?

Abstract. *This article provides an authors' view on the phenomenon of the paradox of skill in the transfer of technologies (innovations). The impact of Mauboussin's success equation on sports, economy, education and science is analyzed. The authors proposed that the paradox of skill may be used to improve the efficiency of innovation transfer. The algorithm for evaluating the level of readiness of a product for implementation on different scales from the point of view of the concept of the paradox of skill is given. Suppose we have the same skill level as our competitors, and the luck factor is problematic. In that case, we must first provide a deeper analysis of the level of product readiness to improve skills and minimize failure through forecasting and risk assessment. The proposed algorithm allows the maximal evaluate the skill at each stage of the analysis of the product's readiness level according to different classification scales. It reduces the risks of loss of skill according to Mauboussin's approach. In addition, this algorithm determines the possibility of using artificial intelligence and neural networks to increase success in technology transfer.*

Keywords: *paradox of skill, technology transfer, readiness level, (M)RL model.*

Артем Артюхов
доктор економічних наук, кандидат технічних наук, доцент,
Сумський державний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1112-6891
E-mail: a.artyukhov@biem.sumdu.edu.ua

Надія Артюхова
кандидат технічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
University of Economics in Bratislava;
Сумський державний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2408-5737
E-mail: n.artyukhova@biem.sumdu.edu.ua

Анастасія Самойлікова
кандидат економічних наук, старший викладач,
Сумський державний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8639-5282
E-mail: a.samoilikova@biem.sumdu.edu.ua

ПАРАДОКС МАЙСТЕРНОСТІ У ПЕРЕДАЧІ ІННОВАЦІЙ: НАПОЛЕГЛИВА ПРАЦЯ ЧИ(І) ВДАЧА?

Анотація. *У статті представлено авторський погляд на феномен парадоксу майстерності при передачі технологій (інновацій). Проаналізовано вплив рівняння успіху Мобуссіна на спорт, економіку, освіту та науку. Автори припускають, що парадокс майстерності може бути використаний для підвищення ефективності трансферу інновацій.*

© Artem Artyukhov, Nadiia Artyukhova, Anastasiia Samoilikova, 2024

Наведено алгоритм оцінки рівня готовності продукту до впровадження в різних масштабах з точки зору концепції парадоксу майстерності. Припустимо, що ми маємо такий самий рівень майстерності, як і наші конкуренти, а фактор везіння є проблематичним. У такому випадку ми повинні спочатку провести більш глибокий аналіз рівня готовності продукту, щоб поліпшити навички і мінімізувати невдачі за допомогою прогнозування та оцінки ризиків. Запропонований алгоритм дозволяє максимально оцінити навички на кожному етапі аналізу рівня готовності продукту за різними класифікаційними шкалами. Це зменшує ризики втрати майстерності відповідно до підходу Мобуссіна. Крім того, цей алгоритм визначає можливість використання штучного інтелекту та нейронних мереж для підвищення успішності трансферу технологій.

Ключові слова: *парадокс навичок, трансфер технологій, рівень готовності, модель (M)RL.*

Introduction. Technology transfer is a complex process that depends on the transfer object's life cycle stage and the environment. If the transfer mastery depends on the internal environment (the stage of the product life cycle), then there are risk and luck factors in the external environment. However, it is possible to increase the potential success and reduce the risks by increasing the skill at the stage of product development. The task of assessing internal factors and the level of product readiness for implementation from the point of view of disruptive parameters is an actual task.

Analysis of recent research and publications. The "paradox of skill" is a phenomenon that has garnered attention in various fields, particularly in sports and management, where the relationship between skill level and performance outcomes is examined [1]. This phenomenon also has implications across various fields, including science and academia, where the relationship between skill, performance, and outcomes can be complex and counterintuitive. This paradox suggests that as the skill level of competitors increases, the role of luck becomes more pronounced in determining the outcomes of competitions.

Before discussing technology transfer, it is important to "feel" the paradox of skill in different industries. This explanation will provide additional information about the nature of the paradox and the subtleties of the relationship between skill and luck in various applications.

In sports, the paradox of skill is often articulated through the observation that elite athletes, despite their high levels of skill, experience outcomes significantly influenced by chance. Authors [2] highlight that in highly competitive environments, the best players often exhibit similar skill levels, leading to outcomes predominantly determined by luck rather than skill alone. This assertion is supported by authors [3], who further elaborate that as players' skills converge, the variability in performance outcomes increases, thereby elevating the impact of luck. This phenomenon can be particularly observed in team sports, where unpredictable factors, such as referee decisions or unforeseen events during the game, can sway the performance of teams with similarly skilled players. The implications of the paradox of skill extend beyond sports into organizational contexts, where similar dynamics can be observed. Smith et al. [4] discuss how leaders in organizations face paradoxical challenges that require them to balance competing demands effectively. This balancing act can mirror the paradox of skill, where organizations with highly skilled employees may still face unpredictable market conditions that can undermine their competitive advantages. Gopakumar and Gupta [5] emphasize the need for leaders to develop paradoxical leadership skills to navigate these tensions, suggesting that the ability to manage skill and luck is crucial for organizational success.

Moreover, the paradox of skill has been explored in the context of psychological responses to performance pressures. Day et al. [6] note that heightened focus on specific skills can lead to anxiety and fear of failure, which may ironically hinder performance. This fact aligns with the findings of Peña [7], who investigates how anticipatory anxiety can paradoxically enhance performance through imagery techniques. Such psychological dynamics illustrate that mental states can significantly influence outcomes even in skill-intensive environments, further complicating the relationship between skill and performance. The literature also suggests that the paradox of skill can inform strategies for training and development. Toner and Moran [8] argue that expert performers must develop a heightened awareness of their bodily movements, challenging traditional views that advocate for a more automatic execution of skills. This notion resonates with the idea that understanding the interplay between skill and mental processes can improve performance outcomes, even in unpredictable elements. In conclusion, the paradox of skill presents a complex interplay between skill, luck, and psychological factors across various domains. As organizations and athletes strive for excellence, acknowledging the limitations of skill alone and the role of chance can lead to more effective strategies for performance enhancement and leadership development.

The findings from relevant studies that explore the paradox of skill in the context of scientific research and education are shown below. One of the key areas where the paradox of skill manifests is in the recruitment and retention of talent in academia. Łuczaj [9] discusses the paradoxical nature of academic migration to Poland, where internationally mobile academics often criticize policies promoting internationalization. This criticism highlights a disconnect between the skills and qualifications of these academics and the institutional frameworks that govern their careers. The paradox arises when highly skilled individuals are constrained by policies that do not effectively recognize or leverage their expertise, leading to a misalignment between skill and opportunity. In science education, the paradox of skill is evident in the challenges educators face in fostering effective learning environments. Balducci [10] notes that while there is a growing emphasis on gender equality in education, the widening gender differences in science skills present a paradox. This discrepancy suggests that despite advancements in educational policies, underlying biases and structural issues continue to hinder equitable skill development in science. Such findings underscore the complexity of skill acquisition and the factors that can impede progress, even in environments designed to promote equality. Moreover, translating scientific knowledge into practical applications often encounters paradoxical challenges. Fernández-Esquinas et al. [11] highlight the difficulties in university-industry interactions, particularly in peripheral innovation systems. The authors argue that despite the presence of skilled researchers, translating scientific results into marketable innovations remains problematic. This situation exemplifies

the paradox of skill, where high levels of expertise do not necessarily correlate with successful outcomes in applied settings, thus necessitating a reevaluation of how skills are utilized within the innovation ecosystem. The paradox of skill also extends to the teaching and assessment of scientific competencies. Gishen et al. [12] emphasize the importance of soft skills in medical education, such as communication and professionalism. They argue that while these skills are critical for effective practice, they are often undervalued in traditional assessment models, prioritizing complex science knowledge. This misalignment creates a paradox where students may excel in technical skills but struggle in essential interpersonal competencies, ultimately affecting their performance in real-world scenarios. Furthermore, the complexities of scientific writing illustrate the paradox of skill in academia. Merkle [13] points out that while writing is a fundamental skill for scientists, it is often not adequately taught within science education programs. This oversight leads to a paradox where students are expected to produce high-quality scientific writing without the necessary instruction, resulting in a gap between their skills and expectations. In conclusion, the paradox of skill in science and academia reveals a multifaceted interplay between skill development, institutional frameworks, and practical applications. As organizations and educational institutions strive to cultivate talent and foster innovation, recognizing and addressing the paradoxes inherent in skill utilization is crucial for achieving desired outcomes. The literature suggests that a more nuanced understanding of these dynamics can inform strategies for improving educational practices and enhancing the translation of scientific knowledge into impactful applications.

This concept has significant implications for technology transfer, where the expected benefits from transferring advanced technologies may not materialize as anticipated due to the dynamics of skill distribution and competition. Below, the paradox of skill within the context of technology transfer is explored, examining its implications for economic growth, innovation, and competitive advantage.

The aim of the article. This article aims to develop an algorithm for risk assessment and an attempt to "counteract" failure through the prediction and application of artificial intelligence due to the minimization of potential random factors when changing the level of product readiness for implementation.

Results and discussion. The paradox of skill, as articulated in Mauboussin's equation, posits that success in various domains, including technology transfer, is contingent upon both skill and luck. This relationship raises critical questions about the efficacy of technology transfer processes, particularly in how skills are developed and utilized within organizations. While skill is essential, the unpredictable nature of luck can significantly influence outcomes, creating a paradoxical situation where high skill does not always guarantee success.

Technology transfer is fundamentally a process involving the transfer of knowledge, technology, and practices from one entity to another, often requiring a nuanced understanding of the transferring organization's capabilities and the receiving entity's absorptive capacity [14,15]. The effectiveness of technology transfer can be influenced by the skills of the individuals involved and the structural and relational dynamics within technology networks [16,17]. For instance, Agbim emphasizes that successful technology transfer relies on the cooperation of actors within a technology network, which can enhance the performance of the transferred technology [14]. This highlights the importance of individual skills and the collective capabilities of organizations engaged in technology transfer.

However, the paradox of skill becomes evident when considering that even highly skilled individuals or organizations may encounter failures due to unforeseen circumstances or external factors – essentially the role of luck. Artyukhov et al. articulate that success is a function of both skill and luck, suggesting that even with high levels of skill, outcomes can be unpredictable [18]. This duality is echoed in the context of technology transfer, where the ability to absorb and implement new technologies can be hampered by factors outside the control of skilled personnel, such as market conditions or regulatory environments [19].

Moreover, the interplay between skill and luck can manifest in various ways across different contexts. For example, authors [20] discuss how the breadth of experience can lead to legitimacy issues in entrepreneurship, suggesting that while diverse skills are beneficial, they may also create challenges in establishing credibility. This notion can be applied to technology transfer, where organizations with a broad skill set may struggle to gain recognition or support in specific technological domains, thus complicating the transfer process.

Additionally, the "learning curve" concept is pertinent to understanding the paradox of skill in technology transfer. Steenhuis and Bruijn note that the time required to become proficient with transferred technology can vary significantly, influenced by both the skill level of the individuals involved and the inherent uncertainties of the technology itself [21]. This variability underscores organizations' need to cultivate skills and develop strategies that account for the unpredictable nature of technology transfer outcomes.

Assessment of skill during technology transfer can be carried out at various stages of product readiness for implementation. Also, it should be done according to different classification features, which are given below.

1. Technology Readiness Level (TRL) [22] or Manufacturing Readiness Level (MRL-1) [23] depending on the product's features.
2. Innovation Readiness Level (IRL) [24].
3. System Readiness Level (SRL) [25].
4. Intellectual Property Readiness Level (IPRL) [26].
5. Market Readiness Level (MRL-2) [27].
6. Adoption Readiness Level (ARL) [28].

Another option that can be considered as working is to reduce the degree of risk and increase the degree of luck. At first glance, this approach correlates with the last point of the classification of levels of development readiness for implementation, which is given above.

However, before using this option, you should refer to the work [29]:

"Risk and luck are two fundamental concepts that play a crucial role in shaping the outcomes of our actions and decisions. Risk refers to the potential for facing loss or negative consequences due to a particular action. It's about the possibility of an unfavourable outcome when we dare to reach for something of value.

Luck, on the other hand, is the chance occurrence of events in our favour without our intentional action or

calculation. It's the unpredictable and uncontrollable force that can change the course of events in unexpected ways…

…Risk and luck are two sides of the same coin, influencing the outcomes of our decisions and actions in ways that are often complex and interwoven. Both concepts are characterized by unpredictability and have significant impacts on decision-making, albeit in different manners. They share the commonality of affecting outcomes beyond our immediate control, making them critical factors in both personal and professional contexts.

Similarities:

• Unpredictability: Both risk and luck introduce a degree of uncertainty into any decision-making process. While we can often anticipate and plan for risk to some extent, its outcomes, much like those of luck, can still be unpredictable.

• Impact on Decision-Making: The potential for risk or the hope of luck can influence our choices. Whether investing in the stock market, pursuing a new career, or even in daily decisions, the way we weigh potential outcomes can be swayed by our perceptions of risk and the possibility of fortuitous events.

Differences:

• Measurability and Management: Risk, unlike luck, can often be measured and managed. Through analysis, we can estimate the likelihood and potential impact of risks, allowing for strategies to mitigate them. Luck, by contrast, is inherently random and beyond our control. We cannot manage its occurrence or influence its outcome through analysis or planning.

• Origin: Risk is typically associated with a specific decision or action taken, meaning it has a traceable origin. Luck does not necessarily follow from our actions and can occur independently of them.

Spotting Bias Towards Risk or Reliance on Luck:

• Individuals more biased towards risk-taking often engage in thorough analysis and calculation before making decisions. They might have contingency plans in place, reflecting a belief in controlling outcomes through strategy.

• Those relying more on luck might make decisions with less deliberation or with an optimistic belief in favourable outcomes, regardless of the odds or existing data…".

Thus, despite the close nature of these two concepts, there is no need to confuse them. A better option is to include ARL in the decision-making matrix to increase the skill's influence.

Suppose we are at the same skill level as our competitors, and the luck factor is problematic to consider. In that case, we must first provide a deeper analysis of the level of product readiness to improve skills and minimize failure through forecasting and risk assessment.

Based on the above-listed classification signs of product readiness for implementation, an algorithm for increasing skill influence is proposed (Figure 1).

Figure 1 presents a structured model for evaluating product readiness parameters and addresses the paradox of skill assessment by integrating various evaluation methodologies and metrics. It bridges readiness assessment with advanced technologies (like AI) and traditional evaluation methods, eventually targeting market applicability.

1. Product readiness parameters.

This is the starting point, representing the set of parameters used to evaluate the readiness of a product or system. It feeds into specific readiness levels, represented by different categories of metrics.

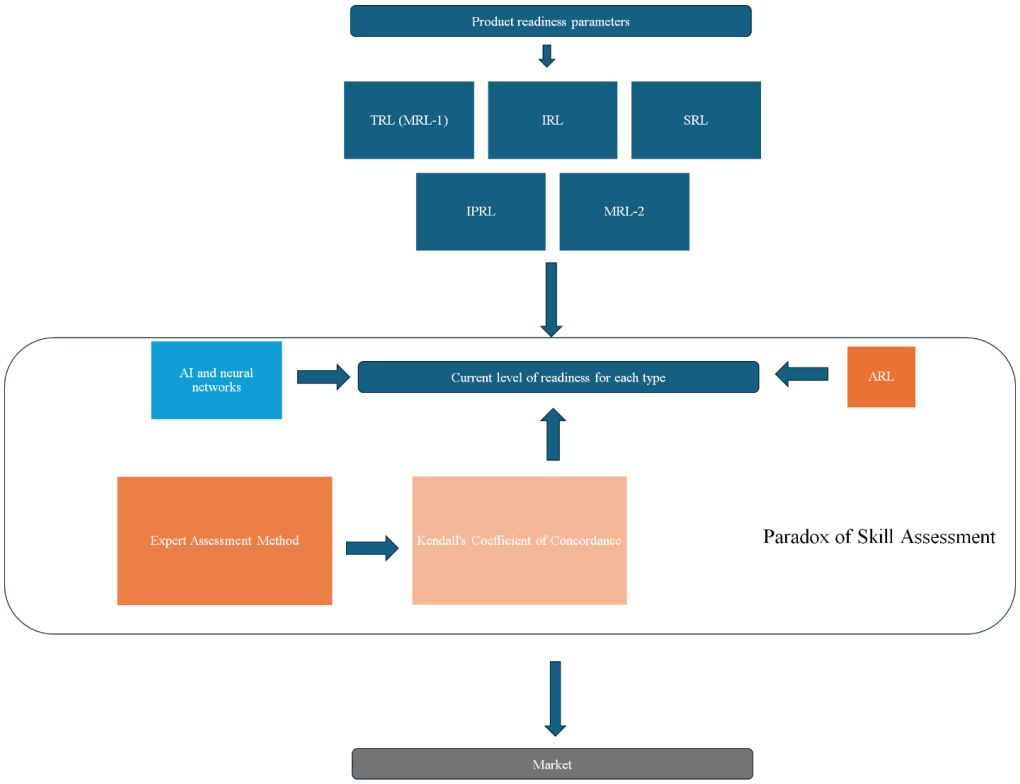

Figure 1. Algorithm for increasing the degree of skill influence in the process of technology transfer

2. Determining current readiness.

The readiness levels feed into a central process labeled the "Current level of readiness for each type". This stage determines the status of the product across the various readiness categories.

3. Readiness assessment.

• AI and neural networks:

– These advanced computational methods are utilized to analyze and predict the paradox of skill and level of luck (as shown, for example, in the game industry [30]). They provide a data-driven approach to readiness assessment.

• Expert assessment method:

– a traditional evaluation method involving human experts, which focuses on subjective analysis based on expertise;

– this feeds into Kendall's coefficient of concordance, a statistical measure used to evaluate the agreement among experts, ensuring reliability and consensus in readiness evaluation;

– ARL represents a synthesized metric or a final readiness level derived from the other readiness assessments.

4. Feedback Loops.

Readiness evaluation involves iterative feedback, allowing adjustments based on insights gained from both AI-driven analysis and expert consensus. This iterative nature reflects the paradox of skill assessment, as multiple perspectives are reconciled to ensure an accurate readiness level.

5. Market Integration.

The current level of readiness for each type ultimately feeds into the market, implying that readiness assessment is oriented toward market applicability and deployment. This linkage ensures that the assessment process is theoretical and aligned with practical implementation and commercialization needs.

Key concepts of the algorithm.

1. Integration of traditional and advanced methods.

Figure 1 highlights a hybrid approach that combines advanced technologies (AI and neural networks) with traditional expert-based evaluations.

Using Kendall's coefficient of concordance ensures that the subjectivity of expert assessments is balanced with statistical rigor.

2. Iterative and multi-level analysis.

Multiple readiness metrics (TRL, IRL, SRL, IPRL, MRL) provide a comprehensive evaluation framework, ensuring that no aspect of readiness is overlooked.

The feedback loops accommodate continuous improvement, aligning the product with market expectations.

3. Focus on the "paradox of skill assessment":

This term suggests a tension between subjective expertise and objective technological methods in readiness evaluation.

The model resolves this paradox by integrating both approaches into a coherent framework.

Conclusions and prospects for further research. The paradox of skill in technology transfer highlights the complex interplay between skill and luck, suggesting that while skill development is crucial, organizations must also navigate the uncertainties accompanying technology transfer processes. The literature reveals that successful technology transfer is not solely dependent on the skills of individuals but is also shaped by external factors and the dynamics of technology networks. Thus, a comprehensive understanding of technology transfer must consider skills development and luck's unpredictable nature.

The proposed algorithm allows the evaluation of the skill at each stage of the analysis of the product's readiness level according to different classification scales. It reduces the risks of loss of skill according to Mauboussin's approach. In addition, this algorithm determines the possibility of using artificial intelligence and neural networks to increase the level of success in technology transfer.

The task of further research is to study the possibilities of artificial intelligence and neural networks as tools for increasing the level of success in technology transfer.

Acknowledgment. The research is supported by the budget of the Ministry of Education and Science of Ukraine (research topic 0122U000772 "Business-Education-Science" Coopetition: Institutional and Economic Models of Innovation Transfer for National Security and Sustainable Development) and by a European Union grant "Immersive Marketing in Education: Model Testing and Consumers' Behavior" (No. 09I03-03-V04-00522/2024/VA)

References:

1. Mauboussin, M.J. (2012) Success Equation. Untangling Skill and Luck in Business, Sports, and Investing. Harvard Business Review Press, 2012. – 320 p.

2. Gilbert, D. & Wells, M. (2019). Ludometrics: luck, and how to measure it. J*ournal of Quantitative Analysis in Sports,* 15(3), 225–237. DOI: https://doi.org/10.1515/jqas-2018-0103

3. Csurilla, G., Boros, Z., Fűrész, D., Gyimesi, A., Raab, M., & Sterbenz, T. (2023). How much is winning a matter of luck? a comparison of 3 × 3 and 5v5 basketball. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4), 2911. DOI: https://doi.org/10.3390/ijerph20042911

4. Smith, W., Besharov, M., Wessels, A., & Chertok, M. (2012). A paradoxical leadership model for social entrepreneurs: challenges, leadership skills, and pedagogical tools for managing social and commercial demands. *Academy of Management Learning and Education*, 11(3), 463–478. DOI: https://doi.org/10.5465/amle.2011.0021

5. Gopakumar, K., & Gupta, V. (2023). Combining profit and purpose: paradoxical leadership skills and social–business tensions during the formation and sustenance of a social enterprise. *Nonprofit Management and Leadership*, 34(3), 489–522. DOI: https://doi.org/10.1002/nml.21580

6. Day, M., Thatcher, J., Greenlees, I., & Woods, B. (2006). The causes of and psychological responses to lost move syndrome in national level trampolinists. *Journal of Applied Sport Psychology,* 18(2), 151–166. DOI: https://doi.org/10.1080/10413200600653782

7. Peña, D. (2009). The beneficial effects of anticipating anxiety-related symptoms: an investigation of paradoxical-success imagery in the laboratory. *Journal of Imagery Research in Sport and Physical Activity*, 4(1). DOI: https://doi.org/10.2202/1932-0191.1037

8. Toner, J. and Moran, A. (2015). Enhancing performance proficiency at the expert level: considering the role of 'somaesthetic awareness'. *Psychology of Sport and Exercise,* 16, 110–117. DOI: https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.07.006

9. Łuczaj, K. (2022). Academic migration to Poland: policies and paradoxes. *Science Technology and Society*, 28(1), 88–107. DOI: https://doi.org/10.1177/09717218221075144

10. Balducci, M. (2023). Linking gender differences with gender equality: a systematic-narrative literature review of basic skills and personality. *Frontiers in Psychology,* 14. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1105234

11. Fernández-Esquinas, M., Pinto, H., Yruela, M., & Pereira, T. (2016). Tracing the flows of knowledge transfer: latent dimensions and determinants of university–industry interactions in peripheral innovation systems. *Technological Forecasting and Social Change*, 113, 266–279. DOI: https://doi.org/10.1016/j.techfore.2015.07.013

12. Gishen, F., Dacre, J., Horn, C., & Peters, D. (2020). Educating future doctors for uncertainty and complexity. *The Clinical Teacher,* 17(6), 726–728. DOI: https://doi.org/10.1111/tct.13165

13. Merkle, B. (2019). Writing science: transforming students' science writing by tapping into writing instruction scholarship and best practices. *Bulletin of the Ecological Society of America,* 100(1). DOI: https://doi.org/10.1002/bes2.1487

14. Agbim, K. (2018). Technology transfer and technology transfer performance: the role of technology network of manufacturing entrepreneurships. *Open Journal of Economics and Commerce,* 1(1), 28–38. DOI: https://doi.org/10.22259/2638-549x.0101004

15. Park, S. & Lee, Y. (2011). Perspectives on technology transfer strategies of Korean companies in point of resource and capability based view. *Journal of Technology Management & Innovation,* 6(1), 161–184. DOI: https://doi.org/10.4067/s0718-27242011000100013

16. Bozeman, B., Rimes, H., & Youtie, J. (2015). The evolving state-of-the-art in technology transfer research: revisiting the contingent effectiveness model. *Research Policy*, 44(1), 34–49. DOI: https://doi.org/10.1016/j.respol.2014.06.008

17. Hong, J. (2016). Framework for cultivating the technology transfer based on the analysis of technology transfer network. DOI: https://doi.org/10.14257/astl.2016.126.08

18. Artyukhov, A., Gavurová, B., Volk, I., Bilan, S., Lyeonov, S., & Mudarri, T. (2023). External assessment of medical education quality: indicative model development considering paradox of skill. *Frontiers in Public Health*, 11. DOI: https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1184861

19. Waroonkun, T. and Stewart, R. (2007). Modeling the international technology transfer process in construction projects: evidence from Thailand. *The Journal of Technology Transfer,* 33(6), 667–687. DOI: https://doi.org/10.1007/s10961-007-9043-1

20. Kacperczyk, A. and Younkin, P. (2017). The paradox of breadth: the tension between experience and legitimacy in the transition to entrepreneurship. *Administrative Science Quarterly*, 62(4), 731–764. DOI: https://doi.org/10.1177/0001839217700352

21. Steenhuis, H. and Bruijn, E. (2010). Technology transfer and learning. T*echnology Analysis and Strategic Management*, 14(1), 57–66. DOI: https://doi.org/10.1080/09537320220125883

22. Artyukhov, A., Bilan, S., Volk, I., Lyeonov, & Serafimova, D. (2023). SPACE-RL Innovation Transfer Model "Science-Business". *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 15, 1–15. DOI: http://doi.org/10.24818/ejis.2023.01

23. Manufacturing readiness level. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Manufacturing_readiness_level

24. Ozcan, S., Stornelli, A. & Simms, C. (2024). A Product Innovation Readiness Level Framework. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 71, 9920–9937. DOI: https://doi.org/10.1109/TEM.2023.3312595

25. Yasseri, S., & Bahai, H. (2018). System Readiness Level Estimation of Oil and Gas Production Systems. *International Journal of Coastal, Offshore and Environmental Engineering,* 3(2), 31–44. DOI: https://doi.org/10.29252/ijcoe.2.2.31

26. IPR Readiness Level – IPRL. Available at: https://kthinnovationreadinesslevel.com/wp-content/uploads/sites/9/2021/02/IPR-Readiness-Level_E.pdf

27. Understanding market readiness level: From idea to IP. Available at: https://iuk-business-connect.org.uk/perspectives/understanding-market-readiness-level/

28. Adoption Readiness Levels (ARL) Framework. Available at: https://www.energy.gov/technologytransitions/adoption-readiness-levels-arl-framework

29. Balancing Acts: Exploring Risk and Luck Through Lens of Gender and Decision-Making. Available at: https://dadsinbusiness.co.uk/blog/risk-and-luck/

30. The science of luck: Can luck be measured or predicted in gambling? Available at: https://thesun.ng/the-science-of-luck-can-luck-be-measured-or-predicted-in-gambling/

Стаття надійшла до редакції 25.09.2024

UDC 331.101
JEL Q56, F63
DOI 10.32782/2617-5940.2.2024.11

Olga Kudrina
Doctor of Economics, Professor,
Professor Business Economics and Administration Department,
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7364-1998
E-mail: olya.dina@gmail.com

Oksana Kovtun
Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9516-8628
E-mail: kovtunok@ukr.net

SUSTAINADILITY AS A BASIS FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISE

Abstract. *The modern economic development of enterprises is impossible without enhancing their level of sustainability, which ensures success in overcoming globalization challenges and achieving socio-economic growth objectives. This underscores the relevance of researching the types of sustainability in business entities. The aim of this article is to specify the types of sustainability in enterprise economic activity. Research methods: logical analysis, generalization. Based on a literature review, this article specifies the types of sustainability in enterprise economic activity that collectively define sustainable enterprise development. These include economic sustainability, financial sustainability, production sustainability, resource sustainability, marketing sustainability, social and psychological sustainability, environmental sustainability, organizational and managerial (including functional) sustainability, innovation sustainability, and risk sustainability. Such systematization of enterprise sustainability types allows us to represent the entire system of interactions among sustainability elements. Clarifying the types of sustainability in enterprise economic activity, as identified in the scientific literature, is essential for further consideration when forming strategic development perspectives for business entities.*

Keywords: *sustainability, economic development, enterprise, condition.*

Ольга Кудріна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри бізнес-економіки та адміністрування,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7364-1998
E-mail: olya.dina@gmail.com

Оксана Ковтун
кандидат педагогічних наук, доцент,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9516-8628
E-mail: kovtunok@ukr.net

СТІЙКІСТЬ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *Сучасний економічний розвиток підприємств не можливий без посилення рівня їх стійкості, що забезпечує успішність у подоланні глобалізаційних викликів та досягнення цілей соціально-економічного зростання. Це обґрунтовує актуальність дослідження видів стійкості суб'єктів підприємництва. Метою статті є конкретизація видів стійкості господарської діяльності підприємства. Методи дослідження: логічний аналіз, узагальнення. У статті за результатами літературного огляду конкретизовано види стійкості господарської діяльності підприємства, які у сукупності визначають стійкий розвиток підприємства. До таких віднесено: економічну стійкість, фінансову стійкість, виробничу стійкість, ресурсну стійкість, маркетингову стійкість, соціально-психологічну стійкість, екологічну стійкість, організаційно-управлінську (у тому числі функціональну) стійкість, інноваційну стійкість та ризико-стійкість. Така систематизація видів стійкості підприємства дозволяє представити всю систему взаємодії елементів стійкості. Уточнення видів стійкості господарської діяльності підприємства, відокремлюваних у науковій літературі, необхідне для їх подальшого урахування при формуванні стратегічних перспектив розвитку суб'єктів господарювання.*

Ключові слова: *стійкість, економічний розвиток, підприємство, стан.*

© Olga Kudrina, Oksana Kovtun, 2024

Problem statement. The modern economic development of enterprises cannot occur without strengthening their sustainability, which ensures success in overcoming globalization challenges and achieving socio-economic growth objectives. Therefore, addressing sustainability is critical for all business entities.

Analysis of the latest research and publications. Domestic researchers such as Zahirniak D., Danylo V., Ishchenko S., and Lyha D. [1], Fenii N. [2], Kolesnikov A. [3], Shamrin R. [4], Herasymova O., Kashyrnikova I., and Spiridonova K. [5], Kucha D. [6], Tyshchenko O. and Noryk L. [7], Demidova I. [8], Skakunenko O. [9], Kulakova S. and Kasminina K. [10], Miokova H. and Samsonova K. [11], Kudriavtsev V. [12], Markina I., Taran-Lala O., and Yakhnitska V. [13], Kovalskyi A. [14], Bolshakova E. [15], and others have extensively researched sustainable enterprise development. However, we believe that further research is needed to clarify the components of sustainable enterprise development.

The aim of the article: to specify the types of sustainability in enterprise economic activity.

Research methods: logical analysis, generalisation

Summary of the main research material. Scholars have detailed the primary characteristics of sustainability for individual entities. For instance, Zahirniak D., Danylo V., Ishchenko S., and Lyha D. highlight that economic sustainability in enterprises is viewed through profit maximization theory, while strategic sustainability focuses on maintaining enterprise integrity through financial, production, marketing, social, and other forms of sustainability [1]. Fenii N. dedicated his research to enterprise financial sustainability [2].

Kolesnikov A. defined the sustainability of enterprise economic activity as comprising the following types [3]:

– production;
– marketing;
– socio-economic (including human resources);
– ecological.

Shamrin R. proposed a definition of sustainable development for agricultural enterprises, including [4]:

– social;
– economic;
– ecological;
– institutional sustainability.

Herasymova O., Kashyrnikova I., and Spiridonova K. expanded this list and included the following as essential components of a new management paradigm [5]:

– social sustainability;
– environmental (ecological) sustainability;
– operational sustainability;
– reengineering;
– education;
– scientific and technological progress;
– economic sustainability.

Kucha D., in his study on the sustainability of enterprise economic activity, presented it as a combination of the following components [6, p. 76]:

– organizational and managerial sustainability;
– production and financial sustainability;
– resource sustainability;
– marketing sustainability;
– innovation sustainability;
– socio-economic sustainability;
– environmental (ecological) sustainability.

Tyshchenko O. and Noryk L. identified the following types of sustainability [7]:

– financial;
– human resources;
– marketing;
– investment;
– production;
– technical and technological;
– managerial.

Demidova I. distinguishes the following elements of sustainability [8]:

– financial sustainability;
– technical and technological sustainability;
– organizational and structural sustainability;
– human resources sustainability;
– informational and intellectual sustainability;
– marketing sustainability;
– resource sustainability;
– environmental (ecological) sustainability.

In our view, human resources sustainability could be considered a component of resource sustainability, and certain types are not included (e.g., innovation, social sustainability).

Skakunenko O. defines economic sustainability as a balanced equilibrium of enterprise assets, ensuring stable profitability and growth of economic performance indicators, considering key external and internal factors [9].

Kulakova S. and Kasminina K. view enterprise sustainability as the ability to maintain or return to equilibrium, distinguishing between static equilibrium (maintaining initial system parameters) and dynamic equilibrium (development without significant deviation from a set trajectory) [10].

Miokova H. and Samsonova K. analyzed financial sustainability as an enterprise's property that reflects its ability to maintain financial equilibrium and sustain its core operational characteristics over time despite external and internal influences [11].

Kudriavtsev V. defined [12]:

– economic (financial) sustainability as an economic state allowing the enterprise to operate within a break-even zone, maintaining solvency and creditworthiness;

– social sustainability as the loyalty of internal and external stakeholders;

– environmental (ecological) sustainability as compliance with permissible environmental impact limits.

Markina I., Taran-Lala O., and Yakhnitska V. identified the following interrelated components of internal enterprise sustainability [13]:

– economic sustainability (including financial, market, organizational-structural, production, investment, and technical-technological sustainability);
– social-psychological sustainability;
– environmental (ecological) sustainability;
– risk sustainability.

Analyzing sustainable development in infrastructure enterprises, Kovalskyi A. highlighted the following types of sustainability [14]:

– economic and financial;
– environmental (including climate resilience);
– social;
– institutional.

One of the most extensive classifications was proposed by Bolshakova E., who identified the following types of sustainability [15, p.39]:

– financial;
– sales;
– market;
– production;
– organizational;
– managerial;
– technical and technological;
– logistical;
– investment;
– innovation;
– business (a distinctive feature of Bolshakova's classification).

Thus, we summarize the types of sustainability that collectively determine sustainable enterprise development:

– economic sustainability;
– financial sustainability;
– production sustainability;
– resource sustainability;
– marketing sustainability;
– social and psychological sustainability;
– environmental sustainability;
– organizational and managerial (including functional) sustainability;
– innovation sustainability;
– risk sustainability.

This systematization allows for a comprehensive view of the interactions among elements of sustainability, forming a basis for developing a new model and mechanism for managing sustainable enterprise development.

Conclusions and prospects for further research in this area. The research results specify the types of sustainability in enterprise economic activity, which include economic sustainability, financial sustainability, production sustainability, resource sustainability, marketing sustainability, social and psychological sustainability, environmental sustainability, organizational and managerial (including functional) sustainability, innovation sustainability, and risk sustainability.

Clarifying the types of sustainability in enterprise economic activity, as highlighted in scientific literature, is essential for further consideration when forming strategic development perspectives for business entities.

References:

1. Zahirniak, D., Danylko, V., Ishchenko, S., Lyha, D. (2020). Stratehichna stiikist v umovakh hlobalizatsii ekonomiky yak antykryzovyi instrument. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "Kharkivskyi politekhnichnyi instytut" (ekonomichni nauky)*, (3), 98–101. DOI: https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.3.102

2. Fenii N. (2024). Faktory vplyvu na formuvannia ekonomichnoi bezpeky pererobnykh pidpryiemstv Ukrainy. *Kyivskyi ekonomichnyi naukovyi zhurnal.* № 4. S. 230–235. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-4-32

3. Kolesnikov A. P. (2013). Zasady mekhanizmu zabezpechennia stiikoho rozvytku pidpryiemstv. *Innovatsiina ekonomika. Vseukrainskyi naukovo-vyrobnychyi zhurnal*. № 3. [41]. S. 97–100. Available at: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1177/1/inek_2013_3_23.pdf

4. Shamrin R.V. (2011). Stiikyi rozvytok pidpryiemstv APK. *Ahrosvit*. № 19. s. 23–26. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/19_2011/7.pdf

5. Herasymova O.L., Kashyrnikova I.O., Spiridonova K.O. (2019). Stiikyi rozvytok pidpryiemstva z urakhuvanniam novoi paradyhmy upravlinnia. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia.* Vyp. 2 (19). S. 126–130. Available at: http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/2277/1/Herasimova.pdf

6. Stiikyi rozvytok pidpryiemstv u mizhnarodnomu ekonomichnomu prostori: Monohrafiia. Za redaktsiieiu Arefievoi O. V. Kyiv: FOP Maslakov, 2018. 364 s.

7. Tyshchenko O.M., Norik L.O. (2009). Modeliuvannia otsinky ta prohnozuvannia finansovoi stiikosti pidpryiemstva. S. 406–415. Available at: https://vlp.com.ua/files/59_2.pdf

8. Demydova I. A. (2007). Faktory, shcho vplyvaiut na stiikyi rozvytok mashynobudivnoho pidpryiemstva. S. 243–254. Available at: https://core.ac.uk/download/pdf/43283191.pdf

9. Skakunenko O. O. (2014). Henezys terminu "Stiikyi rozvytok". *AHROSVIT*. № 15. S. 59–64. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/15_2014/11.pdf

10. Kulakova C. Yu., Kasminina K. O. (2017). Ryzykostiikist pidpryiemstva yak peredumova yoho rozvytku: sutnist ta indykatory vyznachennia. *AHROSVIT*. № 12. S. 42–47. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/12_2017/8.pdf

11. Miokova H. I., Samsonova K. V. (2011). Faktory vplyvu na finansovu stiikist pidpryiemstva. *Naukovi zapysky KNTU*. Vyp. 11. Ch. I. s. 12–15. Available at: https://core.ac.uk/download/pdf/84825095.pdf

12. Kudriavtsev V. M. (2023). Mekhanizm yak skladova systemy upravlinnia stiikym ekonomichnym rozvytkom transportnoho pidpryiemstva. *Ekonomika transportnoho kompleksu.* Vyp. 41. S. 165–179.

13. Markina I. A., Taran-Lala O. M., Yakhnytska V. P. (2020). Stratehichni aspekty efektyvnosti menedzhmentu stiikym rozvytkom pidpryiemstva v umovakh konkurentnoho biznes-seredovyshcha. *Ekonomika ta derzhava*. № 11. S. 24–27. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.11.24. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2020/6.pdf

14. Kovalskyi A. O. (2022). Stiikyi rozvytok infrastrukturnykh pidpryiemstv u konteksti dosiahnennia tsilei staloho rozvytku. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo.* Vyp. 42. S. 167–170. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/42_2022ua/31.pdf

15. Bolshakova Ye. L. Menedzhment stiikoho rozvytku pidpryiemstv ahroprodovolchoi sfery Ukrainy. Dyser. na zdobuttia nauk. stup. doktora filosofii za spets. 073 – "Menedzhment" (haluz znan 07 "Upravlinnia ta administruvannia"). – Poltavska derzhavna ahrarna akademiia MON Ukrainy, Poltava, 2020. 262 s. Available at: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/5858/bolshakovarobota1.pdf

Список використаних джерел:

1. Загірняк Д., Данилко В., Іщенко С., Лига Д. Стратегічна стійкість в умовах глобалізації економіки як антикризовий інструмент. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки)*. 2020. № 3. С. 98–101. DOI: https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.3.102

2. Феній Н. Фактори впливу на формування економічної безпеки переробних підприємств України. *Київський економічний науковий журнал.* 2024. № 4. С. 230–235. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-4-32

3. Колесніков А. П. Засади механізму забезпечення стійкого розвитку підприємств. *Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал.* 2013. № 3. [41]. С. 97–100. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1177/1/inek_2013_3_23.pdf

4. Шамрін Р.В. Стійкий розвиток підприємств АПК. *Агросвіт.* 2011. № 19. С. 23–26. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/19_2011/7.pdf

5. Герасимова О.Л., Каширнікова І.О., Спірідонова К.О. Стійкий розвиток підприємства з урахуванням нової парадигми управління. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2019. Вип. 2 (19). С. 126–130. URL: http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/2277/1/Herasimova.pdf

6. Стійкий розвиток підприємств у міжнародному економічному просторі: Монографія. За редакцією Ареф'євої О. В. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 364 с.

7. Тищенко О.М., Норік Л.О. Моделювання оцінки та прогнозування фінансової стійкості підприємства. 2009. С. 406–415. URL: https://vlp.com.ua/files/59_2.pdf

8. Демидова І.А. Фактори, що впливають на стійкий розвиток машинобудівного підприємства. 2007. С. 243–254. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/43283191.pdf

9. Скакуненко О.О. Генезис терміну «Стійкий розвиток». *АГРОСВІТ*. 2014. № 15. С. 59–64. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/15_2014/11.pdf

10. Кулакова С.Ю., Касмініна К.О. Ризикостійкість підприємства як передумова його розвитку: сутність та індикатори визначення. *АГРОСВІТ*. 2017. № 12. С. 42–47. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/12_2017/8.pdf

11. Міокова Г.І., Самсонова К.В. Фактори впливу на фінансову стійкість підприємства. *Наукові записки КНТУ*. 2011. Вип. 11. Ч. І. С. 12–15. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/84825095.pdf

12. Кудрявцев В.М. Механізм як складова системи управління стійким економічним розвитком транспортного підприємства. *Економіка транспортного комплексу.* 2023. Вип. 41. С. 165–179.

13. Маркіна І.А., Таран-Лала О.М., Яхницька В.П. Стратегічні аспекти ефективності менеджменту стійким розвитком підприємства в умовах конкурентного бізнес-середовища. *Економіка та держава.* 2020. № 11. С. 24–27. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.11.24. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2020/6.pdf

14. Ковальський А.О. Стійкий розвиток інфраструктурних підприємств у контексті досягнення цілей сталого розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2022. Вип. 42. С. 167–170. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/42_2022ua/31.pdf

15. Большакова Є.Л. Менеджмент стійкого розвитку підприємств агропродовольчої сфери України. Дисер. на здобуття наук. ступ. доктора філософії за спец. 073 – «Менеджмент» (галузь знань 07 «Управління та адміністрування»). – Полтавська державна аграрна академія МОН України, Полтава, 2020. 262 с. URL: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/5858/bolshakovarobota1.pdf

Стаття надійшла до редакції 29.09.2024

ЗМІСТ

Олена Береславська
СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СТРУКТУРІ МІЖНАРОДНИХ
ВАЛЮТНИХ РЕЗЕРВІВ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ..... **3**

Анатолій Гуцул
ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ..... **9**

Наталія Добрянська
ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ВІТЧИЗНЯНИХ
ДОМОГОСПОДАРСТВ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ ДЕРЖАВНИХ
ЗАПОЗИЧЕНЬ УКРАЇНИ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ **14**

Олег Єфанов
ПЕРСПЕКТИВИ ПОКРАЩЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ
ФОРМУВАННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС..... **22**

Євген Козлов
БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ДОСВІД УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА..... **27**

Тетяна Коляда, Анастасія Купріянова
ОЦІНКА ВПЛИВУ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ НА ЗМІНУ СТРУКТУРИ
ДОХОДІВ І ВИТРАТ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ..... **32**

Сергій Мосейчук
ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ **40**

Mykhailo Patsan
DECENTRALIZED BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES FOR CREATING
NEW TYPES OF INVESTMENT ASSETS IN THE CREATIVE INDUSTRY..... **45**

Катерина Танащук, Олександра Цира, Юлія Точиліна
СИСТЕМНА ІНТЕГРАЦІЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ..... **49**

Artem Artyukhov, Nadiia Artyukhova, Sumy State University, Anastasiia Samoilikova
PARADOX OF SKILL IN THE TRANSFER OF INNOVATION:
HARD WORK OR(AND) LUCK?..... **55**

Olga Kudrina, Oksana Kovtun
SUSTAINADILITY AS A BASIS
FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISE..... **61**

CONTENTS

Olena Bereslavska
MODERN TRANSFORMATIONS IN THE STRUCTURE INTERNATIONAL FOREIGN EXCHANGE RESERVES OF CENTRAL BANKS..... **3**

Anatoliy Gutsul
PRINCIPLES AND FUNCTIONS OF BUSINESS PROFIT TAXATION..... **9**

Natalya Dobranska
OPTIMIZATION OF THE FINANCIAL BEHAVIOR OF DOMESTIC HOUSEHOLDS ON THE INTERNAL MARKET OF GOVERNMENT DEBT OF UKRAINE IN TODAY'S REALITIES..... **14**

Oleg Yefanov
PROSPECTS FOR IMPROVING PUBLIC MANAGEMENT IN THE PROCESSES OF FORMING A FREE TRADE AREA BETWEEN UKRAINE AND THE EU..... **22**

Yevhen Kozlov
BUDGETARY AND TAX INSTRUMENTS UNDER MARTIAL LAW: UKRAINIAN EXPERIENCE AND INTERNATIONAL PRACTICE..... **27**

Tetiana Koliada, Anastasiia Kupriianova
ASSESSMENT OF THE IMPACT OF ARMED AGGRESSION ON CHANGES IN THE STRUCTURE OF REVENUES AND EXPENDITURES OF LOCAL BUDGETS OF UKRAINE..... **32**

Serhii Moseichuk
INSTITUTIONAL ENSURING STATE POLICY IN THE FIELD OF PREVENTION AND ANTI-CORRUPTION IN UKRAINE..... **40**

Mykhailo Patsan
DECENTRALIZED BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES FOR CREATING NEW TYPES OF INVESTMENT ASSETS IN THE CREATIVE INDUSTRY **45**

Kateryna Tanashchuk, Oleksandra Tsyra, Yuliya Tochylina
SYSTEM INTEGRATION TO INCREASE THE EFFICIENCY OF BUSINESS PROCESSES..... **49**

Artem Artyukhov, Nadiia Artyukhova, Anastasiia Samoilikova
PARADOX OF SKILL IN THE TRANSFER OF INNOVATION: HARD WORK OR(AND) LUCK?..... **55**

Olga Kudrina, Oksana Kovtun
SUSTAINADILITY AS A BASIS FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISE..... **61**

НОТАТКИ

Електронне наукове видання

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 2, 2024

Засновано у 2009 році
Засновник: Державний податковий університет

Періодичність видання: 2 рази на рік

Українською та англійською мовами

Відповідальний секретар: *Людмила Діденко*
Технічний редактор: *Юлія Войтюк*

Засновник видання:
Державний податковий університет
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, 08205
Телефон: +38 (050) 050 2013
E-mail: aval@helvetica.ua